Tom XII 2017

ROCZNIK PODHALAŃSKI

WYDAWNICTWA MUZEUM TATRZAŃSKIEGO

Niepylak apollo i niepylak mnemozyna
O badaniach etnograficznych na temat rękodzielnictwa
Wyścig Tatrzański 1927-1931
Miejscowi mówili na nich Kossaki

ROCZNIK PODHALAŃSKI

TOM XII
(2017)

BIBLIOTÈQUE DU MUSÉE DES TATRAS
DE TYTUS CHAŁUBIŃSKI À ZAKOPANE
VOL. 30

ANNUAIRE DU PODHALE

VOL. XII
(2017)

ZAKOPANE 2018

ÉDITÉ PAR LE
MUSÉE DES TATRAS DE TYTUS CHAŁUBIŃSKI

WYDAWNICTWA MUZEUM TATRZAŃSKIEGO
IM. DRA T. CHAŁUBIŃSKIEGO W ZAKOPANEM
NR 30

ROCZNIK PODHALAŃSKI

TOM XII
(2017)

ZAKOPANE 2018

NAKŁADEM
MUZEUM TATRZAŃSKIEGO IM. DRA T. CHAŁUBIŃSKIEGO

Partnerem wydania jest Urząd Miasta Zakopane

Zespół Redakcyjny

Julita Dembowska, Magdalena Kwiecińska, Zbigniew Moździerz, Michał Murzyn, Joanna Trznadel, Marcin Warchałowski (sekretarz), Anna Wende-Surmiak (przewodnicząca)

Wydawnicza Rada Naukowa

dr Jan Cichocki, prof. dr hab. Dorota Folga-Januszewska, prof. dr hab. Andrzej Gaździcki, dr Ewa Klekot, dr Anna Król, prof. dr hab. Małgorzata Omilanowska, dr hab. Ewa Roszkowska, dr hab. Jerzy M. Roszkowski, dr hab. Katarzyna Smyk, dr hab. Andrzej Szczerski, prof. dr hab. Jan Święch, dr Stanisława Trebunia-Staszel

Recenzenci

Lesław Dall, dr hab. Dorota Folga-Januszewska, Adam Larysz, dr Dariusz Łupicki, dr hab. Zbigniew Moździerz, dr hab. Ewa Roszkowska, dr hab. Jerzy M. Roszkowski, dr hab. Katarzyna Smyk, dr hab. Andrzej Szczerski, dr Stanisława Trebunia-Staszel, Marcin Warchałowski, dr Wiesław A. Wójcik

Redakcja językowa

Magdalena Sarkowicz

Autorzy zdjęć i reprodukcji

Anna Fenby Taylor, Władysław Hasior, Rafał Jabłoński-Zelek, Anna Kozak, Aleksandra Michalska, Zbigniew Moździerz, Danuta Węgłowska-Moździerz, Władysław Werner, Antoni Wieczorek

Projekt okładki

Luiza Moździerz

Na okładce

Wyścig Tatrzański. Fot. Antoni Wieczorek, 28 VIII 1930. Koloryzacja Rafał Jabłoński-Zelek
Zbiory Archiwalne Muzeum Tatrzańskiego

© Copyright by Muzeum Tatrzańskie im. Dra Chałubińskiego w Zakopanem

ISSN 0208–4155
ISBN 978-83-60982-53-2

Redakcja techniczna

Zbigniew Moździerz

Korekta techniczna

Magdalena Kwiecińska, Zbigniew Moździerz, Magdalena Sarkowicz, Marcin Warchałowski

Skład, łamanie, opracowanie typograficzne

Zakopiańskie Studio Wydawnicze „Halny"

Druk i oprawa
Drukarnia TECHNET
30–732 Kraków, ul. Biskupińska 3A
technet.krakow.pl

Spis treści

Od Wydawcy **9**

I. Artykuły i rozprawy

Marcin Warchałowski, Monika Pietraszko-Warchałowska, *Niepylak apollo (Parnassius apollo Linnaeus, 1758) oraz niepylak mnemo-zyna (Parnassius mnemosyne Linnaeus, 1758) w kolekcji Muzeum Tatrzańskiego* **13**

Magdalena Kwiecińska, *O badaniach etnograficznych i spostrzeżeniach na temat rękodzielnictwa na Podhalu* **21**

Rafał Jabłoński-Zelek, *Wyścig Tatrzański 1927-1931* **39**

II. Materiały archiwalne

Dagmara Schmidt, *Życzenia Walerego Eljasza z okazji narodzin Zdzisława Kotiersa* **91**

III. Muzea karpackie

Natalia Kisza, *Miejscowi mówili na nich* Kossaki… **97**

IV. Wydarzenia muzealne

Joanna Trznadel, *NOT. FOT.* **103**

Wojciech Szatkowski, *Magia nart* **113**

Dagmara Schmidt, *Nabytki pozyskane do archiwum naukowego Muzeum Tatrzańskiego w 2017 roku* **121**

Bartłomiej Domagała, *Dialog z awangardą, czyli M37A gościnnie w Galerii Władysława Hasiora* **125**

V. Aktualności z regionu

Zakopane na dobrej drodze rozwoju. Dokonania i perspektywy **141**

VI. Sprawozdania

Sprawozdanie z działalności Muzeum Tatrzańskiego w 2017 roku (Anna Wende-Surmiak) **157**

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego za lata 2015–2017 (Włodzimierz Cichocki) **215**

VII. Skorowidze i spisy

Skorowidz osób **219**

Skorowidz nazw geograficznych i własnych **227**

Spis i źródła ilustracji **233**

1. Maria z Baniewiczów Żarnowska i Bronisław Piłsudski, Karlsbad. Fot. 1907
1. Maria Żarnowska and Bronisław Piłsudski, Karlsbad. Photo 1907

Od Wydawcy

Oddajemy w Państwa ręce 12. tom „Rocznika Podhalańskiego", publikacji naukowej Muzeum Tatrzańskiego. Po poprzednim tomie, w którym zamieszczone zostały materiały z konferencji pt. *Wokół Witkiewiczów,* zorganizowanej z okazji „Roku Witkiewiczów 2015", tym razem głos oddajemy przede wszystkim naszym zakopiańskim muzealnikom, którzy prezentują rezultaty niektórych ze swoich badań.

Pracując nad „Rocznikiem" cały czas pamiętamy o jego „ojcu", Bronisławie Piłsudskim, który stworzył koncepcję tego pierwszego podtatrzańskiego pisma naukowego i wyznaczył jego kierunek, choć niestety nie doczekał publikacji pierwszego tomu. W 2017 roku miały miejsce dwa wydarzenia związane z B. Piłsudskim, zorganizowane przez Muzeum Tatrzańskie: wystawa zatytułowana *Bronisław Piłsudski (1866–1914). Niezwykły Brat Marszałka* w Muzeum Historii Kielc oraz wystawa *Bronisław Piłsudski (1866–1914) – etnograf i muzealnik* w Litewskim Muzeum Sztuki w Wilnie. Obie były kolejnymi edycjami naszej wystawy o „Bronisiu", pokazanej w 150. rocznicę jego urodzin w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza", filii Muzeum Tatrzańskiego, w 2016 roku. I nie był to koniec jej podróży. Ale o tym dowiedzą się Państwo w kolejnym tomie „Rocznika". Cieszymy się, że możemy opowiadać o Piłsudskim i jego Roczniku ciągle nowej publiczności i że poszerza się krąg osób zainteresowanych życiem i dziełem tego znakomitego badacza.

Chciałabym bardzo podziękować za współpracę przy 12. tomie „Rocznika" wszystkim autorom artykułów i komunikatów, Wydawniczej Radzie Naukowej oraz Zespołowi Redakcyjnemu, a także Urzędowi Miasta Zakopanego.

Specjalne podziękowania kieruję do moich kolegów, dra hab. Zbigniewa Moździerza i mgra Marcina Warchałowskiego, którzy dzięki samozaparciu i konsekwencji doprowadzili do publikacji tego tomu „Rocznika Podhalańskiego".

Prosimy Państwa o dzielenie się z nami swoimi opiniami i refleksjami na temat opublikowanych tekstów. Chętnie też odpowiemy na wszelkie pytania, jakie nasuną się Państwu po lekturze „Rocznika".

Kontakt: rocznikpodhalanski@muzeumtatrzanskie.pl

Anna Wende-Surmiak
Dyrektor Muzeum Tatrzańskiego

Zakopane, grudzień 2018

I. ARTYKUŁY I ROZPRAWY

2. Niepylak apollo (*Parnassius apollo*). Fot. Robert Kindermann, 29 VIII 2005
2. Mountain apollo (*Parnassius apollo*). Photo. Robert Kindermann, 29 VIII 2005.

„ROCZNIK PODHALAŃSKI” „PODHALE YEARBOOK”
12: 2017, 13-19 ; il. I–II
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

MARCIN WARCHAŁOWSKI[1], MONIKA PIETRASZKO-WARCHAŁOWSKA[2]

Niepylak apollo (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) oraz niepylak mnemozyna (*Parnassius mnemosyne* Linnaeus, 1758) w kolekcji Muzeum Tatrzańskiego

Mountain apollo (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) and clouded apollo (*Parnassius mnemosyne* Linnaeus, 1758) in the collection of Tatra Museum

Abstrakt: W pracy zestawione dane na temat niepylaków apollo (*Parnassius apollo*, Linnaeus, 1758) oraz niepylaków mnemozyn (*Parnassius mnemosyne*, Linnaeus, 1758), znajdujących się w kolekcji Muzeum Tatrzańskiego. Zdecydowana większość materiału była kolekcjonowana w latach 1888-1966 i pochodzi z obszarów Tatr oraz Pienin.

Słowa klucze: owady, motyle, paziowate, Tatry, Pieniny

Abstract: The paper deals with the species of the apollo butterfly (*Parnassius apollo*, Linnaeus, 1758), and the clouded apollo (*Parnassius mnemosyne*, Linnaeus, 1758) stored in the collection of the Tatra Museum in Zakopane. The vast majority of the material collected in the years 1888-1966 was obtained in the Tatra Mountains and Pieniny region.

Key words: insects, butterfly, Papilionidae family, Tatra Mountains, Pieniny Mountains.

[1] Marcin Warchałowski – mgr, doktorant Uniwersytetu Zielonogórskiego, zoolog, ekolog. Autor przeszło trzydziestu publikacji naukowych i popularnonaukowych. Członek stowarzyszenia „Dziewięćsił”, działacz na rzecz ochrony przyrody. Od 2017 roku pracownik Działu Przyrodniczego Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Kontakt e-mail: mwarchalowski@muzeumtatrzanskie.pl. ORCID: 0000-0001-5886-5697.

[2] Monika Pietraszko-Warchałowska – mgr, doktorantka Uniwersytetu Wrocławskiego, zoolog, entomolog. Autorka lub współautorka przeszło dwudziestu publikacji naukowych i popularnonaukowych z zakresu chiropterologii i entomologii. Członek stowarzyszenia „Dziewięćsił”. Propaguje wśród dzieci i młodzieży idee ochrony przyrody i środowiska. Nauczyciel.

W zbiorach zoologicznych Muzeum Tatrzańskiego możemy odnaleźć blisko 26 tysięcy owadów (Cichocki, & Cisło, 1985), wśród których znajdują się gatunki wyjątkowo cenne i rzadkie, takie jak górówka manto *Erabia manto*, górówka gorge *Erebia gorge*, górówka pandroza *Erebia pandrose*, czy górówka pronoe *Erebia pronoe*, a nawet te będące na granicy wyginięcia. Do tych ostatnich możemy zaliczyć kolekcję niepylaków apollo. Jest to owad, który jako pierwszy został wpisany na listę Cites (Załącznik II), a z czasem stał się symbolem ochrony owadów w Europie. W kolekcji znajdują się też nieliczne już niepylaki mnemozyny.

Niepylak apollo należy do jednych z najrzadszych krajowych gatunków motyli, silnie kojarzonych z obszarami górskimi (Witkowski, 2004), zwłaszcza z Pieninami, gdzie w wyniku prowadzonego projektu reintrodukcji występuje najliczniejsza krajowa populacja tego gatunku, szacowana na około 500 osobników (Adamski, 2016). Podobne projekty były też prowadzone na Dolnym Śląsku (Budzik & Tarnawski, 2006; Tarnawski, Kadej, Smolis, & Malkiewicz, 2012).

Proponowano przeprowadzić reintrodukcję motyla także na obszarze Tatrzańskiego Parku Narodowego (Dąbrowski, 2008), gdzie miejscową populacja uważano przez wiele lat za wymarłą. Obecnie istnieją pojedyncze doniesienia dotyczące jego występowania w Tatrach i to w miejscach dość odległych od granicy państwowej, z tego powodu osobniki te można uznać za populację tatrzańską (Wenta, 2010). Należy jednak zaznaczyć, że jeszcze na początku XX wieku niepylak apollo dość często występował w Tatrach zarówno w reglu dolnym, jak i górnym (Nowocki, 1868; Buszko, Mikkola, & Nowacki, 2000).

Motyl ten w nieodległej historii spotykany był też w Beskidzie Niskim, Bieszczadach, w dolinie górnej Wisły, okolicach Cieszyna, a najdłużej, bo aż do 1933 roku, notowano go w Beskidzie Sądeckim (Chrostowski, 1959). Za główną przyczynę spadku liczebności tego motyla uważa się zmiany w krajobrazie oraz odłów motyli przez kolekcjonerów (Żukowski, 1959b; Nakonieczny, Kędziorski, & Michalczyk, 2007). Na dowód tego, że odłów może być poważnym zagrożeniem dla populacji tego motyla, można przytoczyć doniesienia Żukowskiego (1959b) o ,,kolekcjonerze'', który złowił w Tatrach około 200 osobników. Jednak, jak wskazują niektórzy autorzy, za główną przyczynę spadku populacji motyla należy uznać zanik muraw kserotermicznych (Dąbrowski, 1981).

Niepylak apollo cechuje się znaczną zmiennością w zakresie barwy, wielkości ciała czy rysunku skrzydeł, a nawet biologii. W związku z powyższym wyróżnia się wiele tak zwanych lokalnych odmian, czy inaczej podgatunków (Żukowski, 1959a). I tak na obszarze Tatr występował podgatunek *candidus* (Ver.) (Szafer, 1962; Niesiołowski, 1926), a w obszarze Pienin *frankenbergeri* (Żukowski, 1959). Jednak w pracy Krzywickiego (1963) czytamy, że na obszarze Tatr możemy spotkać aż trzy podgatunku tego motyla: *candidus* (Verity, 1912) (Tatry Bielskie – Słowacja), *liptauensis* (Słowacja) oraz w polskiej części zupełnie nowy podgatunek *niesiołowskii*, opisany przez Krzywickiego w 1963 roku. Choć sam autor powątpiewa w sens wydzielania licznych form w obrębie populacji karpacko-tatrzańskiej, gdyż według Żukowskiego (1959a) to tylko odmiany lokalnych form środowiskowych z jednego obszaru biotycznego.

Znaczną różnorodność w obrębie gatunku potwierdziły też badania genetyczne (Todisco, 2010). Motyle te cechują się skrzydłami o tle przeźroczystobiałym, ze słabo widocznymi żyłkami. Ich rozpiętość waha się w przedziale 7–8 cm, a na pierwszej parze skrzydeł widocznych jest pięć czarnych plam oraz jedna szara. Na tylnych skrzydłach widoczne są wyraźnie czerwone oczka (tzw. ocele) w czarnych obwódkach. Ciało motyla pokryte są licznymi włoskami stanowiącymi doskonałą ochronę przed utratą ciepła. Warto zaznaczyć, że wśród osobników tatrzańskich odnaleziono niepylaka gynandromorficznego, czyli takiego, u którego jednocześnie obserwowano cechy męski jak i żeńskie (Dąbrowski, 2010).

Motyl ten najaktywniejszy jest w czasie pełnego nasłonecznienia, chętnie latając w pobliżu nagrzanych skał (Strojny, 1957). Najczęściej spotykany jest na skalistych zboczach, eksponowanych na południe, a więc silnie nasłonecznionych. Motyl ten nie znosi zacienienia i to podczas całego cyklu biologicznego (Żukowski, 1959a).

W wyniku prowadzonej w 2018 roku kwerendy w zbiorach muzeum odnotowano 22 osobniki niepylaka apollo. Wszystkie okazy pozyskano z obszaru Tatr na przełomie lat 1880-1966 (Wykres 1), przy czym aż pięć osobników nie ma określonej daty odłowu.

Wykres 1. Daty odłowów poszczególnych niepylaków apollo, pochodzących z kolekcji MT.

Graph 1. Dates of catches of individual Apollo fleas, originating from the MT collection.

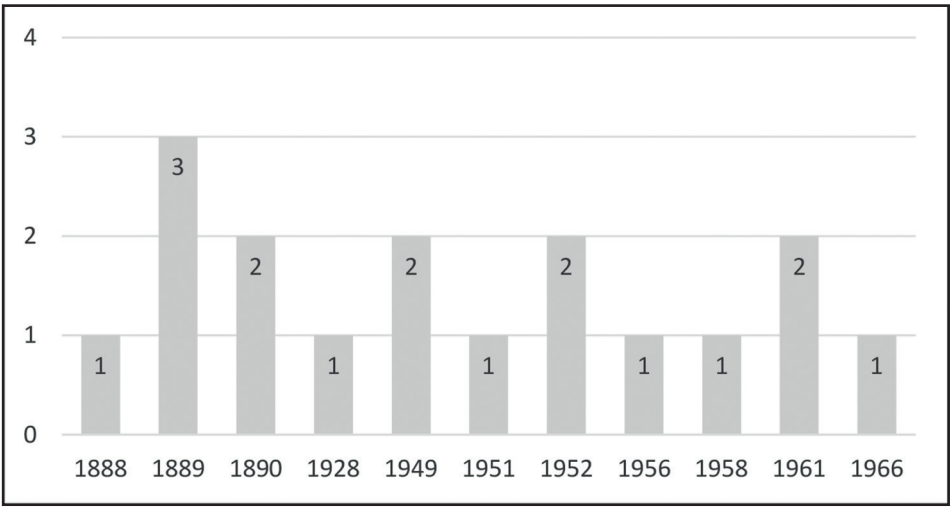

Niepylak apollo spotykany jest, czasem nawet bardzo licznie, w zbiorach takich placówek, jak: Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego, Uniwersytetu Wrocławskiego, czy w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu. Należy jednak zaznaczyć, że wśród wyżej wymienionych kolekcji jedynie w Bytomiu notuje się cztery osobniki odłowione w latach 1950–1957 w Tatrach (www.ksib.pl).

Tab. 1. Lokalizacja motyli niepylaka apollo *Parnassius apollo* znajdujących się w kolekcji MT.

Tab 1. The location of apollo butterfly *Parnassius apollo* in the MT collection.

Lp.	Lokalizacja	Liczba motyli
1	Tatry	12
2	Dolina Kościeliska	5
3	Dolina Tomanowa	1
4	Dolina Olczyska	1
5	Zakopane (2 brak danych, 1 Koziniec)	3
Suma		22

Warto również zaznaczyć, że w zbiorach MT znajduje się też niepylak mnemozyna *Parnassius mnemosyne*. Motyl ten współcześnie znany jest z tylko czterech rejonów kraju: Sudetów, Polski północno-wschodniej (Sosiński, 1993), Kotliny Sandomierskiej oraz Karpat wraz z pogórzem (Tarnawski et al., 2012). Należy też wspomnieć, że niektóre populacje tego gatunku już wymarły, np. z Gór Świętokrzyskich, okolic Krakowa lub są skrajnie nieliczne (populacja sudecka). Jeszcze w latach 60. XX wieku na obszarze Beskidu Niskiego był tak liczny, że w czasie rójki widywano setki motyli, które siadając na ziemi ubielały ją jak śnieg (Chrostowski, 1960). Obecnie jedną z liczniejszych populacji jest ta spotykana w Pieninach, która liczy kilkaset osobników, pomiędzy 394 a 682 (Adamski, 2008).

Motyl ten notowany jest w piętrze regla dolnego (Buszko et al., 2000), a z oddali może przypominać niektórych przedstawicieli rodziny bielinkowatych (Pieridae). Skrzydła tego niepylaka są białe, z przeświecającym tłem i o rzadkim ułożeniu łusek oraz ciemno zaznaczonych żyłkach. Przednie skrzydła odznaczają się szarym wierzchołkiem oraz dwiema czarnymi plamkami w komórce środkowej, natomiast tylne mają przyciemnienie wzdłuż tylnego brzegu i niekiedy szare plamy po zewnętrznej stronie komórki środkowej. Spodnia strona skrzydeł jest ubarwiona podobnie jak wierzchnia, lecz prawie zupełnie pozbawiona łusek. Odwłok motyla cechuje się ciemną barwą i pokryty jest gęstymi włoskami (Michalcewicz, 2009; Tarnawski et al., 2012).

W kolekcji Muzeum Tatrzańskiego odnajdujemy, co prawda, w większości motyle odłowione na obszarze Pienin w latach 30., 50. oraz 80. XX wieku, jednak znajdują się też dwa osobniki z obszaru Tatr odłowione przez Mariana Bielewicza (brak daty odłowu).

Tab. 2. Lokalizacja motyli niepylaka mnemozyny *Parnassius mnemosyne* znajdujących się w kolekcji MT.

Tab 2. The location of The clouded Apollo *Parnassius mnemosyne* in the MT collection.

Lp.	Lokalizacja	Liczba motyli
1	Pieniny – Kosarzysko	2
2	Pieniny	13
3	Tatry	2
Suma		**17**

Bibliografia
Bibliography

Adamski, P. (2008). Stan populacji niepylaka mnemozyny *Parnassius mnemosyne* L. (Lepidoptera, Papilionidae) na terenie Pienińskiego Parku Narodowego. *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, *10*, 89–94.

Adamski, P. (2016). Restytucja niepylaka apollo (*Parnassius apollo frankenbergeri*) w Pienińskim Parku Narodowym – próba podsumowania. *Pieniny – Przyroda i Człowiek*, *14*, 119–131.

Budzik, J. & Tarnawski D., (2006). Ochrona czynna niepylaka apollo *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758) w Polsce i jego reintrodukcja na Dolnym Śląsku. *Wiadomości Entomologiczne*, *25*, Supl. 2, 29-38.

Buszko, J. Mikkola, K., Nowacki, J. (2000). Motyle (Lepidoptera) Tatr Polskich. Część I. Wstęp, przegląd gatunków, geneza fauny. *Wiadomość Entomologiczne*, *19*, (Supl.).

Chrostowski, M. (1959). Wymarły motyl Beskidów. *Wierchy*, *28*, 270-271.

Chrostowski, M. (1960). Niepylak mnemozyna z Karpat. *Wierchy*, *29*, 229-230.

Chrostowski, M. (1964). Nowe podgatunki *Parnassius mnemosyne* L. (Lepidoptera, Papilionidae) z Karpat i ich przedgórza. *Polskie Pismo Entomologiczne*, *34*(12), 189–196.

Cichocki, W. & Cisło, G. (1985). Zbiory zoologiczne Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. *Przegląd Zoologiczny*, *29*(3), 369-374.

Dąbrowski, J. S. (1981). Czy niepylak apollo jest skazany na zagładę? *Wierchy*, *49*, 301-307.

Dąbrowski, J. S. (2008). Ups and downs of *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758) in the Tatra National Park/Poland and problems of its reintroduction. *Atalanta*, *39*(1-4), 327-336.

Dąbrowski, J. S. (2010). Gynandromorph of *Parnassius apollo niesiołowskā* Krzywicki, 1963 from the Polish Tatra Mts. *Atalanta 41*(3/4), 317-319.

Krzywicki, M. (1963). Przyczynek do znajomości fauny motyli (Rhopalocera) Tatr Polskich. *Annales Zoologici*, *21*, 151–222.

Michalcewicz, J. (2009). Niepylak mnemozyna. *Salamandra*, *27*(1), 22-23.

Nakonieczny, M., Kędziorski, A., Michalczyk, K. (2007). Apollo butterfly (*Parnassius apollo* L.) in Europe – its history, decline and perspectives of conservation. *Functional Ecosystems and Communities*, *1*(1), 56-79.

Nowocki, M. (1868). Wykaz motylów tatrzańskich według pionowego rozsiedlenia. *Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej PAU*, *2*, 121-127.

Niesiołowski ,W. (1925). *Parnasius apollo* L. z Tatr Polskich. *Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej*, *58/59*, 79-92.

Niesiołowski, W. (1929). Motyle większe Tatr Polski. *Prace Monograficzne Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności 5*, 1-88.

Sosiński, J. (1993). Nowe stanowisko *Parnassius mnemosyne* L. (Lepidoptera, Papilionidae) w Polsce. *Wiadomości Entomologiczne*, *12*(1), 61.

Strojny, W. (1957). Niepylak apollo (*Parnassius apollo* L.) i niepylak mnemozyna (*Parnassius mnemosyne* L.) z Pienin. *Przegląd Zoologiczny*, *1*(2), 180-182.

Szymczakowski, W. (1962). Owady. In W. Szafer [ed.] *Tatrzański Park Narodowy* (pp. 441-463). Kraków: Zakład Ochrony Przyrody PAN Kraków.

Tarnawski, D., Kadej, M., Smolis, A. & Malkiewicz, A. (2012). *Niepylak apollo Parnassius apollo (Linnaeus, 1758) – monografia gatunku*. Wrocław: Fundacja EkoRozwoju.

Todisco, V., Gratton, P., Cesaroni, D., Sbordoni, V. (2010). Phylogeography of Parnassius apollo: hints on taxonomy and conservation of a vulnerable glacial butterfly invader. *Biological Journal of the Linnean Society*, *101*, 169–183.

Wenta, J. (2010). *Motyle Tatrzańskiego Parku Narodowego*. Zakopane: Tatrzański Park Narodowy.

Witkowski, Z. (1992). Populacje niepylaka apollo i niepylaka mnemozyny w Pieninach ze szczególnym uwzględnieniem lat 1988–91. *Pieniny – Przyroda i Człowiek 1*, 61–66.

Witkowski, Z. (2004). Niepylak apollo. In Z. Głowaciński, J. Nowacki (Eds.), *Polska czerwona księga zwierząt. Bezkręgowce* (pp. 239–241). Kraków: Instytut Ochrony Przyrody PAN.

Żukowski, R. (1959a). Rozważanie na temat pochodzenia odmian *Parnassius apollo* L. (Lepidoptera, Papilionidae) w Polsce. *Polskie Pismo Entomologiczne*, *24*(25), 491-505.

Żukowski R. (1959b). Problemy zaniku i wymierania motyla Parnassius apollo L. na ziemiach polskich. *Sylwan*, *6/7*, 15-44.

3. W pracowni spinkarza. Fot. Anna Kozak, 2018
3. In the workshop where are made higlander's clasps. Photo. Anna Kozak, 2018

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 21-37; il. III–VI
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

MAGDALENA KWIECIŃSKA[1]

O badaniach etnograficznych i spostrzeżeniach na temat rękodzielnictwa na Podhalu

Remarks on the ethnographical research and handicraft condition in the Podhale region

Abstrakt: Jednym z pierwszych narzędzi do prowadzenia badań etnograficznych na Podtatrzu był przygotowany pod koniec XIX wieku przez Izydora Kopernickiego spis problemów pod nazwą „wskazówki dla robiących spostrzeżenia antropologiczne i etnologiczne w górach". Natomiast inicjatorem szeroko zakrojonych badań w regionie był Bronisław Piłsudski, który w 1911 roku powołał Sekcję Ludoznawczą mającą wspierać działania Muzeum Tatrzańskiego. Założenia programowe Piłsudskiego, dotyczące m.in. rękodzielnictwa, wdrażał w czyn Juliusz Zborowski. Myśl, która przyświecała u zarania założycielom Muzeum, jest nieustannie podtrzymywana. Kolejni etnografowie na bieżąco rejestrują zachodzące zmiany w zakresie rękodzielnictwa na Podhalu i pozyskują obiekty do zbiorów. Najnowsze badania dotyczą wytwórczości spinek góralskich i ozdobnych frędzli do chust i szali, zwanych *strzępkami*.

Słowa kluczowe: Podhale, rękodzielnictwo, Bronisław Piłsudski, spinki góralskie, frędzle/*strzępki*

[1] Magdalena Kwiecińska – dr, etnolog, absolwentka Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UJ, odbyła roczne studia w Grenoble i na Sorbonie w Paryżu, oraz na Uniwersytecie im. Iwana Franki we Lwowie. Pracowała dla Archiwum Historii Mówionej Ośrodka KARTA, Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (Dział Folkloru i Tradycji Krakowa), a od 2017 pracuje w Dziale Etnograficznym Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego i Komisji Etnograficznej PAU. Od kilkunastu lat prowadzi etnograficzne badania terenowe na obszarze Karpat (Polska, Ukraina, Słowacja, Rumunia) dotyczące obrzędowości dorocznej, etnomuzykologii i rzemiosła ludowego. Jako ekspert pracowała przy wniosku o wpis szopkarstwa krakowskiego na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości UNESCO. Jest redaktorem naukowym książki *Niematerialne dziedzictwo miasta. Muzealizacja, ochrona, edukacja*. Publikowała m.in. w „Literaturze Ludowej", „Sprawach Narodowościowych. Seria nowa", „Etnografii Nowej", „Atlasie Polskich Strojów Ludowych", „Pracach Etnograficznych". Kontakt e-mail: mkwiecinska@muzeumtatrzanskie.pl

Abstract: The main tool to do the ethnographical research is a questionnaire. The questionnaire construction might be different and it depends of the details of interview subject. The list of the questions called „directions for the people making anthropological and ethnological remarks in the mountains" presented by Izydor Kopernicki at the end of the 19th century was one of the first in that subject in the Tatra region. Bronisław Piłsudski had initiated to conduct an ethnographical research in Tatra region and in 1911 he founded the Ethnological Section to support the Tatra Museum in Zakopane. Piłsudski had an idea to do the research in the handicraft. The idea had been continued by Juliusz Zborowski the director of the Tatra Museum and then by consecutive ethnographers until today. The handicraft transformation in the regions such as Podhale, Spisz and Orawa is continuously researched and the new objects are bought to the Museum collection. Currently, the research is conducted in two topics: highlander's clasps and frays so-called *strzępki*. Highlander's clasps in Podhale are mainly prepared by man and frays so-called *strzępki* are mainly prepared by woman. The frays so-called *strzępki* are made by thread which are tied on the shawl border. The way of the thread is tied is continued from generation to generation. The highlander's clasps are also handmade and five new examples are bought to the Museum collection. Each of them has an own pattern and shape. The handicraft in Podhale region has a long tradition. It's a living tradition and it has been passed from generation to generation.

Key words: Podhale region, handicraft, Bronisław Piłsudski, highlander's clasps, frays so-called *strzępki*

Potoczne określenie „wyjście w teren" w perspektywie etnologicznej jest w sposób oczywisty kojarzone z przeprowadzaniem rekonesansu danego zjawiska kulturowego, a następnie badań, które stają się punktem odniesienia do stawianych tez na temat obserwowanej rzeczywistości. Przyjmowane są różne techniki prowadzonych badań i może to być rodzaj ankiety, rozmowa swobodna lub ukierunkowana na podstawie kwestionariusza do wywiadu. Ważne jednak, aby miały one „charakter intensywnych, długotrwałych kontaktów z członkami badanych społeczności" (Kaczmarek, 2016, p. 126). Zalecana jest również tak zwana obserwacja uczestnicząca, która ma na celu uchwycenie lokalnego punktu widzenia poprzez osobiste zaangażowanie badacza i wykonywane na bieżąco przez niego notatki w terenie (Malewska-Szałygin, 2010, p. 54).

W metodyce badań etnograficznych pozyskiwanie wiadomości z pierwszej ręki jest jednym ze sposobów dochodzenia do rozumienia rzeczywistości, ale nie zakłada ono za wszelką cenę jej wyjaśniania. Chodzi tu bowiem o opis rzeczywistości, który opiera się na jednost-

kowych przeżyciach i doświadczeniach, a celem nie jest ustalanie ogólnych praw czy poznanie klucza do wiedzy o samym ludzie, lecz dotarcie do indywidualnych znaczeń w refleksji nad człowiekiem (Sokolewicz, 2016, p. 140). Zainteresowanie etnologa skierowane jest więc bardziej ku podmiotowemu doświadczeniu jednostki niż grupy.

W odniesieniu do regionu Podtatrza jednym z pierwszych narzędzi do prowadzenia badań w terenie był przygotowany pod koniec XIX wieku przez Izydora Kopernickiego (1877) spis problemów badawczych nazwany przez niego: ,,wskazówki dla robiących spostrzeżenia antropologiczne i etnologiczne w górach" (p. 111). Owe wskazówki obejmują m.in. kwestie pozyskiwania informacji w terenie na temat języka czy warunków mieszkania, przy tej okazji autor zamieszcza następujące sugestie:

> [...] są pożądane rysunek lub fotografia domu i zabudowań zdjęte zewnątrz, z należytem uwydatnieniem właściwości w budowie i ozdobach (p. 112).

W kontekście ubioru Kopernicki (1877) informuje:

> [...] najpożądańszy jest opis dokładny ubioru każdego rodzaju u osób pojedynczych, z dołączeniem rysunku chociażby niepoprawnego, któryby dawał wierne wyobrażenie o kroju pojedynczych części stroju, oraz o jego ozdobach, haftach, wyszywaniach i rozmaitych dodatkach. Przytem mają być dodane nazwy każdej części stroju i uwagi, czy opisywany ubiór, jego krój i szczegóły są tam powszechne czy rzadkie? (p. 112).

Etnograficzne badania, poza opisem rzeczywistości kulturowej, służą także do tworzenia muzealnych zbiorów[2]. Zorganizowane wyprawy w teren są wówczas ukierunkowane, jak pisał Juliusz Zborowski (1972), pierwszy dyrektor Muzeum Tatrzańskiego, na ,,zebranie objawów kultury tzw. duchowej i materialnej" (p. 293). W przedstawionym przez niego w 1929 roku programie badań etnograficznych na góralszczyźnie stwierdził:

[2] Warto nadmienić, że pierwszymi nabytkami do Działu Etnograficznego Muzeum Tatrzańskiego były rękodzieła – elementy ubioru góralskiego: opasek i łańcuszek do cuchy, a w pierwszej kolekcji znalazły się obiekty dawnego stroju kobiecego z okolic Czorsztyna.

> [...] w łączności ze sprawą zbierania objawów kultury duchowej i materialnej stoi konieczność stosowania nowoczesnych metod kolekcjonerskich. Fonograf[3], kinematograf, fotografia, kolorowy rysunek, ściśle inżynierski pomiar, jak najobfitsza ilość oryginalnych okazów materialnej kultury, dalej wszechstronne uwzględnienie i całego terytorium, i wszelkich na nim istniejących objawów – to nowoczesne laboratorium i archiwum etnograficzne (Zborowski, 1972, p. 293).

W dalszej części proponowanej metody i organizacji badań informował, że nie mogą się one ,,posługiwać tylko notatnikiem i ołówkiem", lecz ,,wymagają [one] środków pieniężnych na przyrządy, kupowanie oryginalnych okazów w dużych ilościach" (Zborowski, 1972, p. 293). Zborowski (1972) ubolewał bowiem nad ,,pokutującą jeszcze powszechnie opinią, iż etnograficzne eksplorowanie terenu nic nie kosztuje" (p. 293).

Zborowski był kontynuatorem idei Bronisława Piłsudskiego, aby Muzeum Tatrzańskie było ośrodkiem inspirującym i koordynującym wszelkie działania dotyczące regionu. Prowadzenie etnograficznych badań na Podtatrzu wyszło bowiem z inicjatywy Piłsudskiego na początku XX wieku[4], ale amatorzy-pasjonaci kultury góralskiej już na przełomie XIX i XX wieku prowadzili rozmowy z mieszkańcami regionu, pozyskiwali obiekty i tworzyli prywatne kolekcje, które z czasem stały się podstawą zbiorów zakopiańskiego Muzeum (Błaszczyk-Żurowska, 1999). W 1911 roku Bronisława Piłsudskiego powołał Sekcję Ludoznawczą przy Towarzystwie Tatrzańskim, której przewodniczył. Wspierała ona działania Muzeum. Podczas pierwszego zebrania ogłoszono plan rozpoczęcia zbiorowych badań etnograficznych na Podhalu, a program zadań został omówiony przy okazji kolejnego posiedzenia, dwa tygodnie później, 25 listopada (Beaurain & Giżycka, 1913, p. 41).

[3] Najstarsze zachowane zapiski fonograficzne z Podhala pochodzą z 1904 roku. Ich inicjatorem był Roman Zawiliński związany z krakowską Akademią Umiejętności. Kolejna rejestracja dźwiękowa w 1906 roku została zrealizowana przez Willy'ego Blossfelda na zlecenie Museum für Völkerkunde w Lipsku. Działania tych dwóch badaczy miały charakter raczej epizodyczny, a świadomy plan archiwum fonograficznego na Podhalu kilkanaście lat później zainicjował Juliusz Zborowski (Jackowski, 2016). W 2015 roku Muzeum Tatrzańskie we współpracy z Instytutem Sztuki PAN dokonało digitalizacji tych najstarszych zabytków fonograficznych, które są dostępne na płycie cyfrowej.

[4] Bronisław Piłsudski przebywał w Zakopanem z przerwami od 1906 do 1914 roku, ale to przede wszystkim w latach 1911-1914 zaangażował się w prace z zakresu etnografii Podtatrza.

Piłsudski wraz z licznymi współpracownikami rozpoczął jako pierwszy wielowątkowe badania terenowe z zakresu etnografii na Podtatrzu. Pomocne do tych działań były kwestionariusze, które przepisano z różnych, dostępnych publikacji ludoznawczych. Służyły one także za wskazówki dla zbierających zabytki. W rękopisie sprawozdawczym Sekcji Ludoznawczej odnotowano:

> [...] wobec potrzeby mieć przygotowane kwestionariusze pomocnicze przy zbieraniu wiadomości. Prof. Langer obiecuje przejrzeć „Wisłę" i „Lud" i wybrać NN, w których kwestionariusze o poszczególnych kwestiach były drukowane. P. Piłsudski zaznacza, że będą one przepisane przez kilka panien, które obiecały w tem swą pracę ofiarować (AR/163, p. 14).

Dziś nazwanoby te działania dokumentacją dziedzictwa zarówno w wymiarze materialnym, jak i niematerialnym. Ze źródeł historycznych wiadomo, że Piłsudski parę tygodni przebywał w Witowie, mieszkając u Zychów Maturów „typowych gazdów góralskich", jako zapisano. Wyruszał on z Witowa na penetrację terenu do Dzianisza i Chochołowa, gdzie wykonał mnóstwo notatek z zakresu słownictwa, pieśni i przysłów (Sierowszewski, 1921, p. 24). Z perspektywy czasu, bez wątpienia można powtórzyć za Hanną Błaszczyk-Żurowską (2000), że Piłsudski rozpoczął nowy okres w historii Działu Etnograficznego Muzeum Tatrzańskiego, bo „uświadamiał miłośnikom góralszczyzny, że do badania jej należy podchodzić w sposób usystematyzowany, a kolekcja etnograficzna powinna reprezentować możliwie najszerszy obraz tradycyjnej kultury ludowej" (p. 139).

W sprawozdaniu Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego za rok 1913 zwrócono uwagę na fakt dużego zaangażowania jej członków w prace zakopiańskiego Muzeum. Dokonywali oni systematycznych notatek i opisów kultury ludowej na Podhalu, rejestrując na bieżąco zmiany, którym ona podlega pod wpływem aktualnych warunków[5]. Przypuszczać można, że w prowadzeniu badań terenowych był pomocny kwestionariusz, którego opracowanie zapowiedział Piłsudski

[5] W badaniach terenowych na Podtatrzu aktywnie brała udział m.in. Bronisława Giżycka. W Archiwum Muzeum Tatrzańskiego zachowały się jej notatki z terenu, które obejmują zestaw pytań dotyczący tradycji chodzenia ze *śmiertecką* oraz zapiski wierzeń ludowych z zakresu obrzędowości dorocznej, rodzinnej, medycyny ludowej oraz przepowiedni ludowych w Spytkowicach, Trzebuni, Podczerwonem, Zakopanem, Zawoi, Czarnym Dunajcu, Zubsuchem, Witowie, Nowym Targu i Poroninie.

podczas pierwszego zebrania Sekcji Ludoznawczej w 1911 roku (Zborowski, 1976, p. 48).

Piłsudski zwracał także uwagę na konieczność dokonywania dokumentacji fotograficznej w terenie. Swoją wiedzę opierał na doświadczeniu, które zdobył podczas badań prowadzonych na Sachalinie[6], gdzie aparat fotograficzny stanowił dla niego ważny element wyposażenia w dokumentowaniu kulturowej rzeczywistości (Kuczyński 2000). W pierwszych latach swojego pobytu pod Tatrami namawiał także miejscowych górali z Podhala, Spisza i Orawy do włączenia się w prace badawcze[7]. W Szaflarach nakłaniał kierownika szkoły do fotografowania strojów i typów góralskich, których dużą już liczbę wykonał Eugeniusz Stercula z Jabłonki. Piłsudski był więc prekursorem fotografii etnograficznej w tym regionie. Ponadto dążył on do zakupienia fonografu, aby dokonywać rejestracji dźwiękowej w terenie[8]. W liście do Bronisławy Giżyckiej datowanym, 23 października 1912 roku, pisał:

> [...] jeśli będziecie beze mnie chcieli zwołać posiedzenie Zarządu i mieć kasę, to nadeślę ją wam z moją propozycją użycia pieniędzy. Uważałbym za potrzebne zakupić pewno książki, których darmo dostać nie można, mieć jakiś plan czy to kupienia fonografu i wałków do zapisywania systematycznego melodii (sygn. AR/164, karta nr 54).

Założenia programowe do planowanego działu ludoznawczego/etnograficznego Muzeum Tatrzańskiego, które Piłsudski przedstawił na początku XX wieku, starał się stopniowo wdrażać jego współpracownik, a późniejszy dyrektor tej instytucji, Juliusz Zborowski. Obszar badań miał obejmować m.in. przemysł i rękodzielnictwo, a kolekcja zawierać ,,rozmaite wyroby we wszystkich stadiach formowania się tychże, fotografie odtwarzające sposób i cały proces wyrobu, modele

[6] Bronisław Piłsudski po 10 latach zesłania osiadł na Sachalinie, gdzie otrzymał od Cesarskiej Akademii Nauk propozycję prowadzenia tam badań.

[7] Piłsudski zaproponował także współpracę w terenie Sekcji Ludoznawczej z Towarzystwem Przyjaciół Polskiego Ludu Tatrzańskiego we Lwowie, która zaowocowała m.in. w 1912 roku odczytem prof. Antoniego Łukasiewicza pt. ,,Polacy na Spiszu". Adnotacja o wystąpieniu została zawarta w sprawozdaniu Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego za czas od 25 XI 1911 do 31 XII 1912.

[8] Piłsudski w latach 1902-1905 nagrywał za pomocą fonogramu muzykę i śpiewy ludu Ajnów na Sachalinie. Była to wówczas pionierska forma zapisu w badaniach terenowych.

warsztatów używanych do tego" (Piłsudski, 1914-1921, p. 172). Piłsudski podkreślał, że w obserwowanych zjawiskach kulturowych należy zwracać uwagę na zachodzące w nich zmiany i tym samym zdefiniował wówczas jeszcze młodą, odrębną dziedzinę nauki jaką było ludoznawstwo – „przede wszystkim oparte na badaniach, przeprowadzonych wśród żywych, dziś jeszcze czynnych zjawisk i pokoleń" (Piłsudski, 1914-1921, p. 152).

W ogłoszonym przez Zborowskiego w latach 20. programie badań etnograficznych nad góralszczyzną autor zwracał uwagę na zagadnienia, które określił jako pilne i ważne, bo są reprezentowane w „szczątkowych formach" lub „pod rozmaitymi wpływami albo całkiem zamierają, albo też drogą ewolucji przechodzą w nowsze formy" (Zborowski, 1972, p. 297). Każde z nich w pewnym sensie związane jest z twórczością rękodzielniczą w zakresie użytkowym lub artystycznym. Stąd konieczność rejestrowania na bieżąco zachodzących zmian i uzupełnianie kolekcji muzealnej nowymi obiektami, jak twierdził.

Czasy po II wojnie światowej wiążą się z inną polityką skierowaną na wytwórczość zwaną ludową. W 1949 roku powstała „Cepelia" (Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego), która roztaczała opiekę państwa nad rękodzielnikami, stymulując ich do pracy i zapewniając zbyt wyrobów. Równolegle Muzeum Tatrzańskie, działając zgodnie ze statutem, podejmowało inicjatywę dokumentowania współczesnej sztuki ludowej, czyli pozyskiwania nowych obiektów i dokonywanie przeglądu rodzimej twórczości.

Lata 50. i 60. XX wieku były czasami konkursów i wystaw organizowanych przez etnografów z Muzeum Tatrzańskiego, które ukazywały efekty badań w terenie przeprowadzonych na podstawie ankiet, dokumentacji fotograficznej lub swobodnych rozmów (Kozak, 1999). Duże zasługi w tym zakresie miały działające w tamtych latach: Edyta Starkówna, Helena Roj-Kozłowska i Helena Średniawa, której bogata spuścizna przekazana do Muzeum Tatrzańskiego jest w trakcie opracowywania.

W kolejnych dziesięcioleciach badania nad współczesną sztuką ludową z ramienia zakopiańskiego Muzeum prowadziły: Hanna Błaszczyk-Żurowska, Anna Kozak i Barbara Sankunas. Przeprowadziły one w latach 90. XX wieku na Podtatrzu kilkadziesiąt ankiet, m.in. z zakre-

su koronkarstwa, kuśnierstwa, tkactwa, budowy instrumentów ludowych, krawiectwa, hafciarstwa, kowalstwa, folusznictwa. Badania zostały zrealizowane we współpracy z Ośrodkiem Dokumentacji i Informacji Etnograficznej w Łodzi[9].

Podhale jest regionem, gdzie rękodzielnictwo posiada długą tradycję, jest przekazywane pokoleniowo i niewątpliwie stanowi ważny element lokalnej tożsamości. Różne dziedziny tej wytwórczości są wciąż żywe i wykonywane na liczne zamówienia, przede wszystkim mieszkańców regionu. Barbara Bazielich (2007) twierdziła, że:

> [...] ludowe rękodzieło i sztuka, jako regionalne dziedzictwo kulturowe, nadal żyją i przez to same się obronią i ostoją. Dzieje się tak zwłaszcza w środowiskach prężnych i o ciągłej tradycji, gdyż miejscowa ludność zna i ceni wartość pokoleniowego dorobku i potrafi z niego korzystać. Niewykluczone są jednak pewne zmiany nie tyle w formie i surowcu, co w estetyce wytworów oraz samej ich funkcji (p. 135).

W ostatnich dwóch latach w Dziale Etnograficznym Muzeum Tatrzańskiego podejmowane są działania mające na celu zebranie informacji na temat aktywnych rękodzielników na Podhalu, a w dalszej kolejności także na Spiszu. Podczas pobytu w terenie zostały przeprowadzone rozmowy z rękodzielnikami w zakresie wytwórczości spinkarskiej w Chochołowie, Zakopanem, Bukowinie Tatrzańskiej, Białym Dunajcu oraz wykonywania frędzli do chust i szali, zwanych *strzępkami* w Chochołowie. Poniższe spostrzeżenia, które są oparte na informacjach zebranych w terenie mają ukazać problematykę istotną dla opisu współczesnej kultury, wciąż żywej na Podhalu. Ręcznie wykonywane elementy do ubioru góralskiego, takie jak spinki do koszul męskich i *strzępki* do chust kobiecych, są bowiem ważnymi desygnatami lokalnej tradycji. Działania w zakresie eksploracji terenu mają charakter wstępny i służą prezentacji spostrzeżeń na temat rękodzieła dokonanych w trakcie obserwacji i prowadzonych rozmów. Celem poniższych uwag jest ukazanie problematyki, która wymaga głębszego przebadania w kontekście innych przejawów kultury na Podhalu. Referowane spostrzeżenia z tego terenu nie są raportem z badań, lecz etnologiczną

[9] Wyniki ankiet znajdują się w archiwum zakładowym Działu Etnograficznego Muzeum Tatrzańskiego.

refleksją nad zastanym w terenie zjawiskiem i może ona posłużyć dalszej pracy także w innych regionach Podtatrza.

Rozmowy prowadzone są na podstawie zestawu pytań otwartych, które odnoszą się do takich zagadnień dotyczących rękodzieła, jak tradycja rodzinna, przekaz pokoleniowy, sposoby wytwórczości: zdobnictwo, wykorzystywany materiał, warsztat. Wypowiedzi twórców są rejestrowane cyfrowo, a ich prace dokumentowane fotograficznie. W miarę możliwości finansowych realizowane są zakupy do zbiorów muzealnych, by w ten sposób systematycznie powiększać kolekcję, której początki sięgają końca XIX wieku (Błaszczyk-Żurowska 1999). Obecnie w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego znajduje się ponad 150 chust, w większości z różnymi wzorami frędzli, a także blisko 380 spinek do koszul męskich.

Rękodziełem spinkarskim na Podhalu zajmują się głównie mężczyźni, natomiast wykonywanie / *przyprawianie strzępek* jest zdecydowanie domeną kobiet. Uzyskiwanie wzorów z węzełków na wiskozowych niciach polega na zaplataniu ich na różne sposoby wzdłuż brzegów chustki. Mogą one być siateczką z większymi lub mniejszymi oczkami, *sitkami* w kształcie rombów, węzełkami od których rozchodzą się promieniście nici tworzące wzór zwany *pajączkami* lub wiązane w kształcie trójkątów, zwane *szczytami.* Występują także w postaci nici przekładanych „góra-dół" i wielu innych form, czasami pośrednich od tych podstawowych lub stosowanych równocześnie przy jednej chustce. Większość z nich jest wykonywana jako kontynuacja dawnych wzorów, pochodzących z lat 30. zeszłego stulecia, a nawet wcześniej. Umiejętności z nimi związane zostały przekazane przez starsze pokolenie lub odtworzone indywidualnie na podstawie obserwowanych splotów występujących przy dawnych chustach.

W Chochołowie wykonywaniem frędzli zajmuje się kilkanaście kobiet, które w dominującej większości mają 70 lub 80 lat i są przedstawicielkami najstarszego pokolenia. Uzasadnieniem właśnie tego przedziału wiekowego dla pracy przy *strzępkach* jest jej czasochłonność. Dla kobiet w starszym wieku jest to przede wszystkim sposób na organizację czasu wolnego – jak same twierdzą. W XXI wieku brak tradycyjnych gospodarstw sprawia, że na wsiach zmienił się rytm i formy życia, a potrzeba wykonywania jakiejkolwiek pracy, która zawsze była obec-

na i ważna dla lokalnej społeczności, bo tworzyła określone struktury ludzkich działań, ma na celu uniknięcie bezczynnego spędzania czasu w domu. Ta często powtarzana informacja, którą usłyszałam od kobiet wyraźnie zdominowała ich sposób myślenia i cel *przyprawiania strzępek*.

W Chochołowie powszechnie wiadomo kto zajmuje się tym rękodziełem, nie ma konieczności specjalnych ogłoszeń, aby zachęcić potencjalnych klientów. Zdarza się, że klientkom odmawiana jest usługa ze względu na nadmiar przyjętych zleceń lub brak akceptacji proponowanego przez nie wzoru do konkretnej chusty lub szala. Istnieją sytuacje, że to kobiety wykonujące frędzle decydują o ostatecznym kształcie zamawianego rękodzieła. Zapotrzebowanie na *strzępki* jest tak duże, że nie obawiają się one zmniejszenia zainteresowania ich pracą. Niezbyt chętnie dzielą się z innymi rękodzielniczkami ich sposobami wykonywania wzorów i starają się przechowywać w tajemnicy nowe rozwiązania, do których dochodzą same poprzez obserwację prac innych twórców i indywidualne poszukiwania.

Z rozmów prowadzonych w Chochołowie dowiedziałam się, że rękodzielniczki podpatrują u innych kobiet wzory frędzli, przy różnych okazjach, gdy zakładane są chusty i szale, np. podczas mszy świętych w kościele. *Przyprawianie strzępek* jest czasochłonne i wymaga dużej precyzji, bo każda z nitek przygotowanych do zawiązania jest skrupulatnie liczona tak, aby w efekcie powstał symetryczny wzór. Jest więc to czynność, która wymaga od kobiet konsekwentnej pracy i skupienia od jednego do trzech dni przy jednej chuście lub szalu. Np. liczba węzełków przy szalu, który jest większy niż chusta, wynosi ponad osiem tysięcy. Zapotrzebowanie na *strzępki* jest przez cały rok, a w ostatnich dziesięcioleciach szczególnie dużo zamówień przychodzi od góralek mieszkających w USA. Fakt, że Chochołów znajduje się przy granicy ze Słowacją, gdzie w lokalnych sklepach można zakupić odpowiednie nici do frędzli, pozytywnie wpływa na wytwórczość. Nici są więc dobierane na miejscu, a nie zamawiane poprzez specjalne katalogi, które nie zawsze spełniają oczekiwania klientek. Zdarzało się, że wybrane ze zdjęcia w katalogu kolory nie odpowiadały ich wyobrażeniom.

Kolekcja spinek w zbiorach Muzeum Tatrzańskiego jest systematycznie powiększana od najwcześniejszych lat działalności tej insty-

tucji. Pochodzą one z najstarszych prywatnych kolekcji tworzonych w Zakopanem i są datowane na koniec XIX wieku oraz lata 1900–1914. Wszystkie zostały przejęte przez Muzeum w 1927 roku. W okresie dwudziestolecia międzywojennego dyrektor placówki Juliusz Zborowski zgromadził także spinki nabywane od góralskich handlarzy i tak np. od Ignacego Prokopa „Magdziarza" w 1923 roku zostało zakupionych 37 egzemplarzy, 26 w roku 1924, 6 w roku 1925 i 3 w roku 1926 (Rak, 2012). W 2018 roku kolekcja składa się z około 400 egzemplarzy.

Spinki góralskie do koszul męskich, które w 2018 roku zostały zakupione do kolekcji muzealnej w liczbie 5 egzemplarzy mają kształt okrągły lub romboidalny, a każda z nich odznacza się dużą różnorodnością zdobniczą. Prace wykonane przez Mariana Kuchtę i Andrzeja Bukowskiego są symetrycznie pokryte precyzyjną ornamentyką. Dwie spinki wykonane przez Andrzeja Blaszaka z Chochołowa nawiązują, w swoim wyrazie, do ważnych dla mieszkańców Podhala wydarzeń historycznych, takich jak np. Powstanie Chochołowskie lub zdobycie tytułu mistrza olimpijskiego w 2014 roku przez Kamila Stocha. Do wykonania spinek wykorzystano stop metalu o nazwie 'nowe srebro' lub 'metal galwanizowany'. Natomiast spinka autorstwa Józefa Koszarka z Bukowiny Tatrzańskiej jest mosiężna.

Praca nad spinką wymaga dużej cierpliwości i precyzji, ale także fantazji, aby wykonane dzieło było niepowtarzalne. Dla niewprawnego oka obserwatora mogą one sprawiać pozorne wrażenie, że są jednakowe, a tymczasem to przede wszystkim detale zdobnicze nadają im odmienny styl, który jest charakterystyczny dla danego twórcy. Warto przyjrzeć się uważnie interesującym detalom poszczególnych rękodzieł, nierzadko nawiązują one do dawnych wzorów, aby zdać sobie sprawę z dużych talentów mieszkańców Podhala. Oto opisy trzech z nich. Romboidalna spinka Mariana Kuchty z Bukowiny Tatrzańskiej:

> [...] na całej powierzchni spinki są zdobienia stempelkowymi motywami. Spinka zwieńczona jest krzyżykiem. U podstawy krzyżyka są przekształcone pary dziobów ściętych, zwróconych ku dołowi i połączonych z „bulkami". W środkowej części spinki jest otwór w kształcie sercowatym. Dookoła krawędzi otworu jest stempelkowe zdobienie w kształcie trójkątów. Dół spinki rozszerza się i ma „ogonkowate" zakończenie. Jest ono trójdzielne z trzema dziurkami, a dwa z nich zastępują wybijane kółeczka. Ta część spinki jest oddzielona od górnej partii paskiem dekoracyjnym, złożonym z kresek pionowych i zygzaczków. Do środko-

wego kółeczka doczepiony jest na łańcuszku *przekolac*, zwężający się ku dołowi i zagięty do góry. Po bokach doczepione są łańcuszki po cztery z każdej strony *przekolaca*. Łańcuszki są zakończone *brembolcami*, spiralkami wypełnionymi czerwonymi kawałkami wełny (nr inw. E/11027/MT).

Spinka Andrzeja Bukowskiego z Białego Dunajca:

[…] spinka z *przekolacem* u góry wykończona jest krzyżykiem. Podstawa krzyżyka jest rozszerzona i zaokrąglona. Dookoła okrągłego otworu są łukowate kreski, które tworzą ozdobę zwaną „słońcem". Łukowate kreski ułożone promieniście tworzą zdobienie zwane wirówką i jest to motyw w dolnych częściach spinki. W części środkowej jest przymocowana mosiężna lana szarotka – w miejscu, gdzie w starych spinkach jest sercowaty otwór. W dolnej części zwisają łańcuszki, po trzy z każdej strony *przekolaca*. Łańcuszki są zakończone *brembolcami* spiralkami wypełnionymi czerwonymi strzępkami włóczki. Spinka zapinana jest na agrafkę, która jest przylutowana na rewersie. Na rewersie jest podpis autora: BuK (nr inw. E/11029/MT).

Spinka Andrzeja Blaszaka z Chochołowa:

Na spince są wytłoczone wizerunki uczestników powstania chochołowskiego: wójta Koisa, ks. Kmietowicza, organisty Andrusikiewicza. Poniżej są wytłoczone znaki kos oraz daty: 1846–2011. Spinka zwieńczona jest krzyżykiem z napisem: IHS. Na *przekolacu* wytłoczony jest znak roślinny. Na środku jest napis: Wykonał/ A. Blaszak/Chochołów. Z tyłu na pasku blachy jest przylutowana agrafka (nr inw. E/11032/MT).

Rękodzieło z zasady nie jest nastawione na masową produkcję, a jego oryginalność wynika z lokalnych odniesień. Twórca swoje umiejętności nabywa nie drogą edukacji szkolnej, lecz przez bezpośredni przekaz, obserwację i uczenie się od innych – najczęściej starszych, w swoim środowisku. Rękodzielnictwo na Podtatrzu posiada długą tradycję, wciąż jest żywe, wzbudza duże zainteresowanie zarówno miejscowych, jak i odbiorców zewnętrznych. Przedstawiciele młodszego i starszego pokolenia nierzadko czerpią inspiracje z kolekcji, która od dziesięcioleci jest przechowywana w Muzeum Tatrzańskim. Powstają dzięki temu nowe dzieła, które są adekwatne do ludzkiej wrażliwości i bieżących czasów.

Bibliografia
Bibliography

Bazielich, B. (2007). *Gdzie skarb Twój… Sztuka i rękodzieło ludowe w Polsce*. Gliwice: Muzeum w Gliwicach.

Beaurain, K., & Giżycka, B. (1913). Sprawozdanie Sekcyi Ludoznawczej T. T. za czas od 25 listopada 1911 r. do 31 grudnia 1912 r. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego 34*, 41-45.

Błaszczyk-Żurowska, H. (1999). Muzealne zbiory etnograficzne w latach 1889-1920 i najstarsze kolekcje prywatne, które przeszły na własność Muzeum Tatrzańskiego. In A. Liscar (Ed.), *Zbiory etnograficzne Muzeum Tatrzańskiego* (pp. 10-34). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego.

Błaszczyk-Żurowska, H. (2000). Działalność kolekcjonerska Bronisława Piłsudskiego w Zakopanem. In A. Kuczyński (Ed.), *Bronisław Piłsudski: Zesłaniec, etnograf, polityk* (pp. 137-145). Wrocław: Prace Ośrodka Badań Wschodnich Uniwersytetu Wrocławskiego.

Jackowski, J. (2016). Najstarsze zabytki fonograficzne dokumentujące polską muzykę tradycyjną. Przegląd wybranych źródeł w świetle współczesnych kwerend i badań. *Etnomuzykologia Polska*, *1*, 6-32.

Kaczmarek, Ł. (2016). Między survey research a obserwacją uczestniczącą: rozdarcia metodologiczno-tożsamościowe w polskiej etnologii/antropologii kulturowej w XXI wieku. *Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia*, *2*, 123-136.

Kopernicki, I. (1877). Wskazówki dla robiących spostrzeżenia antropologiczne i etnologiczne w górach. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego*, *2*, 109-113.

Kozak, A. (1999). *Kolekcja etnograficzna w latach 1950–1999*. In A. Liscar (Ed.), *Zbiory etnograficzne Muzeum Tatrzańskiego* (pp. 54-69). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie, Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego.

Kuczyński, A. (2000). Kolekcja fotograficzna. In A. Kuczyński (Ed.), *Bronisław Piłsudski: Zesłaniec–Etnograf–Polityk* (pp. 173-188). Wrocław: Prace Ośrodka Badań Wschodnich Uniwersytetu Wrocławskiego.

Malewska-Szałygin, A. (2010). Nieprzemijający urok monografii terenowych. In M. Radkowska-Walkowicz & A. Malewska-Szałygin (Eds.), *Antropolog wobec współczesności. Tom w darze Profesor Annie Zadrożyńskiej*, Warszawa: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego.

Piłsudski, B. (1914–1921). W sprawie Muzeum Tatrzańskiego. O urządzaniu działu ludoznawczego. *Rocznik Podhalański 1*, 147-188.

Sierowszewski, W. (1921). Bronisław Piłsudski. *Rocznik Podhalański*, *1*, 5-30.

Sokolewicz, Z. (2016). Badania terenowe jako gwarancja empiryzmu antropologii? *Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia* 2, 137-143.

Rudzki, S. & Piłsudski, B. (1914). Sprawozdanie Sekcyi Ludoznawczej Tow. Tatrzańskiego za czas od 1 stycznia 1913 do 31 grudnia 1913 roku. *Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego 35*, 43-49.

Zborowski, J. (1972). W sprawie programu badań etnograficznych na góralszczyźnie. In J. Berghauzen (Ed.) *Pisma podhalańskie* (vol. 1, pp. 291-299). Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Zborowski J. (1976). Z dziejów ludoznawstwa i muzealnictwa na Podhalu: Sekcja Ludoznawcza Towarzystwa Tatrzańskiego (1911–1919). *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie 6*, 35-115.

Archiwalia
Archives

Archiwum Muzeum Tatrzańskiego: sygn. AR/139, AR/140, AR/141 – Bronisława Giżycka, Materiały (zapiski) etnograficzne z Podhala, 1911- 1913.

Archiwum Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego I, Księga protokołów 1911-1914 i 1918-1919, sygn. AR/163.

Archiwum Sekcji Ludoznawczej Towarzystwa Tatrzańskiego II, 1911-1914, sygn. AR/164, karta nr 54.

Internet
Internet

Rak Z. (2012). Spinka do koszuli męskiej podhalańskiej. Dostęp 27 czerwca 2018, z http://muzea.malopolska.pl/obiekty/-/a/26957/1130788

4. Przyprawianie strzępek – zaplatanie węzełków. Fot. Aleksandra Michalska, 2018

5. Zaplatanie strzępek w kształcie pajączków. Fot. Aleksandra Michalska, 2018

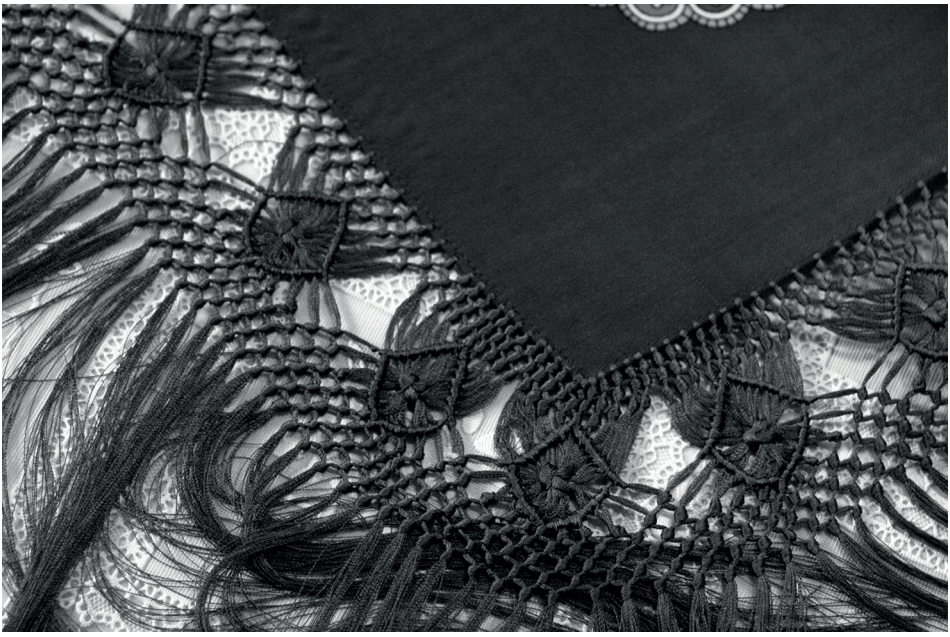

6. Strzępki w kształcie pajączków umieszczonych w rombach. Fot. A. Michalska, 2018

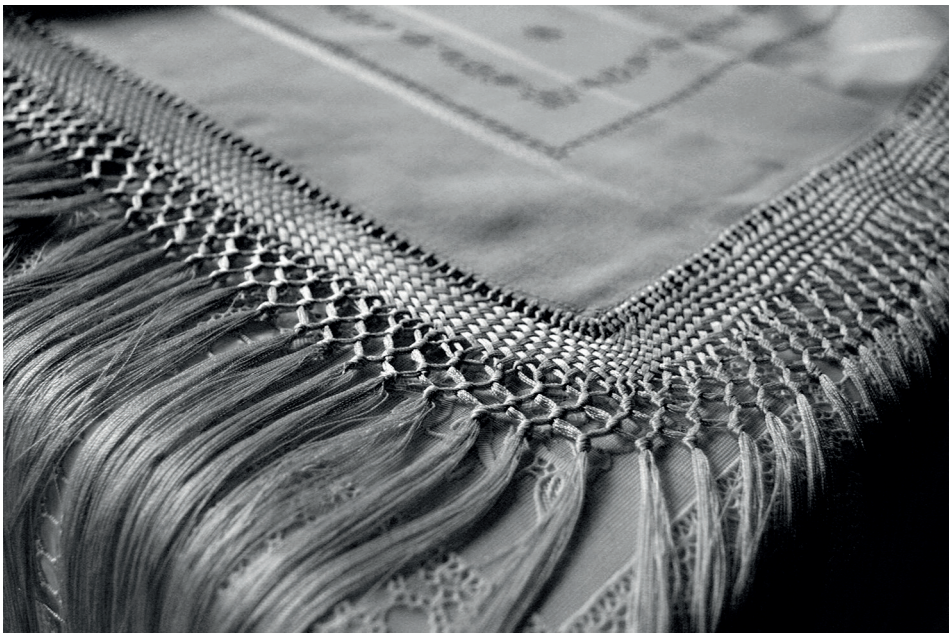

7. Strzępki w kształcie siateczki z większymi i mniejszymi oczkami.
Fot. A. Michalska, 2018

8. Strzępki w kształcie szczytów i pajączków Fot. A. Michalska, 2018

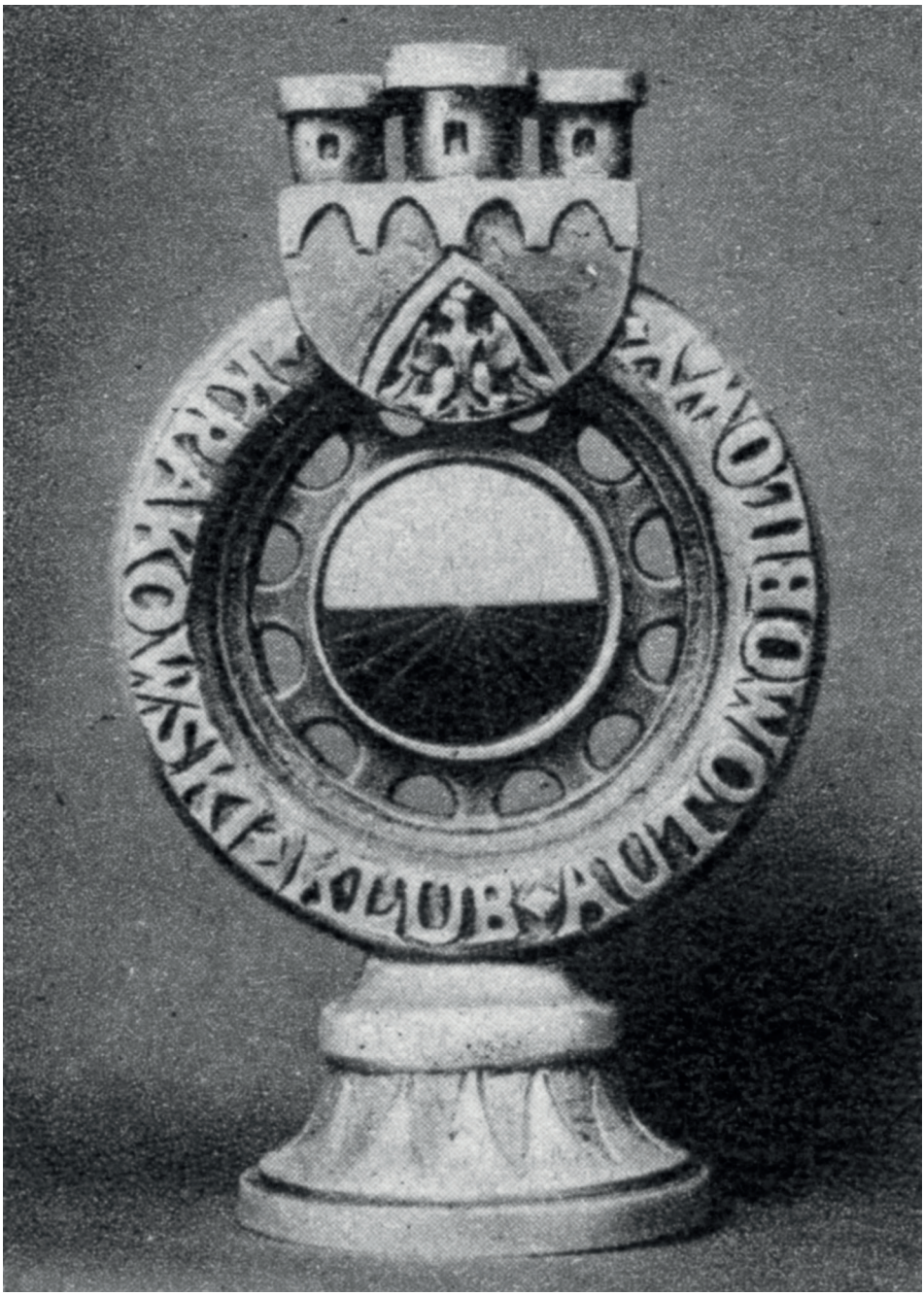

9. Odznaka Krakowskiego Klubu Automobilowego. Zbiory MT
9. Badge of the Cracow Automotive Club. From the Tatra Museum collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 39-88; il. VII–XX
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

RAFAŁ JABŁOŃSKI-ZELEK[1]

Wyścig Tatrzański 1927–1931

The Tatra Race

Abstrakt: Artykuł jest próbą przybliżenia czytelnikowi pierwszego górskiego wyścigu samochodowego, który w latach 1927–1931 odbywał się na malowniczej trasie Łysa Polana–Morskie Oko oraz dokonań kierowców, m.in.: Jana Rippera, Hansa von Stucka, Janiny Loteczkowej, czy Janiny Wrońskiej. Artykuł uzupełnia charakterystyka wybranych modeli samochodowych i motocyklowych, które brały udział w tym wielkim, a zarazem ciekawym dla całego sportu automobilowego Wyścigu Tatrzańskiego. Tekst został zilustrowany dużą liczbą mało znanych zdjęć archiwalnych.

Słowa kluczowe: samochody, motocykle, rajdy, Wyścig Tatrzański, Morskie Oko, Wodogrzmoty Mickiewicza, Zakręt Ejsmonda, Krakowski Klub Automobilowy, Zakopane, motoryzacja

Abstract: The article is an attempt to bring the reader closer to the first car rally - the mountain stage, at the turn of 1927–1931, which took place on the picturesque route of Łysa Polana–Morskie Oko. The achievements of these drivers, among them: Jan Ripper, Hans von Stuck, Janina Loteczkowa and Janina Wrońska. Characteristics of selected car and motorcycle models, through illustrations of models that participated in this great and at the same time interesting for the entire automotive sport of the Tatra Race.

Key word: cars, motorcycles, rallies, the Tatra Race, Morskie Oko (Sea Eye), Wodogrzmoty Mickiewicza (Mickiewicz's Waterfall), Zakręt Ejsmonda (Ejsmond's Turn), Krakowski Klub Automobilowy (Cracow Automotive Club), automotive

[1] Rafał Jabłoński-Zelek – pracownik Archiwum Fotograficznego w Muzeum Tatrzańskim im. Dra Tytusa Chałubińskiego. Jego pasją jest fotografia. Od dwóch lat zajmuje się koloryzacją fotografii czarno-białej. Jego prace wykorzystywane były zarówno w publikacjach prasowych, jak i książkowych. Prezentowane były także na kilku wystawach czasowych. Interesuję się historią I i II wojny światowej, etnografią oraz historią Wyścigu Tatrzańskiego. W przyszłości zamierza opracować fotograficzne dzieje Kompanii Wysokogórskiej, założonej w 1919 roku.

Kornel Makuszyński tak opisał rajd tatrzański w swoim felietonie *Byle prędzej*:

> Uroczystość wariacka, zwana rajdem tatrzańskim, wywołuje ogólne podniecenie; benzyna uderza ludziom do głowy, oszałamia ich górskie powietrze, o dreszcz przyprawia groza niebezpieczeństwa. [...] Ukochana mieścina, w która nagle wpadło tysiąc kilkaset samochodów, rozmaitej marki i wyznania, zmieniła się na kilka godzin w stolicę i oszalała, ale z wielką powagą. Zakopane miało minę na temat: „Wielkie mecyje! dwa tysiące aut!". (Makuszyński, 2003, s. 275)

Wstęp

W Monaco, w 1911 roku odbył się pierwszy rajd zorganizowany przez księcia Alberta I. Była to pierwsza na świecie tego typu impreza automobilowa (http://www.montecarlolegend.com/the-tale-of-the-monte-carlo-rally/). Należy pamiętać, że nie tylko w Monte Carlo, ale także w takich krajach, jak Włochy, Francja, Anglia, Niemcy, Szwajcaria, Austria i Czechosłowacja odbywały się rajdy samochodowe i motocyklowe.

W Zakopanem taką imprezę zorganizował Krakowski Klub Automobilowy w latach 1927–1931. Trasa tego wyścigu prowadziła na odcinku Łysa Polana–Morskie Oko. Tor wyścigowy tworzyła część szosy Zakopane– Morskie Oko. Długość trasy wynosiła 7,5 km (Wyścig Tatrzański Krakowskiego Klubu Automobilowego 14 sierpnia 1927, Zbiory Muzeum Tatrzańskiego sygn. MT/2021/s. 5). W udzielonym w 2018 roku wywiadzie Jan Ripper (2018) wspominał:

> Głównie tą bitą trasą jeździły furmanki konne, opony były bardzo kiepskie wtedy, a prędkości dość duże. Mój dziadek Wilhelm Ripper, wynajął samochód Ford T, zwany pedałowcem. Zainstalowali na tym Fordzie agregacik i duży magnes z przodu, i ta konstrukcja zbierała połamane podkowy, gwoździe itd.

Zanim jednak do tego doszło, w prasie znajdziemy pięknie opisane pierwsze przejazdy po Galicji. Opis takiego wypadu do Tatr i Pienin z udziałem bardzo dużej liczby uczestników znajdziemy w relacji Kazimierza Dąbrowskiego (1914) w czasopiśmie „Ilustrowany Kuryer Codzienny" z 1914 roku. Osiemnaście samochodów, fatalne na tamte czasy drogi, brak map. Czy dziś udałoby się tak spontanicznie zwołać stosunkowo liczną grupę osób na taką wycieczkę? Czy automobilowe „przejażdżki" były pierwowzorem późniejszych wyścigów na tej trasie?

Czy Wyścig Tatrzański był pierwszą imprezą automobilowa w kierunku Tatr do Morskiego Oka? W 1922 roku odbył się rajd samochodowy Warszawa–Zakopane. Trasa wynosiła 847km. W rajdzie wzięło udział dziewięć samochodów (marki: Mercedes, Fiat, Citroen, Steyr, Dodge, Opel, Laurin & Klement, Sayers). Samochody wyruszyły z Okęcia o 7:30 i były puszczane na trasę co 5 minut. Noclegi i kolejne punkty kontrolne po drodze – w Kielcach i w Krakowie, potem przejazd przez Zakopane do Morskiego Oka. Nagrodą za I miejsce był złoty żeton (Szydelski, 1922).

W jesieni 1926 roku przy Krakowskim Klubie Automobilowym powstała Komisja Sportowa, która zajęła się przygotowywaniem trasy wyścigu. Komisja ta udała się na miejsce przyszłego wyścigu, badając i ustalając jego trasę oraz przewidując, jakie mogą wystąpić utrudnienia w czasie trwania imprezy. Należy się ukłon w stronę działaczy Krakowskiego Klubu Automobilowego, którzy potrafili zderzyć się z różnego rodzaju przeciwnościami natury technicznej oraz różnego rodzaju anomaliami pogodowymi i zorganizowali te wszystkie edycje Wyścigu Tatrzańskiego.

Czy była jakaś publikacja na temat samego wyścigu? Przeglądając biblioteki, archiwa i źródła internetowe okazuje się, że nie ma informacji dotyczącej samego wyścigu. Jedyna pozycja, w której znajdujemy wzmiankę na jego temat, to opis wszystkich dyscyplin sportowych, które odbywały się na terenie Zakopanego i okolicy (Baraniak, 2015, p. 290). Generalnie czasopisma podawały tylko, typowe dla każdego reportera, krótkie opisy z przebiegu wyścigu. W niniejszym artykule wykorzystałem wszystkie znane mi materiały źródłowe – tekstowe i fotograficzne – publikowane w czasopismach i Internecie. Osoby, które interesują się sportem automobilowym, ale także dziejami Wyścigu Tatrzańskiego, a marki samochodowe i motocyklowe są im znane tylko ze słyszenia, mogą zapoznać się z historią i charakterystyką wybranych modeli pojazdów startujących w poszczególnych edycjach tych zawodów. Zasadniczym celem tego artykułu jest złożenie tego wszystkiego w jedną całość.

Opis wyścigu

Teren, na którym miał się odbyć rajd należał do Fundacji Kórnickiej, która na swoim terenie udostępniła miejsce parkingowe oraz umożliwiła wybudowanie trybun. Wilhelm Ripper, Władysław Szafer, znany botanik i Walery Goetel byli współtwórcami Wyścigu Tatrzańskiego. Państwowa Rada Ochrony Przyrody, której przewodniczył Szafer, wyraziła zgodę wraz z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim na organizację wyścigu. Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Automobilowy w Warszawie przedstawił zebranym, że w ramach trwania Wyścigu Tatrzańskiego w Zakopanem, który odbędzie się 19 sierpnia 1927 roku, wszystkie lokalne władze wraz z Towarzystwem Ochrony Przyrody wyrażają zgodę na przeprowadzenie rajdu. Można wyczytać także, że Komisja przyznała tytuł Henrykowi Liefeldtowi „Pierwszego Mistrza Polski w jeździe automobilowej" za całokształt jego osiągnięć sportowych („Międzynarodowy Wyścig", 1928).

14 sierpnia 1927 roku odbył się pierwszy Wyścig Tatrzański, który był także pierwszym krajowym wyścigiem, w którym udział wzięły tylko polskie ekipy bez udziału zagranicznych gości. Wyścig Tatrzański był zorganizowany na wzór wyścigów w Targa Florio (1927). Zawody w Targa odbywały się na bardzo krętych, niebezpiecznych drogach Sycylii. W latach 20. XX wieku były to najważniejsze zawody górskie w Europie.

Krakowski Klub Automobilowy ogłosił za pośrednictwem Muzeum Przemysłowego konkurs na afisz Wyścigu Tatrzańskiego (Sprawozdanie z działalności Miejskiego Muzeum Przemysłowego, 1927). Pierwszą nagrodę za projekt otrzymała Anna Birtusówna, drugą Franciszek Seifert, a trzecią Alfred Żmuda. Z projektów, które zostały nadesłane na konkurs, warto jeszcze wymienić Jana Hryńkowskiego i Kazimierza Piętkę.

Na linii startu Wyścigu Tatrzańskiego stawiło się 21 jednostek samochodowych podzielonych na dwie klasy C i D. Klasa aut C, jako klasa turystyczna, stanowiła pojemność silnika od 500 cm^3 do 8000 cm^3. Klasa D to klasa samochodów wyścigowych, których pojemność była od 750 cm^3 do 8000 cm^3. Obie te klasy były podzielone na kategorie I-VIII. Rok później, w I edycji wyścigu międzynarodowego klasy podzielono

na grupy od A do H, I, J. Każda grupa miała przypisaną już pojemność cylindra (Międzynarodowy Wyścig Tatrzański, 1928, p. 12).

Pierwszy wyścig oglądało 2000 widzów i uczestniczyło w nim 300 samochodów. Z ciekawostek przytoczmy, że po zakończeniu wyścigu organizatorzy ogłosili, że po powrocie do Zakopanego nie należy wyprzedzać samochodów. W wyjątkowych przypadkach można wyprzedzać tylko samochody ciężarowe, które poruszają się wolno. Oznaczenia chorągiewkami sygnalizowały start – chorągiewka biała, żółta – bezapelacyjne zatrzymanie, niebieska – niebezpieczeństwo, czerwona – sygnał rozpoczęcia wyścigu. Wzdłuż całej trasy były założone telefony przez 5 Batalion Łączności. Cała trasa obstawiona była przez żołnierzy 5 Dywizjonu Samochodowego. W razie przeszkód na trasie wyścigu sygnalizowali to kontrolerom. Trasa podzielona została na cztery odcinki kontrolne. Przy każdym odcinku znajdował się komendant, który miał do pomocy dwóch kontrolerów. Z wywiadu z Janem Ripperem (2018) możemy się dowiedzieć o wielu ciekawostkach:

> Pomiar wyścigu był elektroniczny, nie na budzik tylko połączenie startu z metą. Czym jest wyścig górski? Jest próbą uzyskania jak największej prędkości w terenie górskim. Wyścigi górskie cieszą się ogromnym zainteresowaniem wśród widzów, bo praktycznie z każdego punktu widać zawsze cały przebieg trasy, można się praktycznie ustawić na każdym odcinku trasy, bez możliwości przeszkadzania czy zasłaniania przez innych widzów.

Z klasycznych imprez rajdów górskich można wymienić: Wielka Górska Nagroda Szwajcarii, Semmering koło Wiednia, Arlbengrennen jako Wielka Nagroda Górska Austrii, czy Ecce Homo w Czechach. Dlaczego Czesi nadali taką właśnie nazwę? Jan Ripper (2018), syn znanego w okresie międzywojennym kierowcy Jana Rippera, opowiadał, jak jego ojciec przebył tę trasę wyścigu, i tłumaczy, że niedaleko miejscowości Sternberg koło Ołomuńca (Czechy), na górze, gdzie znajdowała się meta, stała rzeźba przedstawiająca Ecce Homo (z łac. „Oto człowiek").

Pierwsza edycja Wyścigu Tatrzańskiego była próbą, która miała wykazać organizatorowi, czy takie wydarzenia można lub czy warto organizować. Następna edycja już jako I Międzynarodowy Wyścig Tatrzański miała charakter międzynarodowy, dlatego że położenie trasy, która przebiegała blisko granicy z Czechosłowacją, dawała większą

możliwość dla organizatorów przyjazdu zagranicznych gości od strony Czech. Na zawody została powołana komisja finansowa, która była odpowiedzialna za sprzedaż biletów, przygotowanie odznak na samochody i zaprzęgi konne. Bilety wstępu kształtowały się cenowo różnie, i tak na przykład od samochodu naliczano opłatę 10 zł, motocykla 2 zł, a zaprzęgu konnego 3 zł. Za miejsca na trybunie siedzące płacono 12 zł, a za stojące 5 zł. Wstęp na trasę kosztował 2 zł, a zainteresowany kupnem katalogu/broszury musiał uiścić opłatę w wysokości 1 zł (ZA–MT sygn. AR/615/189).

Wartą odnotowania ciekawostką w regulaminie rajdu był zapis dotyczący kategorycznego zakazu przebywania psów na terenie trasy, jeżeli takie zdarzenie miało miejsce, pies mógł zostać zastrzelony przez funkcjonariusza policji. Do funkcji porządkowych zostali powołani funkcjonariusze Policji Państwowej, skauci i członkowie „Strzelca". W sprzedawanej przez organizatorów broszurze można przeczytać wskazówki dla publiczności, informacje dotyczące dojazdu do miejsca odbywających się zawodów oraz wskazano miejsca, gdzie można obejrzeć przejazdy samochodów. Znajdowały się w niej też informacje na temat lokalizacji parków i stacji benzynowych oraz wskazano, gdzie się znajdują punkty opatrunkowe.

Transmisję radiową przeprowadziła stacja Polskiego Radia Kraków, a wśród gości zasiadających na trybunach był protektor Prezydenta, samorządowcy i wojskowi, a także przedstawiciele klubów sportowych. Obserwatorzy ci mieli możliwość nie tylko obcowania z samochodami, które przybyły na wyścig, ale także delektowania się piękną tatrzańska przyrodą. Wielka Nagroda Tatr, 11 kilogramowa Waza Ludwika XVI z czystego srebra, była nagrodą przechodnią i zatrzymać ją mógł kierowca, który wygrał wyścig trzykrotnie. Pierwszym kierowcą, który zdobył w Wyścigu Tatrzańskim Wielką Nagrodę Tatr, został Henryk Liefeldt na samochodzie Austro-Daimler w klasie D.

Organizatorzy zadowoleni z edycji krajowej wyścigu mieli nadzieję, że do kolejnych edycji zgłoszą się już kierowcy zagraniczni. Miasto Zakopane bardzo zyskało na organizacji wyścigu, wbrew różnym organizacjom, które uważały, że ten wyścig to czyste barbarzyństwo, które zakłóca powagę gór. Nie obyło się bez dyskusji na temat złej lokalizacji trybuny, z której było widać tylko dwa wiraże. Pojawiły się też krytycz-

ne opinie na temat kapeli cygańskiej, która grała w oddali od trybun, tylko dla Polskiego Radia. Zatem publiczności pozostał tylko obraz z oddali bezdźwięcznie ruszających muzyków smyczkami. Sprawozdawcą radiowym był dr Henryk Szatkowski, który relacjonował wyścig dla rozgłośni, zarówno w języku polskim, jak i francuskim. Transmisją kierował dyrektor rozgłośni Bronisław Winiarz, zapalony kibic sportowy oraz inż. Józef Miński. Transmisja ta niestety obejmowała tylko część zawodów w godzinach 13:30–15:30, i nie uwzględniała wieczornicy góralskiej, przewidzianej na zakończenie zawodów.

Program wieczornicy góralskiej zorganizowanej przez Związek Górali w Hotelu „Morskie Oko": Stanisław Krzeptowski Biały ze Młyna wygłosił bajki i inne opowieści, została odtworzona scena z wypędu owiec na halę i na koniec na dudach zagrał Stanisław Budz Lepsiak zwany Mrozem (Wieczornica Góralska w Zakopanem, 1927). Niekompletną transmisje dla słuchaczy spowodował drobny wypadek auta przewożącego aparaturę radiową, który wpadł w poślizg w okolicach Wodogrzmotów Mickiewicza. Co ciekawe, audycja ta była pierwszą próbą transmisji sportowej w górach, co dobrze świadczyło o operatywności nowo powstałej rozgłośni (Tuszyński, 1989).

Start wyścigu I edycji Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego miał się odbyć w niedzielę w samo południe, niestety musiał zostać odłożony, ze względu na występujące burze i bardzo duże opady deszczu. Mokra, śliska nawierzchnia była zresztą przyczyną licznych wypadków: Gerhard na Avioin Voisin, wraz z pasażerem, wpadli do rowu, rozbijając swój samochód, Hr Romer również, ale ukończył wyścig poza konkursem, Maria Koźmianowa zaraz po starcie na swoim Daimlerze rozbiła barierkę mostu drogowego, ale ukończyła wyścig z niezłym wynikiem (Wyścig Tatrzański, 1929a).

Zdarzały się kolizje automobilowe na treningach, przed samymi zawodami. Samochód marki Dodge pana Żmigroda zderzył się ze Steyerem pana Wolfnera, przez co dwa pojazdy zostały unieruchomione. W innym miejscu najechano na strażnika celnego, a w godzinach wieczornych jedno z aut startujących najechało na autobus jadący z Jaszczurówki do Zakopanego – autobus wywrócił się, jadący pasażerowie potłukli się, ale nic poważnego się nie stało (Wyścig Tatrzański, 1928).

III edycja też przyniosła niespodzianki w postaci drobnych wypadków – jeden z czołowych zawodników inż. Liefeldt, chcąc uniknąć potrącenia widza, który się przypadkowo znalazł na trasie zawodów, spadł między Wodogrzmotami Mickiewicza a Wantą do rowu i samochód wywrócił się do góry kołami, na szczęście kierowcy nic się nie stało. Wieczorem odbyło się rozdanie nagród w Hotelu Bristol położonym na Bulwarach Słowackiego. Jan Lankau (1938) w swoim felietonie dla „Światowida" opisał, jak z kierowcą Hansem von Stuck przyjechało aż 12 mechaników, a zapytany czy wygra – stwierdził, że absolutnie nie wygra, gdyż nie zna trasy. Zawody oglądało wiele znanych osób. W zbiorach Muzeum Tatrzańskiego zachowała się fotografia, która przedstawia Kornela Makuszyńskiego na trybunie przeznaczonej dla prasy, widziano tam także prof. Walerego Goetla i Kazimierza Wierzyńskiego.

Pomysł na dostęp do Morskiego Oka dla każdego automobilowego właściciela opisuje krótki tekst budowanej drogi państwowej nr 113 Warszawa–Kraków–Zakopane–Morskie Oko – czyli „świątynia tatrzańska stanie otworem dla każdego miłośnika przyrody" (Lankau, 1938).

IV edycja Wyścigu Tatrzańskiego przeszła wszelkie oczekiwania organizatorów, a to za sprawą odwołania zawodów w Łodzi, Katowicach i dwóch ważnych zagranicznych imprez, co spowodowało przybycie ogromnej liczby zagranicznych zawodników, i to zawodników z wysokiej półki. Bardzo liczna była grupa zgłoszonych motocyklistów, przy pierwszej liście startowej w zapisach było już 21 zgłoszonych maszyn, w tym maszyny solo i z przyczepkami (Po Wyścigu Tatrzańskim, 1931).

W Wyścigu Tatrzańskim brały udział kobiety, a wśród nich Hanna Schiele na samochodzie Tatra – przyjaciółka i uczennica Jana Rippera, Maria Koźmianowa – także wychowanka Jana Rippera – na samochodzie Austro-Daimler, Bugatti T37A, Janina Loteczkowa na motocyklach Franciss Barnett i Cotton, Janina Wrońska na motocyklu BSA. Wymienione uczestniczki dowiodły, że kobiety z powodzeniem mogły już w tamtych latach startować w rajdach, konkurując z mężczyznami. Panowało przeświadczenie, że sport automobilowy jest tylko i wyłącznie dla mężczyzn. Janina Loteczkowa nie tylko startowała w rajdach, ale była świetnym pilotem szybowców, balonów i zdobywała nagrody w biegach narciarskich.

Na wyścig można się było zgłosić samodzielnie lub przez zrzeszone kluby automobilowe. Wśród aut, które brały udział w wyścigach, były modele następujących marek: Austro-Daimler, Lancia, Mercedes-Benz, Bugatti, Fiat, Chrysler, Steyer. Krótka charakterystyka wybranych pojazdów w Aneksie, ukaże czytelnikowi, jakie modele samochodów brały udział w rajdach i wyścigach, bo część tych modeli była zaprojektowana i zbudowana tylko na ich potrzeby i nigdy nie weszła do masowej produkcji dla innych odbiorców sportu automobilowego.

Ciekawostki na temat wyścigu

Po zjeździe Pen-Clubu w Warszawie uczestnicy pojawili się w Zakopanem i w Morskim Oku. Na szosie z Morskiego Oka do Zakopanego doszło do poważnego wypadku samochodowego, którego ofiarą padli: znany poeta i bajkopisarz Julian Ejsmond, ornitolog Janusz Domaniewski oraz pisarz Zdzisław Kleszczyński. Ejsmond uderzył głową o kamień tak silnie, że natychmiast stracił przytomność. Po przewiezieniu do Szpitala Klimatycznego w Zakopanem okazało się, iż doznał pęknięcia czaszki oraz urazu mózgu. Natychmiast rannego poddano operacji, którą wykonał dr Gustaw Nowotny, a asystował mu dr Stanisław Totwen. Po północy chory na chwilę odzyskał przytomność, a stan jego zdrowia nieco się poprawił. W opinii lekarzy stan zdrowia Juliana Ejsmonda był nadal poważny i istniała bardzo słaba nadzieja utrzymania go przy życiu. Stan pozostałych ofiar wypadku był stosunkowo dobry. Julian Ejsmond zmarł w szpitalu zakopiańskim 29 czerwca 1930 roku. Zakręt na drodze z Palenicy Białczańskiej do Morskiego Oka, na którym doszło do wypadku samochodowego, nazywany jest do dziś Zakrętem Ejsmonda (*Nowotny wraca do Zakopanego,* bibliotekacyfrowa.eu/Content/50987, s. 2).

Nie wiadomo, czy owa tragedia, czy też III edycja Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego była impulsem dla malarza Rafała Malczewskiego do namalowania w 1930 roku obrazu pt. *Z rajdu tatrzańskiego*. Takie czerwone Bugatti, widniejące na obrazie, podobno, brało udział w Wyścigu Tatrzańskim. Według Jana Rippera (2018) czerwone dlatego, że kontrastowało na tle białego śniegu.

Regulamin dopuszczał podczas rajdów obsadę samochodu do 4 osób, natomiast w wyścigach tylko 2 osoby, ale waga pilota nie mogła przekraczać 60 kg; jeżeli kierowca nie posiadał obsady, mógł zastosować worki z piaskiem jako balast. Jednak tegoż organizator nie mógł zapewnić kierowcy i musiał on przygotować balast sam, we własnym zakresie(Krynicki, 1928). Niektóre uwagi i komentarze na temat organizacji wyścigu były opisane szczegółowo w prasie, i tak na przykład w artykule *Uwagi po Wyścigu Tatrzańskim* (Krynicki, 1929), czytamy:

> Dlaczego członków prasy nie odwieziono docelowo do Zakopanego? Tylko musieli brodzić w błocie do Wodogrzmotów Mickiewicza? Dlaczego wybudowano tak kosztowne trybuny?

Z kolei w czasopiśmie „Zakopane" z jednej strony możemy przeczytać o problemach organizacyjnych, a chwilę potem, na innych stronach tego samego czasopisma, można przeczytać relację niejakiego Karola Kwaśniewskiego (1929), który opisuje imprezę, jako bardzo udaną. Organizatorzy wystosowali do władz miasta apel, żeby nie przechodzić obojętnie od takiej imprezy o randze międzynarodowej, i udekorować miasto we flagi zagranicznych ekip (Kwaśniewski, 1929).

Komitet Organizacyjny miał swoje lokum na piętrze znanej zakopiańskiej restauracji Franciszka Trzaski. Zwycięzca wyścigu Jan Ripper podjechał przed restaurację Trzaski swoim Bugatti i przywitany ogromem oklasków został przez zebranych fanów wyniesiony na rękach na salę dancingową przy dźwiękach triumfalnej muzyki. Tego samego dnia w hotelu „Bristol" odbyło się rozdanie nagród, raut i bankiet (Kwaśniewski, 1929). Podczas II edycji wyścigu, w trakcie treningów, kilku dobrych kierowców miało pecha, samochody odmawiały posłuszeństwa, np. Jan Ripper urwał przegub, Liefeldt walczył ze świecami, a hr. Zinennberg rozbił przy Wodogrzmotach Mickiewicza swojego Mercedesa, na tyle poważnie, że nie można było już nic zrobić.

Według opisu Mariana Krynickiego (1929) przed samym startem kolejnej edycji lunął deszcz, błyskawice i spadł grad wielkości orzecha włoskiego. Jedna burza się kończyła, druga i trzecia i kolejna zaczynały od nowa. Słowa uznania należały się dla publiczności, która wytrwała przy tych anomaliach pogodowych do końca. Sekretarz Krakowskiego Klubu Automobilowego Adam Dygat na swojej starej Tatrze startował zawsze w zawodach, nie dla nagrody, a tylko dla zadowolenia.

Podczas II edycji była niewielka lista zagranicznych zawodników ze względu na fakt, że klasowi zawodnicy nie chcieli startować w zawodach, w których do wygrania jest jedynie przechodni srebrny puchar. Dlatego w następnych edycjach wprowadzono sumę nagród pieniężnych w kwocie 20 000 złotych. W ramach IV edycji wyścigu odbył się także tzw. Zjazd do Zakopanego, który organizatorzy nazwali ,,Jazda w Tatry", a polegało to na tym, że uczestnicy tego wydarzenia uiszczali kwotę 35 zł za udział i musieli udokumentować, że w dniach 14, 15 lub 16 sierpnia 1931 roku przejechali 100 km. Po rejestracji tego faktu byli uprawnieni do otrzymania specjalnej plakietki.

Hrabia Eliot Zborowski, ojciec legendy wyścigów międzywojennych Ludwika Zborowskiego, zaproponował, że grupy zespołów samochodowych, celem lepszej identyfikacji, powinny mieć swoje barwy pojazdów. Utworzono Międzynarodową Federację Automobilową (FIA), która takie przepisy zaczęła stosować. Ale jak się okazuje, nie wszystkie kraje chciały się do tego stosować, np. załogi włoskie, które miały przydzielony czerwony kolor, nie stosowały go. Dopiero po wygraniu zawodów w Paryżu, Włochy dostosowały się do tego standardu. Jan Ripper (Wywiad, 2018) w rozmowie ze mną przytoczył przykłady obowiązujących kolorów przypisanych dla poszczególnych ekip:

> Francja – niebieski, Japonia – biały z czerwonym słońcem, Niemcy – biały albo srebrny, Anglia – zielony, Włochy – czerwony, USA – biało-niebieski, Austria – niebieski, Polska – biały, ale ojciec, tył swojego Bugatti zamalował na czerwono, bo jego pojazd był cały biały.

W Zakopanem w ramach IV edycji wyścigu, zarazem ostatniej, nie było wolnych pokoi w hotelach i prywatnych kwaterach, brakowało wolnych miejsc w garażach, a pociągi dowoziły bez przerwy fanów sportów automobilowych. Magnesem, który przyciągnął tak dużą liczbę fanów, okazał się niemiecki kierowca Rudolf Caraccioli, którego popisy każdy chciał obejrzeć. W swojej klasie był bezkonkurencyjny, ale jednak widzowie, którzy obejrzeli jego przejazd, oczekiwali czegoś więcej – np. bardziej dynamicznej jazdy. Oczywiście wygrał. Pozostało rozdanie nagród, bankiety i zakończenie i IV Wyścigu Tatrzańskiego, który był ostatnim przed wybuchem II wojny światowej.

Wszystkie samochody startujące w poszczególnych edycjach były zagranicznej produkcji. Może nasuwać się pytanie, dlaczego nasi roda-

cy nie startowali na samochodzie krajowej produkcji, który już w 1924 roku był zaprojektowany przez polskiego inżyniera hr. Stefana Tyszkiewicza? Samochód nosił nazwę Stetysz, od inicjałów projektanta. Produkcja rozpoczęła się w Paryżu w 1924 roku, a już w 1927 zaczęto produkować go w Warszawie, gdzie na potrzeby produkcji została założona Spółka Rolniczo-Automobilowo-Lotnicza „Fabryka Stefan Tyszkiewicz". Model samochodu Stetysz (fot. 28) brał udział w Wielkim Wyścigu Monte Carlo (Sowa, 2011, p. 19).

Drugim samochodem polskiej produkcji był CWS–T1, samochód wyprodukowany i zaprojektowany przez inż. Tadeusza Tańskiego, syna znanego artysty malarza Czesława Tańskiego. Samochody CWS (Centralne Warsztaty Samochodowe) posiadały bardzo dobre zaplecze produkcyjne, po niemieckich zakładach „Zentrale Automobilwerkstatte der Heeresverwaltung Oberost", które służyły do wymiany części samochodowych. Samochody produkowano w krótkich seriach od 1927 roku. W 1928 roku fabryce zmieniono nazwę na Państwową Wytwórnię Samochodów. (https://autokult.pl/14649,polska-motoryzacja-w-okresie-miedzywojennym-historia-cws-i-pierwszy-polski-samochod-lekcja-historii).

> Czy istnieją fabryki, które produkują złe samochody? Kierowcy zawsze myślą, że kupując samochód czy motocykl zagranicznej produkcji, na pewno będzie najlepszy, najszybszy – ale nie najtańszy. Czy przy zakupie kierujemy się zdrowym rozsądkiem? Czy poprzez kupno drogiego i zagranicznego pojazdu, chcemy się pokazywać na salonach? Kto ma pieniądze ten płaci! (Krynicki, 1927a).

> [...] Kogo nie było stać na cały samochód, kupował pneumatyki i nimi opatrywał fiakierskie koła. Tak samo zmieniły się nazwy koni do zaprzęgu i do roboty w polu. Coraz mniej Basiek, Kub, Franków czy Gniadych. Z kozłów rozlegał się krzyk: wio Bugatti, wio, Lancia, Alfa Romeo lub Hispano Suiza (Malczewski, 2007).

Wypowiedź Jana Rippera (Wywiad, 2018) z przeprowadzonego wywiadu, odnośnie samochodów polskiej produkcji:

> [...] To miały być samochody o charakterze użytkowym, a nie wyścigowym, ze względu na zły stan dróg w naszym kraju.

Na zakończenie można zadać sobie pytanie, czy sport automobilowy był w okresie międzywojennym prezentowany w prasie? Przeglądając czasopisma z tamtego okresu można natrafić na okładki z pierwszych stron gazet, które pokazują czytelnikowi piękno sportu automobilo-

wego. W 1931 roku Morskie Oko odwiedził własnym samochodem prezydenckim Prezydent RP Ignacy Mościcki. Marką prezydenckiego samochodu był wtedy Cadillac. W 1938 roku po wspólnych polowaniach Prezydent Mościcki otrzymał od szefa niemieckiego Luftwaffe Goeringa samochód Mercedes Benz G5 (Lankau, 1938).

> […] Obecnie w czasie zimowego wielkiego sezonu, gdy droga do Morskiego Oka jest specjalnym pługiem przeorana, a jezdnia jest gładka jak stół, słynna tatrzańska droga świeci pustkami. Kilka autobusów, gruchotów prywatnych – oto wszystko, co reprezentuje tutaj polską motoryzację w piękny słoneczny dzień przedwiośnia! Ani jednego modnego pojazdu ostatniej doby! Ani jednego motocykla! Aż się nie chce wierzyć , gdy się wchłania niezwykły czar zimowej przygody, a obecnie w sposób naturalny przez śnieg wygładzonej drogi. Jeżeli przypadkiem zabłąka się tu na swojej maszynie jakiś cudzoziemiec, a nie zna przyczyn polskiej demotoryzacji ostatnich lat, na pewno wyjedzie od nas w przekonaniu , że tego wszystkiego nie rozumie (Wieczorek, 1936).

ANEKS

Wyniki (Baraniak, 2015)

I Międzynarodowy Wyścig Tatrzański (1928)

Samochody wyścigowe
1. Ripper
2. Liefeldt
3. Vertelli

Samochody sportowe
1. Szwarcsztajn
2. Zawidowski
3. Potocki

II Międzynarodowy Wyścig Tatrzański (1929)

Samochody wyścigowe
1. Ripper
2. Liefeldt
3. Szwarcsztajn

Samochody sportowe
1. Schmidt
2. Weinschenck
3. Wermirowsky

III Międzynarodowy Wyścig Tatrzański (1930)

Motocykle
1. Hołuj
2. Batelt
3. Gembala

Samochody turystyczne
1. Chrząszcz
2. Rein
3. Krzeczkowski

Samochody wyścigowe
1. von Stuck
2. Ripper
3. Potocki

Samochody sportowe
1. Schmidt
2. Weinschenck
3. Freuling

IV Międzynarodowy Wyścig Tatrzański (1931)

Samochody sportowe
1. Caracciola
2. Schmidt
3. Hilczyński

Samochody wyścigowe
1.Hołuj
2. Zinennberg
3. Pohl

Samochody turystyczne
1. Dzierliński
2. Bukowiecki
3. Sroubek

Motocykle
1. Schneweis
2. Helmut
3. Batelt

Imprezy automobilowe w okresie trwania Wyścigu Tatrzańskiego

5 października 1930 w Parku Paderewskiego w Warszawie, odbył się Konkurs Piękności Samochodów, gdzie wyróżnienie otrzymał samochód CWS-T1.

Zjazd Gwiaździsty – zloty fanów automobilowych i motocyklowych. Definicję tego zjazdu, tłumaczył w wywiadzie Jan Ripper (Wywiad, 2018):

> Zlot – przykładowo z Zakopanego do Katowic, należało dojechać i ten kto chciał zrobić najlepszy wynik, musiał zrobić największa liczbę kilometrów i odpowiednio to udokumentować.

Gymkhana – wyścigi samochodowe, gdzie trasa przejazdu była usytuowana na specjalnie przygotowanym torze jazdy, a na nim doły, pochylnie, spadki, płotki itd.

Kierowcy i marki na podium

marki które wygrywały najczęściej rajdy górskie

1927 – Bugatti, Alfa Romeo, Amilcar (http://racecarstory.netsons.org/1927-4.html)

1929 – Bugatti, Rosengart, Steyr, Alfa Romeo (http://racecarstory.netsons.org/1929-4.html)

1931 – Amilcar, Bugatti (http://racecarstory.netsons.org/1931-4.html)

Kierowcy na podium

1927 – edycja Wyścigu Tatrzańskiego jako Wyścig Krajowy

W klasie samochodów wyścigowych – 1. H. Liefeldt na Austro-Daimler – szybkość przeciętna 66km/h, w klasie samochodów turystycznych – 1. Ventzel Mosau na Mercedes Benz – szybkość przeciętna 63 km/h

1928 – I edycja Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego

Samochody wyścigowe – 1. Jan Ripper na Bugatti – prędkość przeciętna 77 km/h

Samochody sportowe – 1. Stanisław Szwarcsztajn na Bugatti – prędkość przeciętna 69km/h

1929 – II edycja Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego

Samochody wyścigowe – 1. Jan Ripper na Bugatti – prędkość przeciętna 73 km/h

Samochody sportowe – 1. F. Schmidt na Amilcar – prędkość przeciętna 67 km/h

1930 – III edycja Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego

I miejsce Hans von Stuck na Austro-Daimler – prędkość przeciętna 83 km/h

1931 – IV edycja Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego

I miejsce Rudolf Caracciola na Mercedes Benz – prędkość przeciętna 81 km/h (1994)

Charakterystyka pojazdów

Charakterystyka wybranych marek motocykli
Characteristics of selected brands of motorcycles

AJS – brytyjska firma produkująca motocykle od 1909-1931. Swój pierwszy motocykl zbudowała w 1897 r., używając czterosuwowego silnika Mitchell importowanego z USA. Potem zaczęto pracować nad swoim rodzimym projektem, czego efektem była własna jednostka silnikowa, którą sprzedawano jako zastrzeżoną innym producentom, w tym Werner, Wolf and Clyno. Firma ustanowiła 117 rekordów świata motocykli.

BSA – firma brytyjska, która produkowała nie tylko motocykle, ale również broń sportową, wojskową, rowery, autobusy, narzędzia ręczne.

Cotton – brytyjski producent motocykli, Frank Cotton, założył firmę w 1919 roku i do przejścia na emeryturę jej przewodniczył. W 1922 r. Stanley Woods zaczął ścigać się na tych maszynach w wyścigach TT uzyskując bardzo dobrem wyniki, co w ciągu następnych pięciu lat doprowadziło do uznania marki motoru Cotton jako jednostki, z którą trzeba się liczyć na rynku. Po wojnie firma zmieniła właściciela i kontynuowała produkcję maszyn do późnych lat 50. XX w.

FN – belgijska firma, która produkowała od 1889 do 1901 r. broń i amunicję, a po 1901 zaczęła produkować także motocykle. FN wyprodukował pierwszy na świecie czterocylindrowy motocykl, który zasłynął z zastosowania napędu wału we wszystkich modelach. Od 1924 r. Wszystkie modele miały tańszy napęd łańcuchowy. Nowy, napędzany łańcuchem model M. 50 Four został wypuszczony z nowym gaźnikiem Amac i przednimi hamulcami. Motocykle tej marki w 1930 r., pobiły 27 rekordów światowych (MT–ZA sygn. 615/1890).

Franciss Barnett – brytyjski producent motocykli, które cenowo były dostępne dla obywateli i stanowiły w Wielkiej Brytanii popularną formę transportu. Na tym motocyklu startowała wspomniana wcześniej Janina Loteczkowa.

Harley – w 1903 r. założono firmę Harley-Davidson, która do dzisiaj jest najbardziej rozpoznawalną marką motocykli na świecie. Marka posiada swoje kluby i własne muzeum. Produkuje swoje motocykle

w 8 stanach USA. Firma sprzedaje licencję na towary pod marką Harley-Davidson, w tym odzież, elementy do wystroju domu i ozdoby, akcesoria, zabawki i miniaturki motocykli, a także gry wideo oparte na linii motocykla. Według Erwina Gorczycy, wielkiego eksperta w dziedzinie motocyklowej:

> W Zakopanem motocykl Harley'a model JD o pojemności 1200cm^3, posiadał Józef Oppenheim. Ten model motocykla był produkowany od 1922–1924 roku. Harley JD słabo nadawał się do rywalizacji w rajdach, może trochę bardziej w wyścigach. Za ciężki za duży, za mało zwrotny, z nożnym sprzęgłem trudnym do operowania w terenie. Józef Oppenheim – czołowy działacz narciarski, naczelnik TOPR, taternik, autor przewodników. […] Nastały jednak czasy, gdy Opuś nabył stary, dobrze zjeżdżony Harley-Davidson, motocykl, w którym mógł wozić paru ludzi, psa, apteczkę i inne przybory ratownicze. Harley został nazwany „Gudłajem" i bardzo był z tego rad. Nosił swojego pana dzielnie i wytrwale, po trzeźwemu i w alkoholowym widzie. Zastąpił go z czasem, kupiony od przyjaciela, Jasia Pawlikowskiego, „Gudłaj" numer dwa, o wiele nowszy, potężny smok, który szedł do góry jak helikopter (Malczewski, 2007).

Indian – amerykańska firma produkująca motocykle. W 1927 r. wprowadziła swój legendarny silnik V-twin o pojemności 450 cm^3, 750 cm^3. Większa wersja silnika zwana Scout, była uważana za jeden z najlepszych silników, jakie kiedykolwiek wyprodukowano przez tę markę. W zawodach Isle of Man, które odbyły się w 1911 r., to właśnie motory tej marki zdobyły trzy pierwsze miejsca. Najbardziej znane modele firmy Indian to z pewnością modele Scout i Chief. Na tych motocyklach stratowano i wygrywano w znanym na świecie rajdzie Daytona.

Motosacoche – szwajcarska firma produkująca motocykle wyścigowe, znana z produkcji własnych silników do prawie wszystkich marek motocyklowych. W Wyścigu Tatrzańskim wziął udział model 304 Tourer. Na motocyklu tej firmy, o pojemności 500 cm^3, w wyścigu jeździł Stiler.

Puch – austriacka firma założona w 1899 r. przez przemysłowca Johanna Pucha, która produkowała także samochody, rowery, motorowery i motocykle. Motocykle Puch pobiły światowy rekord prędkości 130,4 km/h. Rocznie firma produkowała 16 000 rowerów i ponad 300 motocykli i samochodów. Samochody Puch odniosły sukces przed I wojną światową w rajdzie Österreichische Alpenfahrt. W 1913 r. firma wyprodukowała czterocylindrowy silnik wysokoprężny typu VIII

o mocy 38 KM wyprodukowano w Grazu. Podczas I wojny światowej Puch stał się ważnym dostawcą samochodów dla Austro-Węgier.

Charakterystyka wybranych marek samochodów
Characteristics of selected brands of cars.

Alfa Romeo Rl – w 1921 r. Giuseppe Melrosi zaprojektował pierwszy samochód, który miał sześciocylindrowy silnik z górnymi zaworami. Wykonano trzy różne wersje: Normale, Turismo i Sport. W 1923 r. zespół wyścigowy Alfa miał takich kierowców, jak Ugo Sivocci, Antonio Ascari, Giulio Masetti i Enzo Ferrari. W Wyścigu Tatrzańskim jeździł tym samochodem Romer i Tadeusz Skolimowski.

Austro-Daimler – austriacka firma, która produkowała samochody do 1934 r. Była filią niemieckiego potentata Daimler, którą założyło dwóch niemieckich inżynierów Daimler i Maybach. Ten samochód zaliczany był do klasie D, czyli pojemności 3000 cm^3.

Amilcar – założycielami firmy francuskiej byli Joseph Lamy i Émile Akar, z których to nazwisk powstała nazwa firmy produkującek samochody Amilcar. Firma była znana z wysokiej klasy samochodów wyścigowych. Jan Ripper mówił w wywiadzie, że Amilcar był nazywany małym Bugattim.

Bugatti T37 – ekskluzywna marka francuskich samochodów wyścigowych. Niemal do wybuchu II wojny światowej samochody tej marki zwyciężały w większości zawodów samochodowych. Założycielem był Ettore Bugatti. Tym modelem startował Jan Ripper w I Międzynarodowym Wyścigu Tatrzańskim w 1928 r. Z rozmowy przeprowadzonej z synem Jana Rippera dowiedziałem się, że tamtych czasach Bugatti jego ojca kosztowało 33 000 złotych.

Fiat 503, 509 – Fiat 509 był modelem wyprodukowanym przez włoskiego potentata Fiata i był zamiennikiem modelu 501. W 1928 r. model Fiata 509 zdobył dwie I nagrody za udział w wyścigach w Rumunii, ofiarowane przez księżną Elenę. Na tym samochodzie jeździli Kapliński i Kirschner. W modelu 503 zastosowano nowe zawieszenie i hamulce. Tego modelu wyprodukowano tylko 42000 egzemplarzy. Statystyki ukazują, że rynek samochodowy nie był dostępny dla każdego użytkownika i tylko zawodnicy zrzeszeni w klubach mogli brać udział w rajdach. Dane statystyczne pokazują, że w r. 1928 na 10000 mieszkańców przypadały tylko 22 samochody, a w r. 1929 – 30 samochodów. W 1931 r. powołano

Fundusz Drogowy, którego budżet był oparty na pozyskiwaniu opłat z reklam, mandatów, grzywien (Szulc, 1939, p. 424).

Graf & Stift – austriacka firma, która początkowo produkowała autobusy, trolejbusy i samochody ciężarowe. Firma była znana z produkcji luksusowych samochodów, w tym modelu Double Phaeton (z otwartym dachem i dwoma siedzeniami). Takim samochodem jechali arcyksiążę Franciszek Ferdynand i jego żona Sophie, kiedy zostali zamordowani w Sarajewie w czerwcu 1914 r.

Grofri – produkowany był w latach 1921–1931 w Austrii na licencji francuskiej firmy Amilcar. Wyposażony był w silnik o pojemności 1100 cm^3. Jeździł nim na zawodach m.in. hr Adam Potocki, który startował także na Austro-Daimler z silnikiem o pojemności 3000 cm^3.

Lancia Lambda 7 – Vincenzo Lambda wynalazł amortyzator i hamulce na cztery koła do samochodu w 1922 r. Niebawem zaczęto produkować nowe modele samochodów Lancia z tymi technicznymi nowinkami. Był to jedyny samochód z jednoczęściowym nadwoziem, nie mający obciążenia dachu. Do r. 1930 Lancia wypuściła na rynek samochodowy 9 modeli samochodów, produkując łącznie 11 200 sztuk. Modelem Lancia Lambda 7 w Wyścigu Tatrzańskim jeździł Jan Ripper. Na rajdzie Monte Carlo na tym samochodzie startowali Wilhelm Ripper i Jan Ripper – jako pierwsza polska ekipa.

Mercedes Benz – założycielami tej marki byli Karl Benz i Gottlieb Daimler. Początkowo prowadzili dwie oddzielne firmy, m.in. Daimler AG i Benz C.o. Po ich połączeniu powstała fabryka samochodów Daimler Benz. Firma produkowała nie tylko samochody wyścigowe, ale także samochody dostawcze i ciężarowe.

Steyr – taką nazwę nosi miejscowość w Austrii, gdzie były produkowane karabiny, pistolety. W 1920 r. firma zaczęła wprowadzać na rynek samochodowy pierwsze swoje modele. W 1926 r. połączyła się z firmą Puch i powstała firma Steyr-Austro Daimler-Puch. Początkowo firma ta skupiała się głównie na produkcji luksusowych aut.

Stutz – amerykański producent luksusowych samochodów wyścigowych. W 1911 r. wyprodukowano pierwszy samochód, który nieustannie wypuszczano na rynek do 1935 r. Firma produkowała wysokowydajne tzw. roadstery, takie jak słynny Stutz Bearcat. Bearcat był to samochód wyposażony w mocny silnik czterocylindrowy z czterema zaworami na

cylinder, i był jednym z pierwszych silników wielozaworowych. Firma Stutz otrzymała również uznanie za „podwozie podwieszane", wynalazek, który znacznie poprawił bezpieczeństwo pojazdów silnikowych na zakrętach.

Tatra – pojazdy produkowane w Czechach. Firma została założona w 1850 r. jako Nesselsdorfer Wagenbau-Fabriksgesellschaft, która była znana jako producent wagonów i powozów, a w 1897 r. wyprodukowała, jako pierwsza w Europie Środkowe, samochód silnikowy. Tatra była trzecią marką na świecie w produkcji samochodów – po Daimlerze i Peugeot. W 1923 r. Tatra wypuściła na rynek samochód, który miał zrobioną rurę szkieletową z ruchomymi półosiami z tyłu auta, co powodowało, że samochód został wyposażony w niezależne zawieszenie. Silniki montowane były z przodu.

> Nazwy amerykańskich wozów nie miały powodzenia, Fiat pachniał bluźnierstwem, Tater mieliśmy dosyć, cytrynka (Citroen) była zbyt swojska. Zresztą na Bugattim jeździł Jasiek Ripper, taki „volkspodhalanin", na Lanci Jerzy Widawski, dzisiaj w Montrealu zamieszkały (Malczewski, 2007).

Bibliografia
Bibliography

Automobilowy Wyścig Tatrzański (1928). *Tygodnik Zakopiański*, *4*, 1.

Baraniak, K. M. (2015). *Sport w Zakopanem w okresie dwudziestolecia międzywojennego*. Gdynia: Novae Res

Dąbrowski, K. (1914). Wycieczka automobilowa w Tatry i Pieniny. *Ilustrowany Kuryer Codzienny*, *154*, 12-13.

Informator – Międzynarodowy Bieszczadzki Wyścig Górski elf (1994). Krosno: Automobilklub Krośnieński.

Kronika Sportowa. Międzynarodowy Wyścig Tatrzański (1928). *Ruch Samochodowy*, *15*, 13-15.

Krynicki, M. (1927a). Dobre i złe samochody. *Auto*, *6*(3), 59-61.

Krynicki, M. (1927b). Pierwszy Ogólno-Polski Zjazd Automobilowy w Warszawie 8-10 grudnia 1927 Protokół z posiedzenia w dniu 8 grudnia 1927. Warszawa: Automobilklub Polski.

Krynicki M. (1929). Na starcie Międzynarodowego Wyścigu Tatrzańskiego. *Auto*, *8(6*), 7-11.

Krynicki, M., (1928). Międzynarodowy Wyścig Tatrzański. *Auto*, *9*, 413-418.

Kwaśniewski, K. (1929). III Międzynarodowy Wyścig Tatrzański. *Zakopane*, *20-21*, 3-4.

Lankau J. (1938). Na automobilowych szlakach turystycznych. *Światowid. Numer Motoryzacyjny, Warszawa, Lwów, Wilno, Kraków, Poznań*, 21, 5.

Makuszyński, K. (2003). Byle prędzej. In J. Darowski (Ed.), *Gniazdo Słońca i inne felietony* (pp. 271-275). Zakopane: Towarzystwo Muzeum Tatrzańskiego.

Malczewski, R. (2007). *Pępek Świata. Wspomnienia z Zakopanego*. Wydanie trzecie. Łomianki: Wydawnictwo LTW.

Po Wyścigu Tatrzańskim (1931). *Ilustrowany Kuryer Codzienny*: *Dodatek Kuryer Sportowy 234*, 2.
Samochód w darze dla P. Prezydenta R. P. od feldmarszałka Göringa (1938). *Kurjer* [!] *poranny*, *239*, 2.
Sowa, A. (2011). *Legendy naszej motoryzacji*. Gliwice: Złote Myśli.
Sprawozdanie z działalności Miejskiego Muzeum Przemysłowego za rok szkolny 1926-27 (1927). *Rzeczy Piękne*, *6*(9), 156-159.
Szulc, S. (Ed.) (1939). *Mały Rocznik Statystyczny 1939*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
Szydelski, S.(1922). Rajd samochodowy Warszawa-Morskie Oko. *Auto. Automobilizm. Lotnictwo*, *6*, 1-2.
Tuszyński, B. (1989). Radio i sport w okresie międzywojennym (1925 -1939). *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, *28*, 4, 44-94.
Uwagi po Wyścigu Tatrzańskim (1929). *Zakopane*, *1*, 20-21.
Wieczorek, A. (1936). Przedwiośnie na trasie „Wyścigu Tatrzańskiego", *Auto i Technika Samochodowa*, *1-2*, 13-15.
Wieczornica Góralska w Zakopanem transmitowana przez radjostację [!] krakowską (1927). *Radjo: Ilustrowany Tygodnik dla Wszystkich*, 33, 7.
Wyścig Tatrzański (1928). *Szofer Polski*, *17*, 12-13.
Wyścig Tatrzański (1929a). *Stadjon: Ilustrowany Tygodnik Sportowy*, *33*, 13.
Wyścig Tatrzański (1929b). *Zakopane*, *18/19*, 1.
Wyścig Tatrzański (1930). *Stadjon* [!] *Ilustrowany Tygodnik Sportowy*, *35*, 2.

Ponadto:
Nowotny wraca do Zakopanego, bibliotekacyfrowa.eu/Content/50987, s. 2.
Wywiad (2018) autora z Janem Ripperem, synem kierowcy z okresu międzywojennego Jana Rippera

10. Karykatury uczestników Rajdu Górskiego. „Auto", 1927

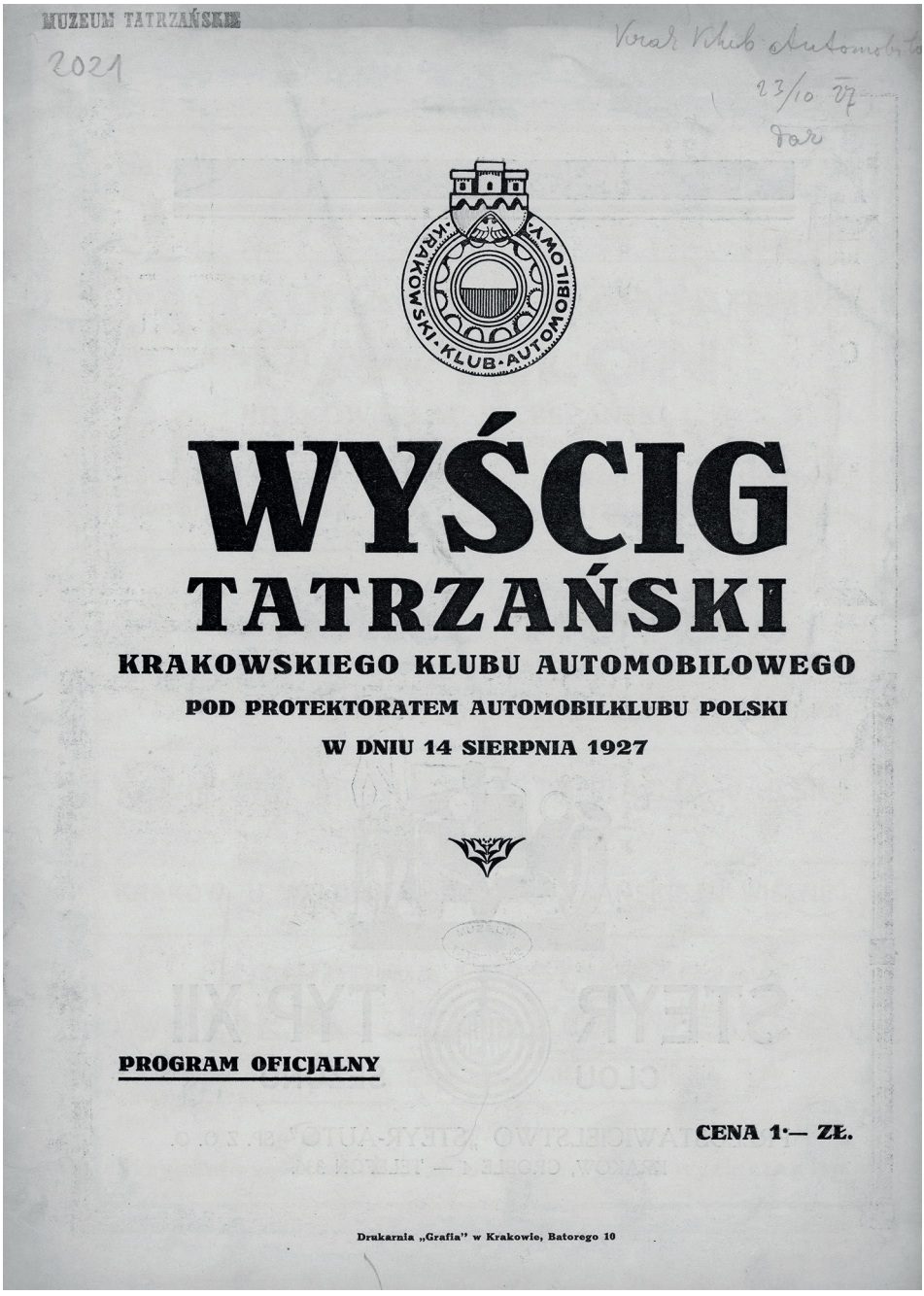

11. Program oficjalny Wyścigu Tatrzańskiego, 14 VIII 1927.
Zbiory Muzeum Tatrzańskiego

III MIĘDZYNARODOWY WYŚCIG TATRZAŃSKI
ORGANIZOWANY PRZEZ KRAKOWSKI KLUB AUTOMOBILOWY

ZGŁOSZENIE.

Nazwisko zawodnika .....
Narodowość .....
Członek Klubu .....
Dokładny adres .....
Nr. międzynarodowej licencji sportowej (A. I. A.) .....
Marka fabryczna zgłoszonego wozu .....
Nr. motoru .....
Nr. podwozia .....
Ilość cylindrów .....
Średnica cylindrów m/m .....
Skok tłoka m/m .....
Pojemność cylindrów w litrach .....
Kategorja: .....
K l a s a .....
Waga wozu (bez wody, materjałów pędnych, smarów, narzędzi, części zapasowych i kół, obręczy i opon zapasowych) .....
I l o ś ć miejsc .....
Używa benzyny i smarów firmy .....
Używa świec marki .....
Nazwisko kierowcy upoważnionego do prowadzenia wozu .....
.....
Narodowość .....
Dokładny adres .....
Nr. pozwolenia na prawo jazdy .....
Nr. międzynar. licencji sport kierowcy (A. I. A.) .....

Wpisowe w sumie Zł. ..... załączam. Oświadczam niniejszem, że treść regulaminu przyjąłem do wiadomości i zobowiązuję się ściśle przestrzegać zawartych w nim prawideł, jednocześnie potwierdzam bezwzględną zgodność wyszczególnionych danych.

Podpis zawodnika:

.....

Podpisany kierowca wozu oświadcza niniejszem, iż przyjął do wiadomości treść regulaminu zobowiązuje się ściśle przestrzegać zawartych w nim prawideł.

....., dnia .....1930 r.

Podpis kierowcy:

.....

C Z E K P. K. O. Nr. 406840.

12. Karta zgłoszeniowa dla zawodnika, 1930. Zbiory MT

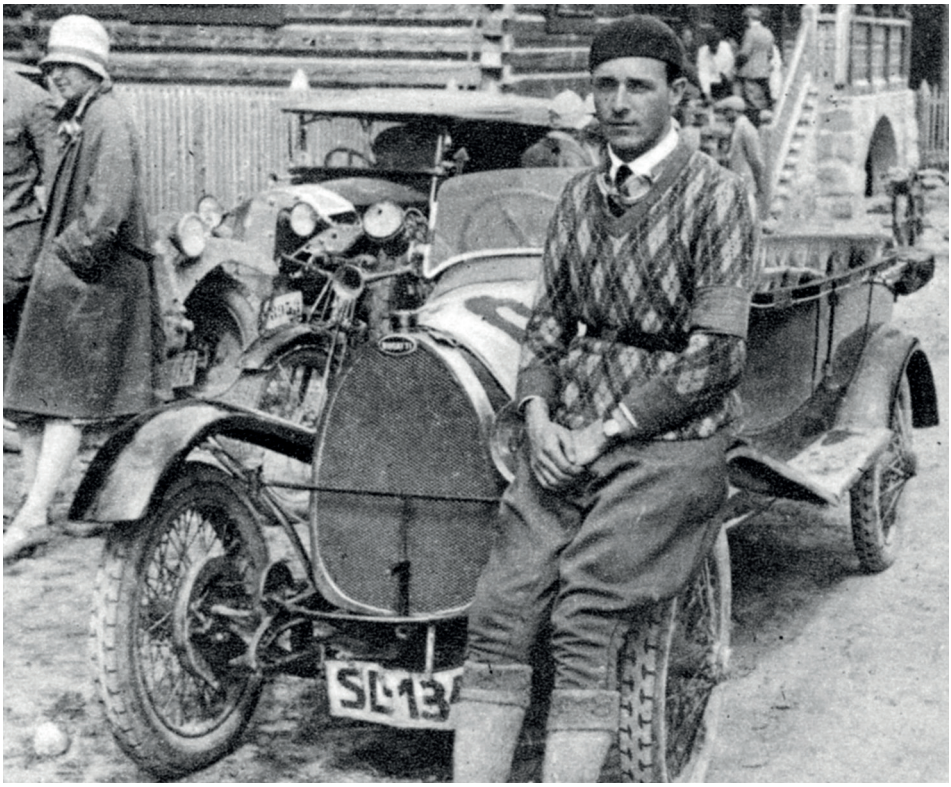

13. Dr Vertelli na swoim Bugatti. Zbiory MT

14. Kapliński jako kierowca modelu Fiat 509. Zbiory MT

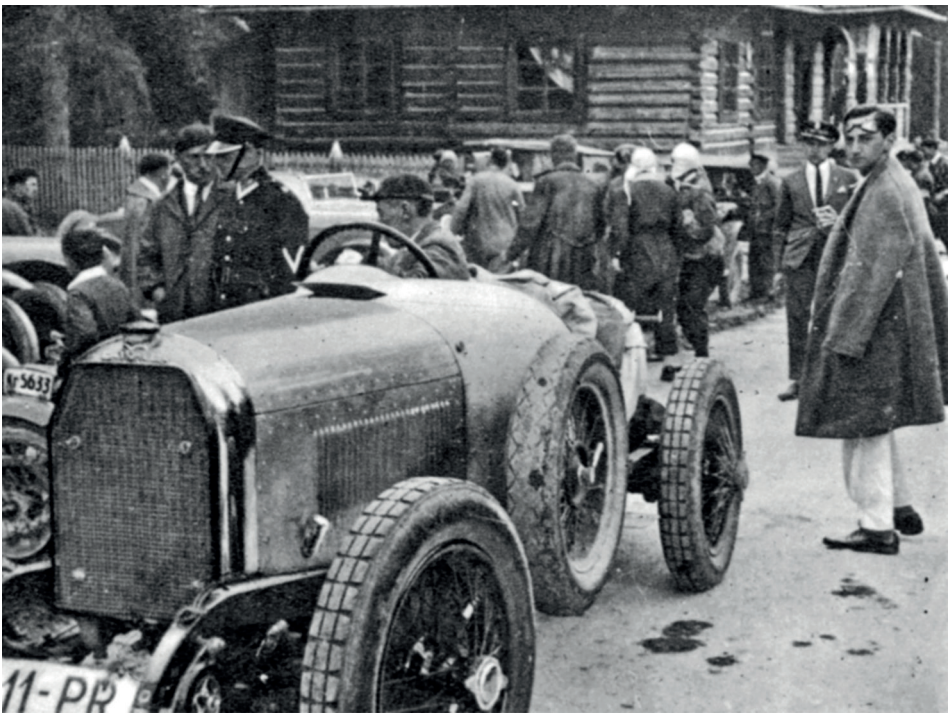

15. Liefeldt obok swojego auta marki Austro-Daimler. Zbiory MT

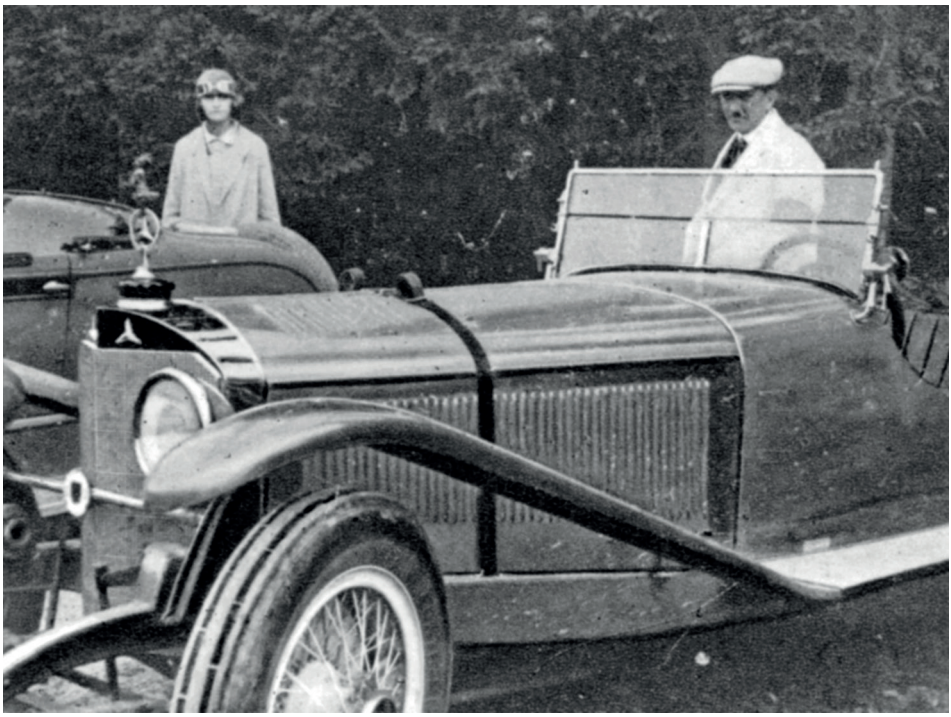

16. Kierowca Ventzel Mosau przy Mercedesie. Zbiory MT

17. Samochód Grofri. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

18. Tadeusz Skolimowski przy Alfie. Zbiory NAC

19. Maria Koźmianowa przy swoim Austro-Daimlerze. Zbiory NAC

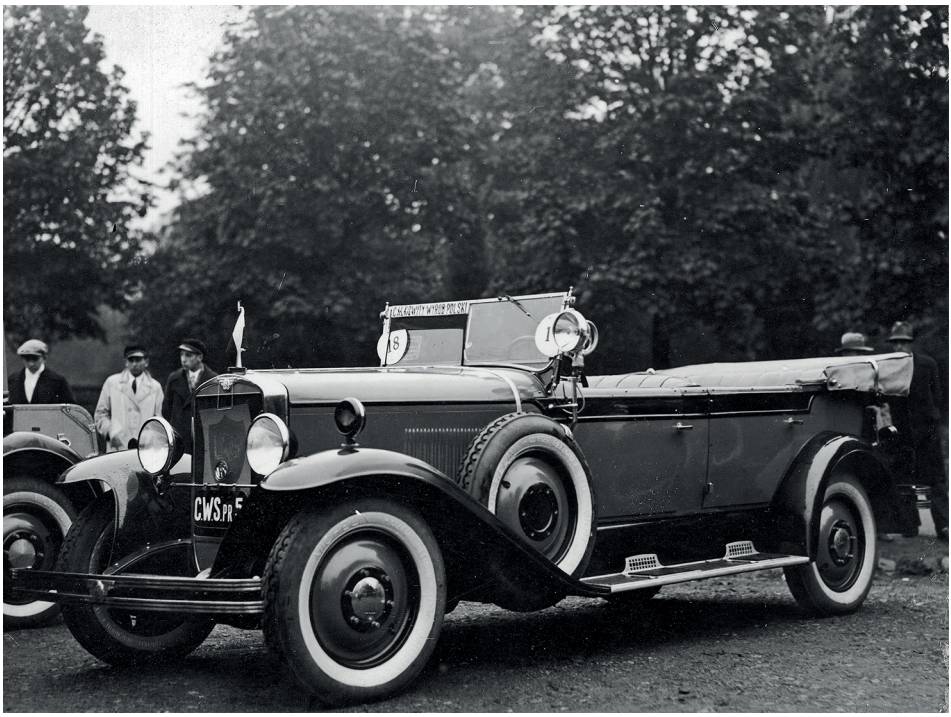

20. Samochód CWS-T1 na konkursie piękności. Zbiory NAC

21. Samochód polskiej produkcji Stetysz. Zbiory NAC

22. Model samochodu Graf & Stift z roku 1912 w rajdzie Monte Carlo.
Zbiory Francuskiej Biblioteki Narodowej

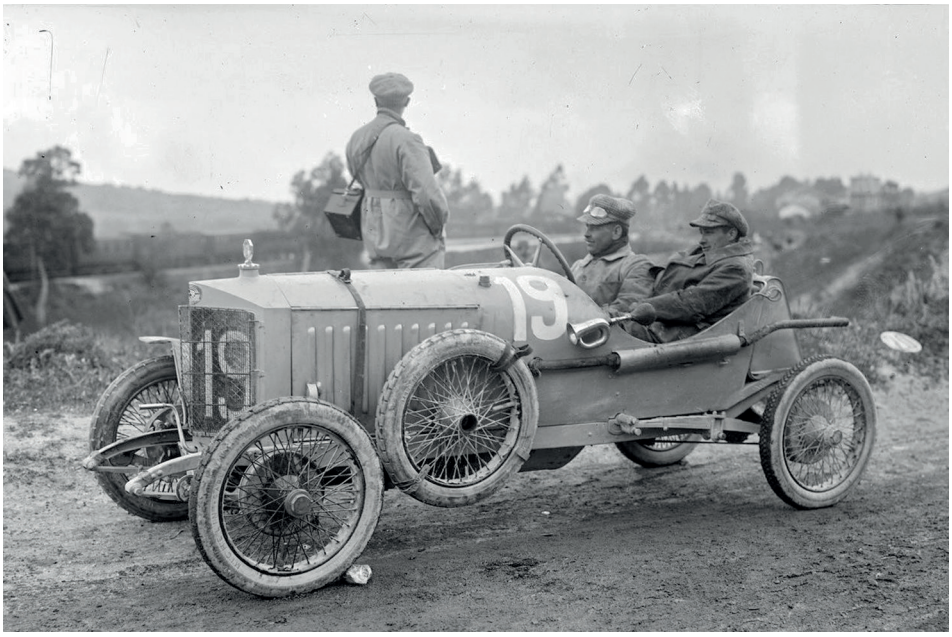

23. Samochód marki Steyr na wyścigach w Sycylii. Zbiory FBN

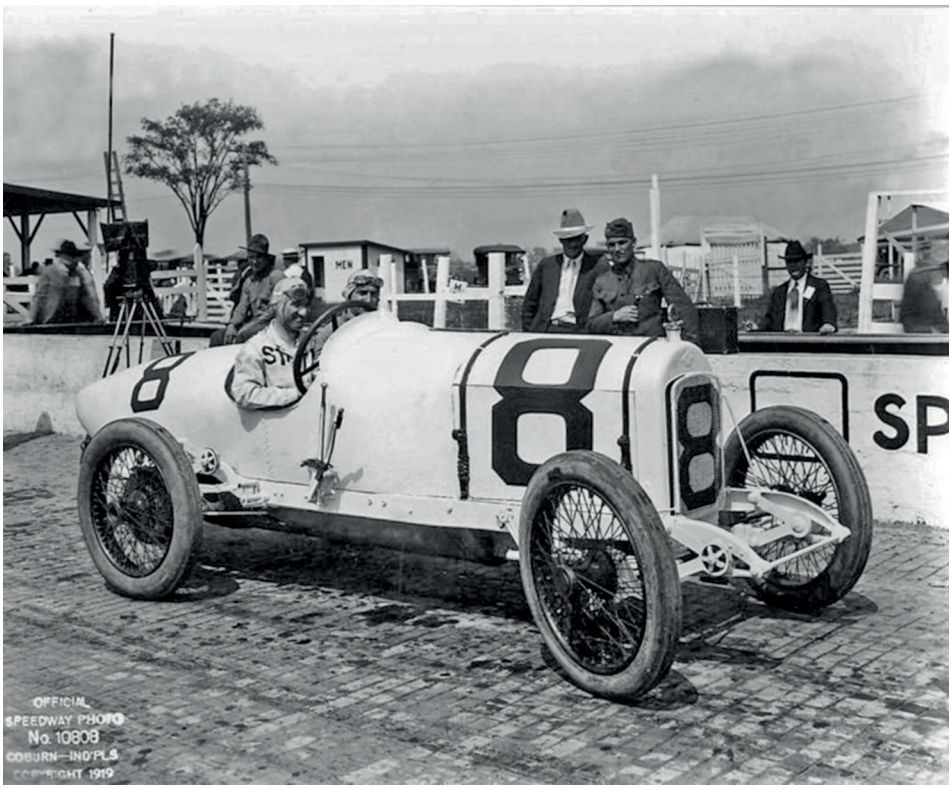

24. Kierowca Barney Oldfield na samochodzie wyścigowym Stutz w 1914. Archiwum Indiana

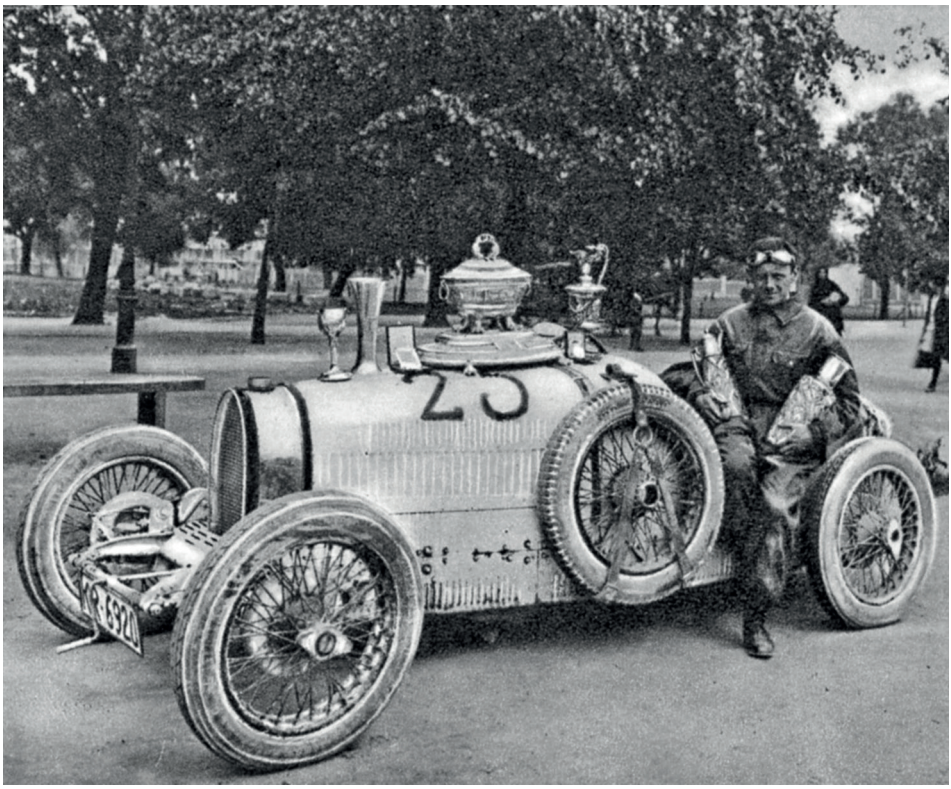

25. Jan Ripper zwycięzca, II edycji Wyścigu Tatrzańskiego w Bugatti. Zbiory MT

26. Hrabina Maria Szembek w swoim samochodzie marki Tatra. Zbiory NAC

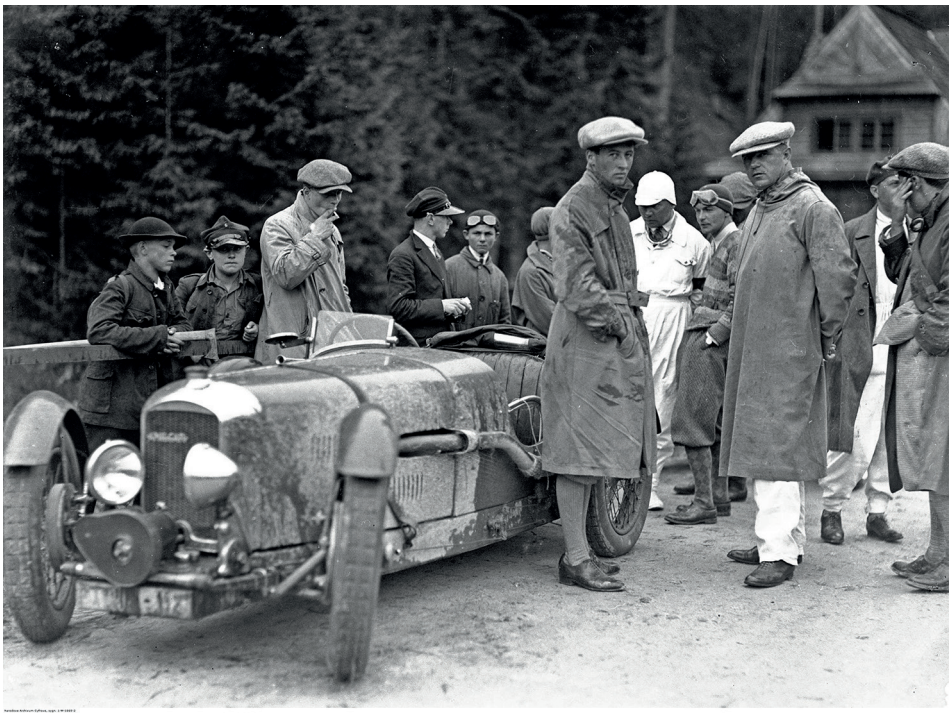

27. Florian Schmidt przy Amilcarze podczas II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC

28. Romer w samochodzie Alfa Romeo w II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC

29. Za kierownicą Adam Potocki na Austro-Daimler w II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC

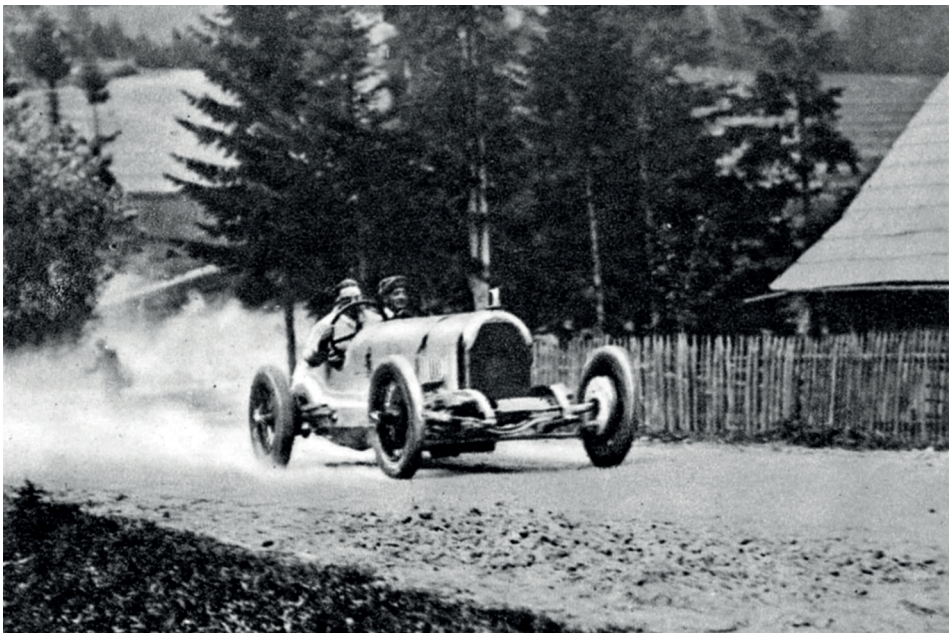

30. Liefeldt podczas wyścigu na Daimlerze. Zbiory MT

31. Antonina Zaczyńska w swoim samochodzie Lancia. Zbiory NAC

32. Kierowca Liechtenstein wjeżdża na metę samochodem Graf. Zbiory NAC

33. Karol Wierzyński, Kornel Makuszyński, Korfantówna na trybunie. Zbiory MT

34. Kabina Polskiego Radia podczas Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC

35. Stanisław Wroński na motocyklu Puch. Zbiory NAC

36. Janina Wrońska na motocyklu BSA. Zbiory NAC

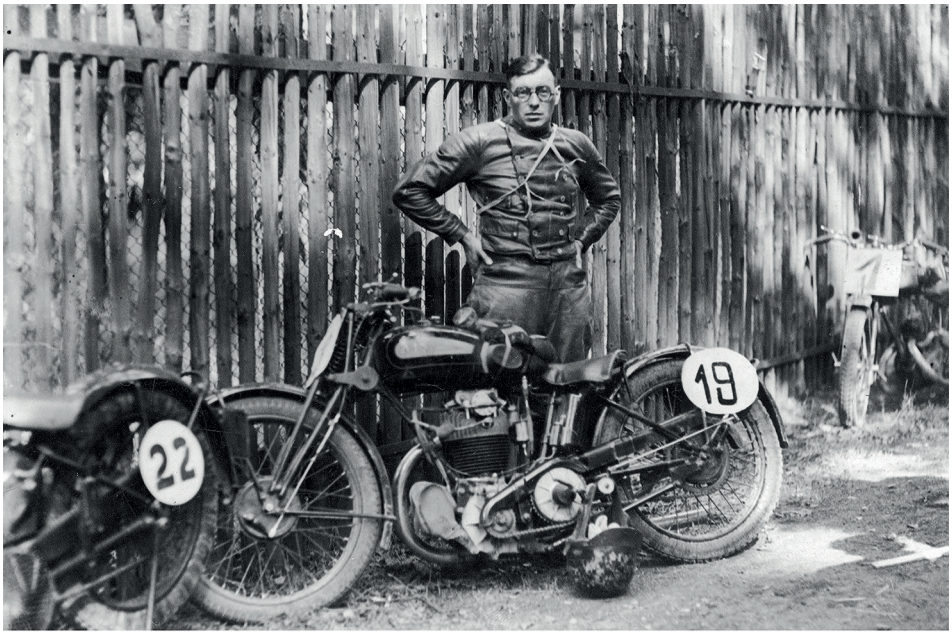

37. Niemiecki zawodnik Jakob Ernst przy motocyklu AJS. Zbiory NAC

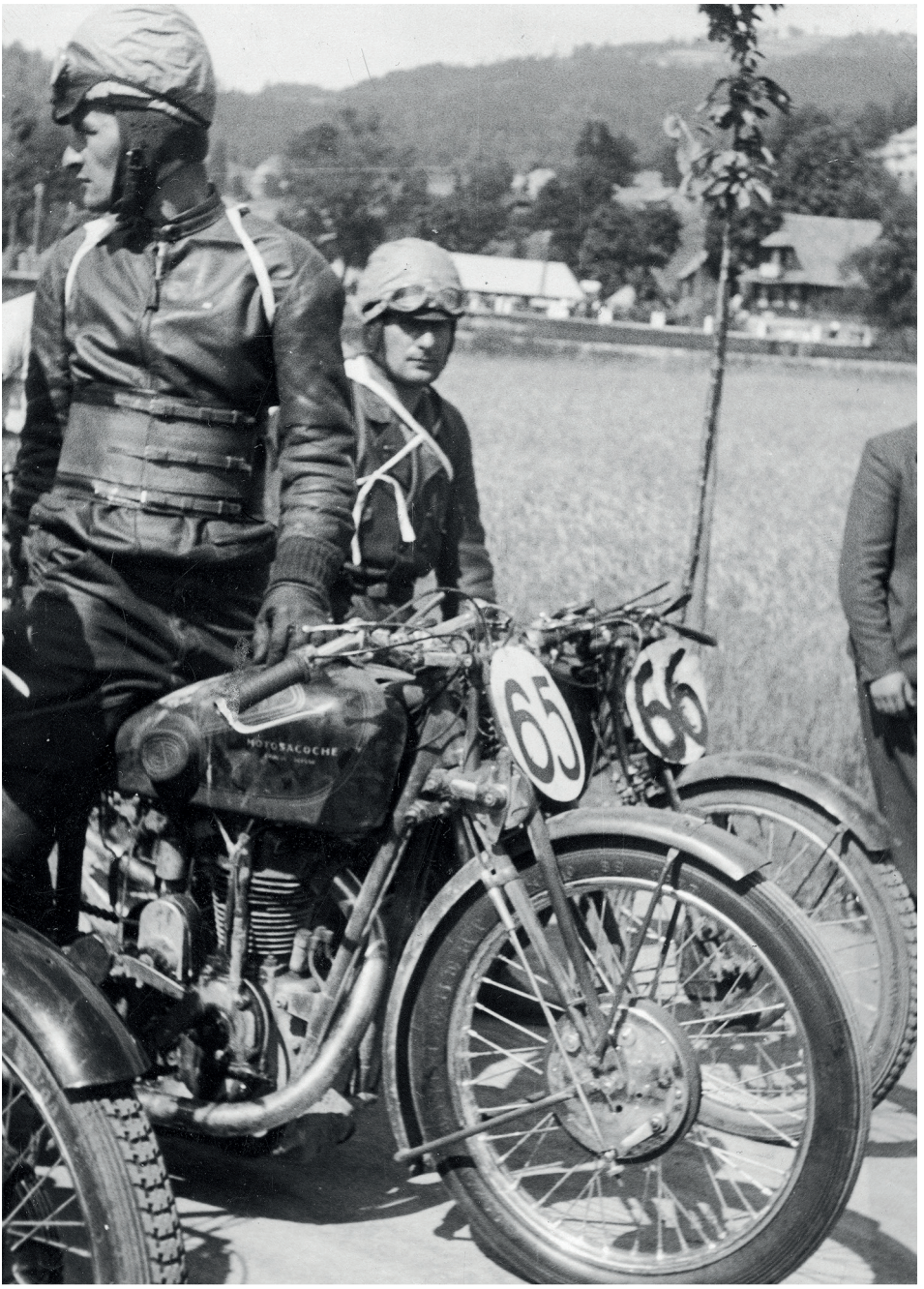

38. Barżyński z motocyklem Motosacoche. Zbiory NAC

39. Kowarzyk i Wachtel na motocyklu marki FN. Zbiory NAC

40. Stanisław Hołuj na Harley'u. Zbiory NAC

41. Leon Dubieński na motocyklu Indian. Zbiory NAC

42. Janina Loteczkowa przy motocyklu Franciss Barnett. Archiwum rodzinne

43. Janina Loteczkowa na motocyklu Cotton 250. Zbiory NAC

44. Julian Ejsmond (z prawej) i Zdzisław Kleszczyński nad Morskim Okiem, na dwie godziny przed wypadkiem 28 VI 1930. Zbiory NAC

II. MATERIAŁY ARCHIWALNE

45.Walery Eljasz. Fot. ok. 1900. Zbiory MT
45. Walery Eljasz. Photo. about 1900. MT collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 91-93; il. XXIII
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

DAGMARA SCHMIDT[1]

Życzenia Walerego Eljasza z okazji narodzin Zdzisława Kotiersa

Wishes of Walery Eljasz on the occasion of birth Zdzisław Kotiers

Abstrakt: Walery Eljasz Radzikowski wraz z żoną Natalią przesyła rodzicom Zdzisława Kotiersa życzenia z okazji narodzin upragnionego syna. W liście proponuje wybór polskiego imienia dla potomka. Dołącza do pisma rysunek ilustrujący radość rodziny. Ten materiał źródłowy niech będzie pretekstem do przypomnienia postaci chrześniaka Walerego Eljasza.

Słowa klucze: życzenia, Radzikowski Walery Eljasz, Kotiers Zdzisław, Kotiers Franciszek

Abstract: Walery Eljasz Radzikowski together with his wife Natalia send their wishes to Zdzisław Koriers's parents, congratulating them on his birth. In this letter he proposes choosing a Polish name for the descendant. He also attaches a drawing illustrating the joy of the family. Let it be a source reminding us of the godson of Walery Eljasz.

Key words: wishes, Radzikowski Walery Eljasz, Kotiers Zdzisław, Kotiers Franciszek

W zasobie archiwum naukowego Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem znajdują się przytoczone poniżej życzenia Walerego Eljasza Radzikowskiego i jego żony Natalii przesłane Franciszkowi i Zofii z Nyczów Kotiersom do Lwowa z okazji narodzin ich syna Zdzisława (fot. XXIII):

[1] Dagmara Schmidt – mgr, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego i Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Bibliotekarz z wieloletnim doświadczeniem, archiwista Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Z zawodu i pasji zajmuje się porządkowaniem i opracowywaniem materiałów archiwalnych i spuścizn po ważnych dla regionu osobach, m.in. Witoldzie Henryku Paryskim, Antonim Kenarze, Jakubie Bujaku, Grzegorzu Pecuchu. Współautorka wystawy w Galerii Kenara w Zakopanem. Kontakt e-mail: archiwum@muzeumtatrzanskie.pl

Kraków d. 27. Stycznia 1879 r.

Kochani Franusiowie!

Wczoraj wieczór (niedziela 26 stycznia 1879) oblewaliśmy wspólnie z ojcem narodziny Waszego Infanta, a dziś przesyłamy Wam życzenia z całego serca, aby się Wam chował na pociechę całej rodziny i aby Zosia narodziny syna jak najkrócej w łóżku obchodziła, tj. aby zdrową prędko była. W końcu trzeba Wam przyznać żeście się spisali, więc cieścież się upragnionym owocem afektów małżeńskich, a my Wam tu pod Wawelem ciągle wtórować, ciągle wiwaty wygłaszać będziemy. Całujemy Was najserdeczniej z dodatkiem propozycyjnym co do imienia, abyście mu jakieś imię ładne a polskie dali. W łacińskim kalendarzu w tym czasie same tylko Tymoteusze, Pawły, Chryzostomy, Karole, Martyny, Błażeje, Walentowie, Manswety i Justyny, a w słowiańskim śliczne właśnie imiona: 24/ Miłosza, 26/I Skarbimira, 27/ Przybysława, 28/I Boisława 29/ Zdzisława itd. itd., więc może Waszemu synkowi Zdzisława imię podobać się Wam będzie. Co za romantyczne imię: Zdziś – Zdzisio!

Z całego serca i ja Wam życzę narodzin **Syna!** Nie uwierzycie naszej radości żeśmy się dowiedzieli o szczęśliwem Zosi rozwiązaniu. Niechaj się chowa Synuś Wasz zdrowo – niechaj Bóg błogosławi dziecinę i Drogich Rodziców, bo gdy Bóg daje dzieci to i na dzieci. Niechaj Wam ten Synuś szczęście jeszcze większe przyniesie. Dzieci nasze cieszą się bardzo, że mają nowego Braciszka. Całujemy Was wszystkich Natalia i Walery

Ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AR/NO/706
From the collection of the Tatra Museum, reference number AR/NO/706

List ten, wraz z innymi dokumentami, podarowany został przez Marię Friedbergową 7 lipca 1976 roku jako wypełnienie ostatniej woli Wandy Kotiers, wdowy po Zdzisławie Kotiersie [sygn. AR/NO/706]. Do listu dołączony został obrazek namalowany przez Walerego Eljasza ilustrujący radość z narodzin ich syna. Na jego pierwszym planie widoczne jest małżeństwo Franciszka i Zofii usiłujących przejąć od bociana upragnionego potomka, podczas gdy obok czeka na brata starsza córka – rzecz dzieje się we Lwowie. W tle, z prawej strony rysunku, widoczne są zarysy Wawelu w Krakowie, gdzie rodzina Eljaszów żywo manifestuje swoją radość z narodzin siostrzeńca (Natalia Eljaszowa była rodzoną i jedyną siostrą Zofii).

Zdzisław Kotiers (1879–1967) w latach 1898–1901 był stypendystą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w którym jego ojciec Franciszek piastował urząd rachmistrza. Franciszek Kotiers był urzędnikiem Wydziału Krajowego we Lwowie, przysięgłym Sądu wadowickiego (1908).

Był częstym gościem w Zakopanem. Swym podpisem poświadczył zakup „gruntu z lasem przy gościńcu na Krowiarczyskach, czyli na Starej Polanie w Zakopanem" przez Walerego Eljasza Radzikowskiego od Jakuba Guta i jego zięcia Michała Parzątka 11 sierpnia 1881 [Ze zbiorów Ośrodka Dokumentacji Tatrzańskiej TPN, sygn. EZ/3, k. 217], na którym to gruncie Walery Eljasz wybudował willę „Eljaszówkę", wynajmowaną przez lato gościom. Sami zaś mieszkali w małym domu wybudowanym na skraju założonej parceli. Zdzisław zachował sentyment do swego ojca chrzestnego, a zainteresowanie malarstwem było jego długoletnią pasją, choć wybrał zawód lekarza. Z początkiem I wojny światowej opuścił klinikę dermatologiczną c.k. Uniwersytetu im. Cesarza Franciszka I we Lwowie i przywdziawszy mundur wojskowy walczył o wolność kraju. W 1917 roku trafił do niewoli rosyjskiej. Po wojnie, którą zakończył w stopniu majora, powrócił na asystenturę do kliniki dermatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, z której odszedł, by poświęcić swe zawodowe życie lecznictwu społecznemu. W nowo tworzonej placówce medycznej, tzw. Kasie Chorych, jako doświadczony praktyk otrzymał etat. Dzięki swym ideom i rzetelności został wybrany przez kolegów prezesem Sądu Koleżeńskiego przy lwowskiej Izbie Lekarskiej i wiele lat toczył walkę o czystość i godność swego zawodu. Za swoje kompetencje został uczczony godnością członka honorowego Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Prowadząc oszczędne życie, starał się kupować obrazy ulubionych malarzy, ale do kolekcji nie doszedł. By to osiągnąć musiałby prowadzić prywatną praktykę, a więc hołdować innym ideałom. Jeden z obrazów, autoportret Walerego Eljasza Radzikowskiego namalowany w 1864 roku w Monachium, będący własnością Zdzisława Kotiersa, został pod koniec jego życia sprzedany do Muzeum Historycznego Miasta Krakowa.

W jednym z listów wspomina Zdzisław swego ojca chrzestnego tak:

> Czy go znałem? Książki, do których ilustracje wykonywał Eljasz otrzymywałem z dopiskiem: „mojemu chrześniakowi W. E.". Był wzorem pracowitości, wytrwałości, w wymaganiach i potrzebach życiowych nader skromny, niezwykle prawy, pogodny nawet w przeciwnościach i klęskach, w odnoszeniu przyjacielski zwłaszcza w stosunku do górali, ukochanych przewodników tatrzańskich. Helios z góralami i górale z Heliosem to był zestaw prawdziwie ujmujący, niezapomniany [AR/NO/706, k. 4].

46. Willa „Eljaszówka" na Starej Polanie (1882, proj. Stanisław Eljasz).
Fot. W. Eljasz, ok. 1890. Zbiory MT

III. MUZEA KARPACKIE

47. Zofia Kossak w Londynie. Fot. 1945
47. Zofia Kossak in London. Photo. 1945

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 97-100; il. XXI–XXII
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

NATALIA KISZA[1]

Miejscowi mówili na nich *Kossaki*...

Locals called them the *Kossaks*...

Abstrakt: Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków" w Górkach Wielkich to miejsce upamiętniające rodzinę Kossaków, w szczególności pisarkę Zofię Kossak, która większość swojego życia spędziła w tej niewielkiej wsi na Pogórzu Śląskim. Dawniej intelektualne centrum regionu, także współcześnie przyciąga turystów i mieszkańców poprzez organizowane w tym miejscu liczne wydarzenia kulturalne.

Słowa klucze: Zofia Kossak, Górki Wielkie, kultura

Abstract: The „Kossak Manor House" Culture and Arts Centre in Górki Wielkie is a place commemorating the Kossak family, in particular Zofia Kossak – the writer who spent most of her life in this small village located in the Silesian Foothills. In the past, the Manor House was the intellectual centre of the region. At present it also attracts tourists and local residents due to numerous cultural events that are organized here every year.

Key words: Zofia Kossak, Górki Wielkie, culture

Górki Wielkie to wieś leżąca u podnóży Beskidu Śląskiego w Gminie Brenna. To właśnie Górki pokochała Zofia Kossak, gdy w 1923 roku sprowadziła się do domu rodziców, Anny i Tadeusza Kossaków. Była młodą wdową z dwoma synkami, która uciekała z Kresów Wschodnich objętych rewolucją bolszewicką. Tutaj ponownie wyszła za mąż za Zygmunta Szatkowskiego, z którym miała dwójkę dzieci – Annę i Witolda. Właśnie w Górkach w pełni rozwinął się jej talent literacki – tu napisała swoje największe dzieła – m.in. powieść historyczną *Krzyżowcy*.

[1] Natalia Kisza – mgr, absolwentka studiów biologiczno-geologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim, przewodnik beskidzki, członkini Stowarzyszenia Górecki Klub Przyrodniczy. Od kilkunastu lat związana z postacią Zofii Kossak. Obecnie pracuje na stanowisku specjalistki d. s. kultury w Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków" w Górkach Wielkich, gdzie zajmuje się między innymi organizacją wydarzeń kulturalnych oraz edukacją przyrodniczą. Kontakt: Fundacja im. Zofii Kossak, ul. Stary Dwór 4, 43-436 Górki Wielkie; 33 851 03 51, n.kisza.fundacja@gmail.com.

Anna Szatkowska (2006) pisała w swoich wspomnieniach:

> Dom moich Dziadków, wielokrotnie opisywany przez odwiedzających naszą rodzinę literatów, był obszerny, bardzo stary, bez przesadnych wygód, urządzony z nobliwą prostotą. Długa, sklepiona sień biegła na przestrzał, od drzwi frontowych do wyjścia na ogród. Zamykały ją z obu stron potężne i ciężkie dębowe wierzeje nabite gwoździami, zasuwane na noc od wewnątrz grubą, ciosaną w kwadrat belką.

Miejscowi mówili na nich *Kossaki*. Mieszkańców dworu odwiedzali: Maria Dąbrowska, Jan Sztaudynger, Melchior Wańkowicz i Jan Parandowski. Z Krakowa przyjeżdżał brat bliźniak Tadeusza Kossaka, Wojciech, wraz z dziećmi: córkami Marią (Pawlikowską-Jasnorzewską) i Magdaleną (Samozwaniec) oraz synem Jerzym. Kilkakrotnie w Górkach bywał też Stanisław Ignacy Witkiewicz (Witkacy), skoligacony z Kossakami poprzez małżeństwo z Jadwigą Unrug.

W sąsiedztwie dworu, zaprzyjaźniony z rodziną Kossaków Aleksander Kamiński prowadził Harcerską Szkołę Instruktorską. W Górkach wychowywali się przyszli członkowie Szarych Szeregów. Swoje ostatnie wakacje spędzili tu Alek, Zośka i Rudy – bohaterowie powieści pt. *Kamienie na szaniec*.

Rodzina Kossaków zmuszona była opuścić górecki dom po wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji budynek był zajęty przez Niemców. Po zakończeniu działań wojennych, pod nieobecność właścicieli, dwór spłonął. Powojenne losy nie pozwoliły Zofii Kossak obronić majątku przed dalszą dewastacją – do Polski wróciła wraz z drugim mężem dopiero w 1957 roku, po 12 latach przymusowej emigracji. Zamieszkała w dawnym domku ogrodnika, gdzie obecnie znajduje się Muzeum Zofii Kossak-Szatkowskiej.

Dwór Kossaków przez wiele lat pozostawał w ruinie. W 1998 roku dzieci Zofii Kossak, Anna Bugnon-Rosset i Witold Szatkowski oraz Gmina Brenna założyli Fundację im. Zofii Kossak – organizację pozarządową mającą na celu zachowanie pamięci o pisarce oraz zabezpieczenie spuścizny duchowej i materialnej po niej. Z inicjatywy Fundacji w 2010 roku w zabytkowych ruinach dworu utworzono Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków". Inwestycja została dofinansowana z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla województwa śląskiego na lata 2007–2013.

Założeniem projektu było przystosowanie zabytkowych ruin dworu do pełnienia funkcji nowoczesnego obiektu przy jednoczesnym jak największym zachowaniu charakteru miejsca. „Dwór Kossaków" z pewnością nie jest tradycyjnym muzeum – nie ma tu typowych muzealnych gablot itp. Ekspozycja jest multimedialna, przybliża interesujące i pełne zawirowań życie pisarki.

Poza działalnością wystawienniczą fundacja corocznie organizuje cykl letnich imprez kulturalnych pod nazwą *Artystyczne Lato u Kossaków*. Od czerwca do sierpnia w Górkach odbywają się plenery malarskie, rzeźbiarskie, interdyscyplinarne warsztaty (plastyczne, fotograficzne, teatralne, rękodzieła), koncerty oraz spektakle teatralne. Na scenie u Kossaków wystąpili m.in. Katarzyna Groniec, Renata Przemyk, Stanisław Sojka, Grzegorz Turnau i wielu innych znakomitych artystów. Poza kulturą i sztuką ważna jest dla nas także ochrona przyrody, dlatego organizujemy warsztaty z zakresu edukacji przyrodniczej, wykorzystując pobliski park zabytkowy, zamieszkany m.in. przez kilka gatunków nietoperzy, a także leżący w pobliżu zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Góra Bucze", słynący z bogatej szaty roślinnej.

„Dwór Kossaków" to miejsce wyjątkowe na kulturalnej mapie powiatu cieszyńskiego. Inspiruje, zaskakuje i przyciąga ludzi z całej Polski.

Bibliografia:
Bibliography

Beczała T., Jagiełko J., Jonderko T., & Mysłajek R. W. (2012). *Skarby ukryte w Parku Kossaków*. Górki Wielkie: Fundacja im. Zofii Kossak.

Bittner-Burkot B., & Fenby Taylor A. (2016). *Zofia Kossak Szczucka-Szatkowska 1889–1968*. Górki Wielkie: Koss Sp. z o.o.

Jonderko T., & Kisza N. (2016). Chiropterofauna Górek Wielkich i Małych. *Przyrodnik Ustroński*, *15*, 54-57.

Szatkowska A. (2006). *Był dom… Wspomnienia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Strony internetowe
Internet

www.dworkossakow.pl

www.stanicakaminskiego.pl

48. Dwór w Górkach Wielkich. Fot. lata 20. XX wieku. Z archiwum rodzinnego

IV. WYDARZENIA MUZEALNE

49. Władysław Hasior. Fot. Władysław Werner. Zbiory MT
49. Władysław Hasior. Photo. Władysław Werner. MT collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 103–111; il. XXIV–XXX
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

JOANNA TRZNADEL[1]

NOT. FOT.

NOT. FOT.

Abstrakt: W kolekcji Muzeum Tatrzańskiego znajduje się unikatowy w skali światowej zbiór około 20 tysięcy slajdów Władysława Hasiora, tworzących *Notatnik Fotograficzny*. Od 2017 roku zbiór ten jest wydawany w formie publikacji cyklicznej, łączącej formę magazynu artystycznego z katalogiem muzealnym. Projekt ma na celu wprowadzenie *Notatnika* do szerokiego obiegu badawczego i nadanie mu współczesnego kontekstu poprzez publikację opracowań merytorycznych zbioru oraz zestawianie go z twórczością artystów współczesnych. Do tej pory ukazały się cztery zeszyty z planowanych dziecięciu, każdy poświęcony innemu zagadnieniu lub cyklowi fotograficznemu *Notatnika*. Blisko 400 cykli poświęconych jest tematom z historii sztuki, inspiracjom artysty, obserwacjom otaczającego go świata.

Słowa klucze: Hasior, *Notatnik Fotograficzny*, *NOT. FOT.*, fotografia, sztuka współczesna

Abstract: In 2017 the Tatra Museum in Zakopane begun publishing in the form of an art magazine Władysław Hasior's *Photo Notebook* – a collection of circa 20 thousand slides, taken by the artist over the period of 30 years. The slides, grouped into nearly 400 thematic cycles, create a unique set devoted to different topics from the history of art and documenting artist's work, inspirations, the reality that surrounded him and therefore the reality of Polish People's Republic. They were used for example in his educational practices and presentations for the public. *NOT. FOT.* magazine combines the form of a contemporary publication with a museum catalog. It's an open project that aims to enter the *Notebook* into a wide research circuit, publish substantive essays about it and give it a contemporary context. So far four out of planned ten issues of the magazine have been published, each publishing photos

[1] Joanna Trznadel – mgr, adiunkt w Dziale Inwentaryzacji Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego, od 2017 roku koordynatorka projektu publikacji „NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora" oraz członek zespołu redakcyjnego, od 2016 roku koordynatorka działań Międzynarodowego Związku Muzeów Górskich (IMMA, czyli International Mountain Museum Alliance), od 2018 roku redaktorka wydawnictwa „Pavilionesque". Zajmuje się organizacją wystaw i wydarzeń oraz realizuje projekty w Muzeum Tatrzańskim.

from the collection and concentrating on a different aspect of the *Photo Notebook* – general characteristic of the collection and comparison to other similar sets; *Roadside Poetry* – a cycle devoted to the documentation of slogans, street advertising and murals; nature observations and inspirations in Hasior's art; artist's performative activity and it's documentation.

Key words: Hasior, *Photo Notebook*, *NOT. FOT.*, photography, contemporary art

> Trudno uświadomić sobie racjonalne powody i przypomnieć impulsy, które zawiodły mnie do tego właśnie zawodu. Decyzję zwaliłbym na karb jakiejś prywatnej metafizyki losu, która kazała mi zająć się uprawianiem sztuk plastycznych (Hasior, 1986, p. 3).

Tak zaczyna swoje *Myśli o sztuce* Władysław Hasior. ,,Prywatna metafizyka losu". Może. Ktoś inny nazwałby to ,,wewnętrzną potrzebą", jeszcze inny ,,wykorzystaniem talentu". Czymkolwiek była siła napędowa Hasiora, czyniła z niego artystę totalnego, twórcę nietuzinkowego, osobę, obok której nie da się przejść obojętnie.

Przeglądając archiwum w Galerii Władysława Hasiora, filii Muzeum Tatrzańskiego, natrafić można na zbiór ksiąg pamiątkowych z zakopiańskiej ekspozycji prac artysty. Na ich stronicach mieszają się słowa pochwały i nienawiści – jedni odbiorcy pełni są podziwu dla sztuki Hasiora, wychwalają go i dziękują za pokazanie innego spojrzenia na rzeczywistość. Inni krytykują dramatyzm jego sztuki, dosadność przekazu, wytykają mu szaleństwo. Lektura wpisów utwierdza w przekonaniu o silnym oddziaływaniu tej sztuki – jego dzieła, nawet jeśli niezrozumiane, zapadają w pamięć, nękają wspomnieniami, każą szukać, drążyć, analizować.

Władysław Hasior przyszedł na świat w 1928 roku w Nowym Sączu, gdzie spędził pierwsze lata swojego życia. W Zakopanem działał od 1947 roku – najpierw jako uczeń Państwowego Liceum Technik Plastycznych, później jako wykształcony artysta i pedagog. O Zakopanem i nauce w Liceum Plastycznym Hasior w rozmowie z Aleksandrem Jackowskim powiedział:

> Pan wie przecież, czym dla polskiej kultury było Zakopane... Ale ja do niego wróciłem raczej instynktownie, niż w sposób wyrozumowany. No i Kenar, niezwykły człowiek. Rok pracowałem z nim w szkole, nauczałem. Powtarzał: więcej widzieć ,to więcej wiedzieć... Zacząłem się przyglądać tej niezwykłej ziemi, jej żywej, tętniącej kulturze. Boże! co tu się nie dzieje! (Jackowski, 1994, p. 181).

W latach 1952–1958 Hasior studiował w pracowni prof. Mariana Wnuka na Wydziale Rzeźby warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Na początku lat 70. XX wieku był prowadzącym zajęcia w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, a w 1959 roku z kolei, w ramach stypendium francuskiego Ministerstwa Kultury, Hasior wyjechał w podróż artystyczną po Europie. Własną galerię udało mu się otworzyć w Zakopanem dopiero w 1985 roku. Po śmierci artysty w roku 1999, zgodnie z testamentem artysty, cała jego spuścizna została przekazana Muzeum Tatrzańskiemu, a galeria jego imienia działa po dziś dzień jako filia Muzeum.

Ogrom materiałów, który znajduje się w zbiorach muzealnych wciąż dostarcza badaczom nowych pól do pracy i analizy twórczości Hasiora. Kiedy w 2014 roku na Konferencji Tatrzańskiej w Zakopanem spotkali się twórcy, historycy i teoretycy sztuki zainteresowani Zakopanem, tutejszą kolonią artystyczną oraz otaczającą miasto naturą, to postać Hasiora była osią tematyczną intelektualnej debaty. Jednym z tematów poruszonych na Konferencji był *Notatnik Fotograficzny* artysty – zbiór slajdów, który zainteresował młodą badaczkę sztuki – Ewę Tatar.

Przeźrocza Hasiora stanowiły do tej pory stosunkowo rzadko opisywany aspekt twórczości artysty, poruszony jedynie w trzech tekstach (Truszyńska, 2008; Matynia, 2011; Latuszewska-Dubowska, 2011) i, podobnie jak pozostałe przejawy działalności artystycznej Mistrza, nie mogły pozostać obojętne odbiorcy. Wystąpienie Ewy Tatar pociągnęło za sobą dalszą współpracę z Muzeum Tatrzańskim i zaowocowało projektem kuratorskim *Otoczenie* w 2015 roku. Efektem tej współpracy jest również cykliczna publikacja slajdów Hasiora na stronie Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie – Archiwa Artystów (https://artmuseum.pl/pl/archiwum/notatniki-fotograficzne-wladyslawa-hasiora/o-archiwum, z dnia: 09.05.18). W grudniu 2015 roku na stronie MSN pojawił się pierwszy wyimek z ponad 20-tysięcznego zbioru artysty – slajdy z cykli *Sztuka Plebejska* oraz *Poezja Przydrożna*. Współpraca MSN z Muzeum Tatrzańskim trwa nadal, a na stronie Archiwa Artystów publikowane są kolejne cykle *Notatnika*.

Zbiór ten jednak wymaga dogłębnego opracowania merytorycznego i kontekstualizacji, dlatego gdy pojawił się pomysł wydania kolekcji slajdów Hasiora w formie drukowanej publikacji, został ochoczo

przyjęty w Muzeum Tatrzańskim. Projekt został stworzony i wykonany przez kilkoro entuzjastów twórczości Hasiora, związanych z polskim i zagranicznym środowiskiem artystycznym, którzy w mniejszym lub większym stopniu zajmowali się już twórczością Władysława Hasiora. Redaktorem wydawnictwa został Łukasz Gorczyca – historyk sztuki, krytyk i kurator, uczestnik Konferencji Tatrzańskiej w 2015 roku. Kolejne osoby, które brały udział w Konferencji, również miały swój udział w publikacji magazynu – Błażej Pindor przygotował projekt graficzny każdego kolejnego zeszytu, natomiast Kola Śliwińska podjęła się koordynacji zadania. W pracy tej, z ramienia Muzeum Tatrzańskiego, wspierała ją autorka niniejszego tekstu. Opiekę merytoryczną nad wydawnictwem objęła Julita Dembowska – adiunkt w Dziale Sztuki Muzeum Tatrzańskiego, opiekun Galerii Władysława Hasiora. Dzięki wsparciu finansowemu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Województwa Małopolskiego w roku 2017 ukazały się cztery z planowanych dziecięciu zeszytów magazynu *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*.

Projekt wydawniczy *NOT. FOT.* zakłada cykliczną publikację slajdów Hasiora w formie łączącej w sobie rzetelny katalog muzealny oraz nowoczesny magazyn artystyczny. Wybór takiej formy nie jest przypadkowy i ma na celu wprowadzenie *Notatnika* do jak najszerszego obiegu badawczego, otwarcie zagadnienia na dalsze rozważania oraz zaangażowanie do projektu nowych twórców i teoretyków. W przeciwieństwie do odsłon na stronie MSN w projekcie magazynu zakłada się tworzenie obiektu, który pozwala odbiorcy „zabrać" fragment Hasiorowej spuścizny do domu. Ponadto cykliczność publikacji zachowuje w pewnym sensie performatywny charakter zbioru Hasiora, który służył artyście między innymi w jego pracy edukatorskiej oraz podczas spotkań ze studentami i publicznością.

Po raz pierwszy slajdy pokazał Hasior w Warszawie w 1977 roku podczas jubileuszu trzydziestolecia „Polskiej Sztuki Ludowej" (Jackowski, 1995, p. 179). Wyimki kolekcji były publikowane w latach 80. na łamach czasopisma „Nowa Wieś", a zdjęcia opatrzone były komentarzem artysty, co pozwala badaczom na poznanie zamysłu samego twórcy. Najbardziej jednak rzetelnym źródłem informacji na temat *Notatnika Fotograficznego* są zachowane w archiwum Galerii liczne nagrania wy-

kładów, które Mistrz organizował w „świetlicy powiatowej", jak nazywał swoją pracownię. Podczas tzw. Kina prezentowane były wybrane cykle z *Notatnika*, a towarzyszyła im opowieść artysty na dany temat. Takich cykli w kolekcji Hasiora odnajdujemy niemalże 400, a wszystkie zachowują kolejność w jakiej zostały przez artystę ułożone.

Tematyka cykli jest rozmaita – od treści przekrojowych z historii sztuki, jak np. *Portret męski przez wieki*, *Od Wenus do Madonny*, *Rzeźba współczesna*, *Pomniki architektoniczne*, *Izmy*; przez konkretne motywy w sztuce, np. *Miecze*, *Krzyże*, *Konie*; aż po tematy, które interesowały artystę w otaczającym go świecie, w tym m.in. *Sztuka plebejska*, *Strachy*, *Poezja Przydrożna*, *Rytmy*, *Materia*. Jak pisał Łukasz Gorczyca:

> Za pomocą przezroczy Hasior objaśniał publiczności sztukę, jej konteksty i inspiracje, ale przede wszystkim forsował specyficzną optykę postrzegania i interpretacji rzeczywistości" (Gorczyca, 2017).

Każdy zeszyt magazynu *NOT. FOT.* poświęcony jest innemu zagadnieniu zbioru lub cyklowi tematycznemu. Pierwszy tom wprowadza odbiorcę w świat *Notatnika Fotograficznego*, opisuje ten niezwykły zbiór, tłumaczy jak powstawał i funkcjonował (Dembowska, 2017a), a także stawia go w szerszym kontekście, porównując go do innych uporządkowanych narracji, tworzonych przez artystów, jednocześnie podkreślając wyjątkowość i unikatowość *Notatnika* Hasiora (Serafinowicz, 2017a).

Poezji Przydrożnej, cyklowi o charakterze dokumentalistycznym, poświęcony jest drugi tom *NOT. FOT.* Cykl ten jest swoistym zapisem kultury wizualnej Polski – „udokumentowana przez artystę obfitość sloganów, reklam, przydomowych dekoracji i murali, z ich wyrafinowaną często stylistyką albo amatorskim, sentymentalnym zapałem, daje obraz pstrokatej, lekko jarmarcznej ikonosfery PRL" (Wincenciak, 2017).

Zeszyt trzeci, *Ziemia – Materia – Rytm*, poświęcony jest cyklom, w których w szczególny sposób wyraża się wrażliwość Hasiora na otaczający go świat. Stanowią one wyraz obserwacji naturalnego krajobrazu oraz dokumentują ingerencje człowieka w tenże krajobraz. Hasior widział w tworach natury, w żywiołach i formach organicznych, potencjał metaforyczny, który stanowił inspirację, m.in. dla jego twórczości rzeźbiarskiej. Wrażliwość Hasiora na odbiór otoczenia i właściwości materii jest wynikiem edukacji artysty w zakopiańskim Liceum Technik

Plastycznych pod okiem wyjątkowego pedagoga i artysty, którym był Antoni Kenar (Tatar, 2017). Choć najprawdopodobniej już wcześniej, Hasior samodzielnie dostrzegał wyjątkowe właściwości materii, „ciągnęło go w stronę empiryzmu, romantycznego, zapośredniczonego przez naturę czucia i przeczucia, burzy i naporu" (Batko, 2017).

Slajdy publikowane w czwartym zeszycie *NOT. FOT.,* spośród wszystkich znajdujących się w zbiorze mają najbardziej dokumentalistyczny charakter, są bowiem „zapisem działań efemerycznych, indeksem elementów i etapów składających się na konkretną realizację, studiami dzieł oraz rekwizytów w niej użytych" (Serafinowicz, 2017b). Wiele spośród udokumentowanych na przezroczach realizacji nie przetrwało do dzisiaj, gdyż z założenia miały być strawione przez ogień (np. *Ostatni koncert* czy *Alarm ekologiczny*), na innych slajdach widzimy z kolei rejestrację pochodu ze sztandarami czy etapy tworzenia słynnego *Słonecznego rydwanu* z Södertälje (Szwecja). W *NOT. FOT.* odnajdujemy swoiste kalendarium akcji efemerycznych i działań w przestrzeni publicznej Hasiora, które zebrała w swym artykule Julia Dembowska (Dembowska, 2017b).

Należy pamiętać, że *NOT. FOT.* to nie tylko teksty – każdy zeszyt zachowuje jednakową strukturę, na którą składa się sześć zasadniczych części. Poszczególne numery otwiera część albumowa z wyborem fotografii z cykli danych każdemu tomowi. Po części krytyczno-historycznej, którą stanowią wspomniane już teksty, odnajdziemy w magazynie kontrybucję współczesnego artysty, którego twórczość pozostaje w relacji z działalnością Hasiora. I tak na łamach magazynu opublikowane są zdjęcia oraz tekst na temat wystawy *The Method* Pauliny Ołowskiej w Studio Voltaire w Londynie, do której artystka włączyła rzeźby Mistrza (Ołowska, 2017); reprodukcje z wieloletniego projektu fotograficznego Andrzeja Tobisa *A–Z (Gabloty edukacyjne)* – próby rekonstrukcji polsko-niemieckiego słownika *Bildworterbuch Deutsch und Polnisch* poprzez dopasowanie do haseł słownikowych fotografii krajobrazu miejskiego współczesnej Polski (Tobis, 2017); efekt pracy Anny Zagrodzkiej nad dokumentacją fotograficzną zbioru slajdów Hasiora jako materialnego obiektu znajdującego się w kolekcji muzealnej, z którego powstały m.in. barwne kolaże (Zagrodzka, 2017); dokumentacja

fotograficzna działań plenerowych Eda Herringa, brytyjskiego artysty konceptualnego (Serafinowicz, 2017c).

W części źródłowo-archiwalnej magazynu do tej pory znalazły się takie materiały jak zapis spotkania w pracowni artysty z grupą z Akademickiego Centrum Rehabilitacji w Zakopanem z 1993 roku, odtworzony na podstawie nagrań z archiwum Galerii i zobrazowany dopasowanymi do narracji slajdami z *Notatnika Fotograficznego* (Śliwińska & Trznadel, 2017); rozkładówki z czasopisma *Nowa Wieś*, w którym publikowane były fragmenty zbioru slajdów, opatrzone komentarzem twórcy (Hasior, 1983a; Hasior, 1983b; Hasior, 1983c); fotoreportaż z przeprowadzki Hasiora z mieszkania w willi „Borek" do nowego lokum w Galerii jego imienia, filii Muzeum Tatrzańskiego, publikowany w tygodniku *Panorama* w 1984 roku (*NOT. FOT.*, 2017, pp. 50–51).

Każdy zeszyt magazynu *NOT. FOT.* zamyka pełny katalog wszystkich fotografii Hasiora wchodzących w skład tematów poruszanych w danym tomie, zgodnie z autorskim układem artysty. Wszystkie miniatury opatrzone są numerem inwentarzowym, pod którym figurują w archiwum Galerii Hasiora. Dzięki temu publikacja nabiera charakteru katalogu muzealnego, pozwala odbiorcy na poznanie dokładnej zawartości zbioru i łatwe odnalezienie konkretnych wizerunków w archiwum. Warto również dodać, że wszystkie przezrocza *Notatnika Fotograficznego* zostały poddane cyfryzacji w latach 2004, 2006 i 2007.

NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny to publikacja wyjątkowa i bezprecedensowa, za sprawą nie tylko tematyki, której dotyczy, ale także ze względu na formę, w jakiej opisuje kolekcję muzealną. Dzięki otwarciu procesu badawczego mamy nadzieję na zaangażowanie coraz to nowych badaczy i analizę twórczości Hasiora z innej niż dotychczas perspektywy – socjologicznej, antropologicznej czy etnologicznej. Obecnie trwają prace przygotowawcze nad następnymi tomami wydawnictwa. W roku 2018 planujemy wydanie dwóch kolejnych zeszytów, tym razem poświęconych *Pomnikom polskim* oraz *Sztuce plebejskiej*. O wyjątkowości każdego z tych tematów można by z łatwością napisać kolejny akapit i zdradzić zawartość piątego i szóstego tomu magazynu. Jednakże niniejszy tekst ma na celu zachęcenie odbiorcy do sięgnięcia po *NOT. FOT.*, zaintrygowanie go światem Władysława Hasiora oraz do badań nad jego twórczością. Jest to swoiste zaproszenie do

współtworzenia magazynu *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*, próba rozbudzenia „iskierek wyobraźni", które – zdaniem Hasiora – drzemią w każdym z nas.

Bibliografia

Bibliography

Idzie Hasior (1984). *Panorama*, *47*, 16-17.

Batko, A. (2017). Ziemia wszędzie jest nasza. O gorączkującym spacerowiczu. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 2, pp. 48-52). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie, 2017.

Dembowska, J. (2017a). Dwadzieścia tysięcy eksponatów plastycznych. In: *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 1, pp. 44-48). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Dembowska, J. (2017b). Rzeźby zapłonęły żywym ogniem. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 4, pp. 38-43). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Gorczyca, Ł. (2017). Notatnik i montaże. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 1, pp. 42-43). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Hasior,W. (1983a). Rytmy. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora (6). *Nowa Wieś*, *41*, 12-13.

Hasior,W. (1983b). Struktury rytmiczne. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora (7). *Nowa Wieś*, *43*, 12-13.

Hasior,W. (1983c). Porządek rytmu. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora (8). *Nowa Wieś*, *46*, 12-13.

Hasior, W. (1986). *Myśli o sztuce.* Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.

Idzie Hasior (2017). In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 4, pp. 50-51). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Jackowski, A. (1995). O sztuce plebejskiej. Spotkanie pierwsze: Tęsknota za pięknem „Czyńmy Polskę coraz piękniejszą". *Konteksty. Polska Sztuka Ludowa*, *3–4*, 179-192.

Kirchner, H. (2014). O Hasiorze – po latach (pp. 14-37). In *Europejski Rauschenberg?* Kraków: Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK.

Latuszewska-Dubowska, U. (2011). Hasior i fotografia (cz. 2, pp. 59-61). In *Granice sztuki współczesnej – wokół twórczości Władysława Hasiora.* Nowy Sącz: Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ.

Matynia, A. (2011). Hasior i fotografia (cz. 1, pp. 54-56). In *Granice sztuki współczesnej – wokół twórczości Władysława Hasiora.* Nowy Sącz: Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ.

Ołowska, P. (2017). The Method. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 2., pp. 49-53). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Serafinowicz, S. (2017a). Atlas sztuki plebejskiej. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 1, pp. 54-58). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Serafinowicz, S. (2017b). Hasioriada. In: *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 4, pp. 44-49). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Serafinowicz, S. (2017c). Oiled Earth. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 4, pp. 56-61). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Śliwińska, K., & Trznadel, J. (2017). Władysław Hasior. Moje Inspiracje – zapis spotkania w pracowni artysty z grupą z Akademickiego Centrum Rehabilitacji w Zakopanem, marzec

lub kwiecień 1993 roku. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 2, pp. 52-58). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Tatar, E. (2017). Lekcje imaginacji i wrażliwości. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 3, pp. 36-41). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Tobis, A. (2017). Niezwykła forma na świeżym powietrzu. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 2, pp. 47-51). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Truszczyńska, D. (2008). Oko Hasiora czyli o obrazach Władysława Hasiora, czyli o obrazach, które Władysław Hasior rejestrował przy pomocy aparatu fotograficznego i prezentował w formie pokazów zwanych „kino". Praca dyplomowa w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej, Telewizyjnej i Filmowej w Łodzi.

Wincenciak, K. (2017). Przydrożne smużki radości. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 2, pp. 42-45). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

Zagrodzka, A. (2017). Rytm chłodnego rozsądku. In *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora* (vol. 3, 54-59). Zakopane: Muzeum Tatrzańskie.

50. Mariusz Zaruski na nartach. Fot. ok. 1910. Zbiory MT
50. Mariusz Zaruski on the ski. Photo. about 1910. MT collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 113-119; XXXI–XXXIII
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

WOJCIECH SZATKOWSKI[1]

Projekt „Magia nart"

Project „Magic of the skies"

Abstrakt: Jednym z najciekawszych okresów w dziejach polskiego narciarstwa są lata 1894-1914. W tym czasie miały miejsce pierwsze próby użycia nart na ziemiach polskich (Cieklin, Lwów, Zakopane). Tatry – najwyższe polskie góry – stały się odtąd areną działalności środowiska zakopiańskich narciarzy. Działalność narciarska Stanisława Barabasza i Mariusza Zaruskiego stanowi piękną kartę w ponad stuletnich dziejach ,,białego szaleństwa" w Polsce. W tym okresie powstały też pierwsze kluby narciarskie, autorzy skreślili pierwsze podręczniki narciarskie i rozegrano pierwsze zawody. Tym zagadnieniom poświęcona jest książka *Magia nart* Beaty Słamy i Wojciecha Szatkowskiego, wyd. Tatrzański Park narodowy i Muzeum Tatrzańskie.

Słowa klucze: historia narciarstwa, Stanisław Barabasz, Mariusz Zaruski

Abstract: One of the most interesting periods in the history of Polish skiing are the years 1894-1914. At that time, the first attempts were made to use skis on the Polish land (Cieklin, Lviv, Zakopane). The Tatra Mountains – the highest Polish mountains – have since become the arena for the activity of Zakopane's skiers. The skiing activity of Stanisław Barabasz and Mariusz Zaruski is a beautiful chapter in over 100 years of ,,white madness" in Poland. Also during this period the first ski clubs were created, the authors wrote the first ski manuals and the first competitions took place.

Key words: history of skiing, Stanisław Barabasz, Mariusz Zaruski

Wystawa

W latach 2016–2017 Muzeum Tatrzańskie zrealizowało projekt ,,Magia nart". Jego efektem była wystawa, prezentowana od 18 grudnia 2015 do 1 maja 2016 roku w Galerii Sztuki XX wieku w willi ,,Oksza" oraz wy-

[1] Wojciech Szatkowski – mgr historii, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor licznych publikacji na temat historii sportów zimowych i taternictwa, a także wystaw związanych z tym tematem. Pracownik Działu Edukacji Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego. Kontakt: edukacja@muzeumtatrzanskie.pl

dana latem 2017 roku dwutomowa publikacja pod takim samym tytułem. Partnerem projektu był Tatrzański Park Narodowy.

Lata 1889–1914 to jeden z najciekawszych okresów w historii polskiego narciarstwa. To czas pionierów. Czas odkrywania uroków gór zimą i długich wypraw narciarskich, zwanych wtedy „wyrypami". Czas powstania pierwszych prymitywnych schronisk, na Pysznej w Tatrach Zachodnich i w Sławsku w Karpatach. Pierwszych zawodów wreszcie i powołania pierwszych klubów. Trzeba uśmiechnąć się do przeszłości po to, by zrozumieć to, co jest w polskim narciarstwie obecnie. Mamy też świadomość, że do tajemnego kręgu nie przywołaliśmy na wystawie w „Okszy" wszystkich dawnych narciarzy i *wyrypiarzy*. Wspomnieliśmy tylko tych najważniejszych. O tamtych, jakże barwnych czasach polskiego narciarstwa traktowała, nasza wystawa. Myślą przewodnią ekspozycji była opowieść o ludziach tworzących na przełomie XIX i XX wieku historię polskiego narciarstwa. W książce Wandy Gentil-Tippenhauer i Stanisława Zielińskiego (1961, p. 12) pt. *W stronę Pysznej* czytamy:

> Było ich początkowo kilku. Licząc miejscowych i przyjezdnych, a ostatecznie, w szczytowym momencie – wszystkich razem wziąwszy – kilkudziesięciu. W 1925 roku góry pełne były jeszcze ich kroków, a opowiadania o ich wyczynach dudniły po schroniskach nie milknącym echem fantastycznych opowieści. Ślady ich nart znaczyły zbocza charakterystycznym dla każdego z nich sposobem zakładania zakosów czy kręcenia łuków. Sławne były telemarki Bednarza. „Tędy podchodził Ziętkiewicz! Tak zjeżdżać mógł tylko Oppenheim!" – słyszało się wówczas wokół. „Patrzcie, to Zaruski!" – mówiono i pokazywano na szczupłego starca, który odpinając talerzyki od kijków, przygotowywał się do zjazdu z przełęczy. Dawne, odległe czasy. Dla starszych – wspomnienia zacierają się z wolna w pamięci. Dla młodszych – przedpotopowe historie na pograniczu gawędy i legendy. Ale wtedy... Głośno było w Tatrach o pierwszych wejściach, przejściach, podejściach i o szaleńczych zjazdach. Wszystko wydawało się nadzwyczajne. Potem, w miarę upływu lat, nadzwyczajność zbladła. Nie żyją już Pawlica, Lesiecki, Loria, Bednarski, Oppenheim, Zaruski, Tate-Kaleński, Rittersschild, Karłowicz, Żuławski – ci zapaleni, tatrzańscy narciarze. Przybyli z różnych stron Polski, jeśli nie świata, z odmiennych całkiem środowisk i u podnóża Tatr złączyli się w bractwo nierozerwalne, gotowe tonąć w śniegu, zdobywać nie znane przełęcze, brnąć w wichurach i kurniawach, przedzierać się przez tatrzańską zimę.

Wystawa opowiadała o ważnym – w naszej ocenie jednym z najważniejszych – okresie w dziejach polskiego narciarstwa, jakim były lata 1888–1914. Istotnym jej elementem był rzadko do tej pory prezentowany materiał ikonograficzny, pochodzący głównie ze zbiorów Muzeum

Tatrzańskiego i ze zbiorów prywatnych. Ważnym jej motywem były zdjęcia pionierów tzw. białego szaleństwa w Polsce: począwszy od Stanisława Barabasza, który jako jeden z pierwszych na ziemiach polskich próbował użycia „ski” w Cieklinie w Beskidzie Niskim w grudniu 1888 roku, poprzez działalność narciarską Mariusza Zaruskiego, Mieczysława Karłowicza, Leona Lorii, Józefa Lesieckiego, Józefa Oppenheima i Stanisława Zdyba. Pierwsza z sal wystawienniczych dedykowana była postaci Stanisława Barabasza. Dzięki kontaktowi z jego rodziną pokazaliśmy wiele przedmiotów osobistych tego jednego z pierwszych amatorów białego szaleństwa w Polsce: jego melonik, znany ze zdjęcia nad Czarnym Stawem Gąsienicowym, listy, teksty, książeczkę *Wspomnienia narciarza* (Barabasz, 1914), a także kilka pejzaży zimowych Tatr jego autorstwa.

Wśród rzadko prezentowanych artefaktów można było między innymi zobaczyć: narty słynnego przewodnika tatrzańskiego I klasy Klemensa Bachledy, dwie pary nart używanych przez Stanisława Barabasza, czekany Mariusza Zaruskiego, aparaty fotograficzne Mieczysława Karłowicza, narty Józefa Schnaidera, na których wszedł w 1897 roku na Chomiak w Gorganach i Howerlę w górach Czarnohory, narty z wytwórni Stanisława Zdyba w Zakopanem i… sprężynę z łóżka ze schroniska SN PTT im. Władysława Strzeleckiego na Hali Pysznej w Tatrach Zachodnich oraz wiele innych. Z drobnych, aczkolwiek bardzo interesujących widza, przedmiotów pokazaliśmy: hamulce do nart, pomysłu Barabasza, raki, plecaki, kijki bambusowe i karple, a klimat zimowych Tatr tworzyły starannie wybrane obrazy ze zbiorów Działu Sztuki naszego Muzeum.

Wystawa stanowiła doskonałą okazję do przedstawienia dorobku lwowskiego środowiska narciarzy, uprawianie narciarstwa rozpoczęli znacznie wcześniej od zakopiańczyków. Na zdjęciach z archiwum Zenobiusza Pręgowskiego przypomniano słynnych narciarzy Karpackiego Towarzystwa Narciarzy: Mieczysława „Miecia” Lerskiego, Jerzego Maślankę „Żorża”, Maksymiliana „Maksa” Dudryka, odkrywcę uroków Sławska Romana Kordysa, braci Tadeusza i Mariana Smoluchowskich, pioniera narciarstwa Józefa Schnaidera, autora pierwszego polskiego podręcznika narciarskiego (1898) oraz Pręgowskiego i innych narciarzy KTN-u (kateenu).

Wszyscy oni pozostali na kartach polskiego narciarstwa, a ślady ich drewnianych nart obłaskawiały kiedyś strome karpackie zbocza i rozległe połoniny Bieszczadów, Karpat Wschodnich, gór Czarnohory i Gorganów. Była w nich pasja i chęć zdobywania jak największej liczby szczytów zimą. Zawołanie ,,śni gu gu gu" było ich hasłem, a ,,wielka zbroja", czyli wypełniony po brzegi sprzętem plecak, symbolem tamtej epoki. Epoki pierwszych przejść przez dzikie połoniny i lasy pełne wilków. Z czasem lwowiacy – jako pierwsi – zajęli się narciarstwem sportowym. Zawodnik z numerem startowym na piersi stał się symbolem nowego narciarstwa – narciarskiego wyczynu. W ostatniej z sal wystawienniczych pokazaliśmy trofea narciarskie znanego zakopiańskiego narciarza, Henryka Bednarskiego oraz plakat sportowych zawodów narciarskich z 1911 roku, wykonany według projektu Jana Małachowskiego.

Ważnym elementem projektu była edukacja. W ,,Okszy" odbyły się liczne spotkania, prezentacje multimedialne i pokazy filmowe, związane z historią polskiego narciarstwa z Dniem Narciarza (30 kwietnia 2016) na czele, podczas którego wystąpili między innymi: Anna Figura – mistrzyni świata w ski-alpinizmie, Jakub Brzosko, który opowiedział o wielkich zawodach Patrouille des Glaciers w ski-alpinizmie, a o narciarstwie turystycznym w Bieszczadach Wysokich i Zachodnich opowiedzieli Waldemar Czado i Wojciech Szatkowski. Miłym momentem tego spotkania był pokaz dawnego sprzętu narciarskiego, przeprowadzony przez Łukasza Stocha i jego przyjaciół z Demo Team w Zębie.

Oprócz Dnia Narciarza na wystawie zorganizowano wiele lekcji muzealnych dla dzieci i młodzieży, a także dla dorosłych, spotkania z olimpijczykami z rejonu Podhala. Uczestnicy otrzymali bezpłatny folder, długopisy i naklejki na narty z fotografiami Barabasza i Oppenheima. W promocji wystawy wziął udział znany himalaista, narciarz ekstremalny – Andrzej Bargiel. Komisarzem wystawy z ramienia Muzeum Tatrzańskiego był Wojciech Szatkowski. Autorami aranżacja plastycznej byli: Marcin Rząsa i Magdalena Ciszewska-Rząsa. Konserwację eksponatów i ich przygotowanie do wystawy wykonali: Marek Gronkowski, Krystyna Łazarczyk i Urszula Radwańska. Promocją wystawy zajęła się Olga Hadowska, a redakcją tekstów: Beata Słama i Agata Nocuń. Skanowanie zdjęć i materiału ikonograficznego wykonali: Andrzej Samar-

dak i Rafał Jabłoński-Zelek. Po swojej zakopiańskiej premierze wystawa była prezentowana także w Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu.

Książka

Książka pt. *Magia nart* (Słama & Szatkowski, 2016) to zebrana w dwa tomy opowieść o prawdziwej pasji, a zarazem pierwsza tak kompletna próba spisania historii tatrzańskiego narciarstwa. W opinii autorów jest to fascynująca wycieczka, a właściwie „wyrypa” przez lata i góry. Zaczyna się w 1888 roku, kiedy pionier polskiego narciarstwa Stanisław Barabasz zleca wykonanie swoich pierwszych nart, a kończy ponad sto lat później wraz ze śmiercią jednego z najwybitniejszych trenerów w historii polskiego narciarstwa – Tadeusza Kaczmarczyka.

„U nas to się nie przyjmie, nie ma zupełnie zastosowania” mówiono Stanisławowi Barabaszowi, kiedy próbował zachęcić innych do jazdy na dwóch deskach własnego pomysłu. To go jednak nie zniechęciło. Od dziecka miał pociąg do niebezpiecznych zabaw, które dzisiaj nazywamy sportem narciarskim. Pomysł na narty zrodził się, jak większość wynalazków, z potrzeby serca, fantazji i umiłowania ruchu. Zimą 1888 roku Barabasz pojechał do swojego znajomego Karola Dettloffa, zarządcy majątku ziemskiego w Cieklinie i zamieszkał w tamtejszym dworze. Celem pobytu było polowanie w okolicznych lasach. Spadł jednak obfity śnieg i trudno było poruszać się na piechotę, a tym bardziej polować. Rozwiązaniem tego problemu wydały mu się dwie niepozorne deski. Przez lata wygląd i kształt nart ewoluował. Na nartach, które miały się przecież nie przyjąć, zaczęto w Polsce jeździć, a nawet je produkować.

Dziś narciarstwo nazywa się sportem wszystkich sportów. Pierwsze, często zabawne próby jazdy na nartach to tylko początek wspaniałej podróży po historii polskiego narciarstwa, którą zamknęli w książce *Magia nart* Beata Słama i Wojciech Szatkowski (2016). Czytelnik mógł dzięki tej książce przemierzyć bezdroża Czarnohory z lwowskimi narciarzami, zajrzeć do legendarnego schroniska na Pysznej w Tatrach, posłuchać, jakie spory toczono w zakopiańskich kawiarniach na temat wyższości jednego bambusowego kija nad dwoma, charakterystycznymi dla techniki norweskiej. Mógł też kibicować Mariuszowi Zaruskiemu podczas jego legendarnego zjazdu z Kościelca oraz polskim

zawodnikom, rywalizującym na Wielkiej Krokwi, Kasprowym Wierchu i na skoczniach i trasach za granicą.

Czytelnik pozna też narciarskich mistrzów – tych pierwszych, przemierzających na nartach tatrzańskie bezdroża i wytrwale doskonalących swoją technikę, tych startujących głównie w zawodach krajowych i tych, którzy rozsławili Polskę na świecie. Wśród nich nie zabrakło najsłynniejszych: króla Wielkiej Krokwi – Stanisława Marusarza, Bronisława Czecha – jednego z najbardziej wszechstronnych polskich narciarzy, Franciszka Gąsienicy Gronia, Andrzeja Bachledy Curusia, biegaczy: Józefa Łuszczka i Jana Staszela, mistrza olimpijskiego z Sapporo Wojciecha Fortuny i wielu innych. Dwa tomy stanowią także potężne popularne kompendium wiedzy o największych nazwiskach, rozwoju techniki i sprzętu, a nawet strojach do jazdy na nartach. Nie zabrakło informacji o kultowych miejscach polskiego narciarstwa, jak Kasprowy Wierch, tzw. święta góra polskich narciarzy, czy o Gubałówka i skocznia narciarska na Krokwi.

Autorami książki są zakopiańczycy: Beata Sława i Wojciech Szatkowiski. Beata Sława jest redaktorką i dziennikarką, warszawianką, która wybrała Zakopane. Jeździ na nartach, wspina się i wędruje po górach. Współpracowała z czasopismami „Taternik" i „Góry", obecnie recenzuje książki dla kwartalnika „Tatry". Prowadzi na facebooku stronę *Górski Dom Kultury*, poświęconą literaturze i sztuce związanej z górami. Wojciech Szatkowski, zapalony narciarz, jest pracownikiem Muzeum Tatrzańskiego, przewodnikiem tatrzańskim III klasy, historykiem sportu, pasjonatem historii narciarstwa, autorem 11 książek. Współpracownik m.in. magazynu „Tatry", „Ski Magazynu" oraz „Gazety Górskiej", w których publikuje teksty o górach.

Z przyjemnością informujemy, że książka *Magia nart* otrzymała kilka nagród: nagrodę w konkursie na książkę górską roku 2016 im. Wawrzyńca Żuławskiego na Festiwalu Górskim w Lądku Zdroju w kategorii monografie, nagrodę w konkursie organizowanym przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK na najlepsze wydawnictwa o górach, a w 2017 roku zdobyła na Targach Książki w Warszawie tytuł „Najpiękniejszej książki roku". Autorem opracowania graficznego był Bartłomiej Witkowski (Ultrabrand), a jej wydawcami Tatrzański Park Narodowy i Muzeum Tatrzańskie.

Bibliografia
Bibliography

Barabasz, S. (1914). *Wspomnienia narciarza*. Zakopane: Sekcja Narciarska Towarzystwa Tatrzańskiego.

Gentil-Tippenhauer, W., & Zieliński, S. (1961). *W stronę Pysznej*. Warszawa: Wydawnictwo „Czytelnik”.

Słama, B., & Szatkowski W. (2016). *Magia nart*. Zakopane: Tatrzański Park Narodowy, Muzeum Tatrzańskie.

51. Kornel Makuszyński. Fot. ok. 1918. Zbiory MT
51. Kornel Makuszyński. Photo. about, 1918. MT collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 121-123
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

DAGMARA SCHMIDT[1]

Nabytki pozyskane do archiwum naukowego Muzeum Tatrzańskiego w 2017 roku

Acquisitions acquired for the scientific archive of The Tatra Museum

Abstrakt: Jedną z podstawowych zasad funkcjonowania archiwum jest gromadzenie zbiorów. Poniżej przedstawione zostały materiały, które Muzeum Tatrzańskie pozyskało w drodze darów do swego zasobu w roku 2017.

Słowa kluczowe: Makuszyński Kornel, Stecki Konstanty, SN PTT, nazewnictwo tatrzańskie, Monyák Stanislav [Moniak Stanisław]

Abstract: One of the fundamental principles of the archive is collecting historical records and documents. The below materials were donated to the Tatra Museum in 2017.

Key words: Makuszyński Kornel, Stecki Konstanty, SN PTT, Tatra nomenclature, Monyák Stanislav

Archiwum naukowe Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem pozyskało do swego zasobu w 2017 roku kilka materiałów.

Pierwszym darem są pamiątki ks. Andrzeja Fuksy dotyczące jego młodzieńczej przyjaźni z Kornelem Makuszyńskim [sygn. AR/NO/1427]. Ksiądz Andrzej Fuksa mieszkał wówczas w Krośnie nad Wisłokiem, pełniąc tam swe obowiązki duszpasterskie i ucząc religii w Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w roku szkolnym 1917/18. Dokumentem jest list Kornela Makuszyńskiego datowany 10 września 1951 roku, w którym pisarz opisuje swe życie i dokonania:

[1] Dagmara Schmidt – mgr, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego i Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Bibliotekarz z wieloletnim doświadczeniem, archiwista Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Z zawodu i pasji zajmuje się porządkowaniem i opracowywaniem materiałów archiwalnych i spuścizn po ważnych dla regionu osobach, m.in. Witoldzie Henryku Paryskim, Antonim Kenarze, Jakubie Bujaku, Grzegorzu Pecuchu. Współautorka wystawy w Galerii Kenara w Zakopanem. Kontakt e-mail: archiwum@muzeumtatrzanskie.pl

> Ja, przeszedłszy przez głody i chłody, przez udręczoną pracę i mnóstwo wysiłków, dotarłem do wielkiego celu: zdobyłem 60 książkami odrobinę ludzkiej miłości.

Dalej pisze o planach na przyszłość (praca nad pamiętnikiem literackim) i śle życzenia awansów kościelnych. Drugą pamiątką jest autograf wiersza Kornela Makuszyńskiego pt. „Z pieśnią", napisany prawdopodobnie w 1918 roku.

Kolejnym pozyskanym dokumentem jest „Ewidencja zielników" Konstantego Steckiego z 1912 roku [sygn. AR/NO/1428]. Są to buchalteryjne notatki autora „Zielnika roślin tatrzańskich" sprzedawanego szkołom, bibliotekom, instytucjom kultury i osobom prywatnym.

Zasób archiwalny Muzeum Tatrzańskiego wzbogacił się również o archiwum Sekcji Narciarskiej Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego Oddział Przemysko-Jarosławski w Przemyślu z lat 1909–1954 [sygn. AR/NO/1429]. Zawiera ono wiele dokumentów dotyczących działalności oddziału, m.in. spisy członków, program i karty zgłoszenia zawodnika na V Mistrzostwa Narciarskie organizowane w Iwoniczu Zdroju przez Iwonicki Klub Narciarski 21–22 stycznia 1939 roku, blankiet deklaracji członka PTT Oddział w Stanisławowie, „Projekt odznaki dla przewodników P.T.T. po Karpatach Wschodnich", legitymacje PZN, fotografię Worochty z 1929 roku, korespondencję z Zarządem Głównym PTT, PZN oraz członkami oddziału, sprawozdania z zawodów sportowych i kursów narciarskich oraz z działalności oddziału, *Dziennik podawczy*, *Projekt statutu Polskiego Związku Narciarskiego* z 1939 roku, komunikaty PZN, protokoły z zebrań, książkę kasową z 1936 roku, sprawozdania z działalności Karpackiego Towarzystwa Narciarzy we Lwowie, afisz Górskiej Odznaki Turystycznej, a także publikacje:

- Ostap, *Ziemia spiska*, Kraków, 1909;
- *Regulamin Komisji dla spraw przewodnictwa tatrzańskiego*, Kraków 1933;
- *Prowadzenie i znakowanie szlaków turystycznych w Karpatach*, Warszawa 1935;
- *Statut Polskiego Związku Narciarskiego uchwalony przez XVI. Walny Zjazd delegatów P.Z.N. w dniu 30.VI.1935 r*. Kraków 1936;
- 1935/36 Sekcja Narciarska Oddziału Lwowskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego;

- 1936/37 Sekcja Narciarska Oddziału Lwowskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego;
- Mieczysław Orłowicz, *Literatura turystyczna Polski szkic bibliograficzny*, Warszawa 1937;
- *Instrukcja narciarstwa nizinnego*, Kraków 1939.

Oprócz wymienionych nabytków do archiwum naukowego trafiła historyczna ewidencja Działu Sztuki Muzeum Tatrzańskiego [sygn. AR/NO/1430]. Pochodząca z lat 1921–1953 kartoteka zawiera spisy rycin i obrazów nieludowych podzielone wg techniki malarskiej, klocków drzeworytniczych, pamiątek po wybitnych osobistościach, górniczych pamiątek z Kuźnic, monet, metalowych znaków płatniczych, gier dla dzieci, medali, pieczęci, odznak metalowych i sukiennych, broni średniowiecznej, nart, ciupag, turystycznych przyborów i drobnych przedmiotów związanych z turystyką (np. fragment liny z Orlej Perci) oraz sztuki współczesnej.

Do zespołu prac niepublikowanych dołączyła praca magisterska Beniamina Janickiego pt. „Źródła błędów w nazewnictwie geograficznym na mapach na przykładzie Tatr Polskich" [sygn. AR/NO/1431] napisana w 1967 roku w Katedrze Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem prof. dr Stanisławy Zajchowskiej. Do pracy dołączono autorską mapę stanowiącą załącznik: *Mapa nazw Tatr Polskich* w skali 1:25 000, druk: WZKart.

Niezwykle ciekawy i cenny materiał stanowią pozyskane dokumenty rodzin Monyák [Moniak], Lattyák [Łaciak], Vilcsek [Wilczek] i Bukovinszky [Bukowiński], pochodzące z lat 1683–1775 [sygn. AR/NO/1432]. Najstarszym z nich jest dokument dziękczynny wystawiony 2 grudnia 1683 roku przez wojewodę wileńskiego Kazimierza Jana Sapiehę dla Jana Vilcska [Wilczka], sołtysa w Podwilku. Pozostałe materiały odnoszą się do spraw majątkowych tych orawskich rodzin. Są nimi: testament, kwit dłużny, dzierżawa młyna, korespondencja z komitatem orawskim dotycząca zwrotu dóbr odebranych podczas rebelii węgierskiej i inne.

52. Plakat wystawy zaprojektowany przez Ewę Marię Romaniak
52. Poster of the exhibition designed by Ewa Maria Romaniak

„ROCZNIK PODHALAŃSKI” „PODHALE YEARBOOK”
12: 2017, 125–138
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

BARTŁOMIEJ DOMAGAŁA[1]

Dialog z Awangardą, czyli M37A gościnnie w Galerii Władysława Hasiora

Dialogue with the Avant-garde, or M37A in Władysław Hasior Gallery

Abstrakt: Artykuł informuje o wernisażu i wystawie Grupy M37A, która odbyła się w Zakopanem w Galerii Władysława Hasiora w dniach 2 XII 2017-28 I 2018. Artyści, którzy zaprezentowali swoje prace, odnosili się do twórczości polskiej awangardy z pierwszej połowy XX wieku, a byli to: Ewa Maria Romaniak, Anna Sołtysik, Beata Weber i Bartłomiej Domagała.

Słowa kluczowe: Muzeum Tatrzańskie, Zakopane, wernisaż, grupa artystyczna, twórczość, sztuka 1. poł. XX w.

Summary: The article presents information about opening and exhibition of Art Group M37A in Zakopane in Władysław Hasior Gallery 2 XII 2017 – 28 I 2018. The topic of this event was the *Dialogue with avant-garde*, which consist of making an attempt of artistic communication between generations, but also of communication between the artist and the viewer. These assumptions; diffusion and interaction between many levels in define space, harmonize with ideas of the Art Group M37A. The guests of opening could open a dialogue with artists who made very differentiated works. Artists (Ewa Maria Romaniak, Anna Sołtysik, Beata Weber and Bartłomiej Domagała) opened dialogue few months earlier with Polish avant-garde artists, inspired by their history and experience. Works which were presented during this exhibition are the visualisation of some elements of this dialogue, which is stil working in mind and emotions of these four artists.

Keywords: Tatra Museum, Zakopane, opening, art group, creativity, art the 1st half of the 20th century

Wernisaż wystawy Grupy Artystycznej M37A Dialog z awangardą, odbył się dzięki uprzejmości Muzeum Tatrzańskiego w sobotę 2 grudnia 2017 roku o godz. 18:02 w Galerii Władysława Hasiora w Zakopanem.

[1] Informacja o autorze patrz: s. 128. Kontakt: bartlomiejdomaga@gmail.com. Więcej informacji o wydarzeniu i artystach grupy M37A na stronie: www.m37a.art

Temat wystawy, czyli właśnie Dialog z awangardą, był pretekstem do symbolicznej komunikacji międzypokoleniowej, której środkiem wypowiedzi stał się język twórczości ówczesnego, czteroosobowego składu Grupy M37A. Ustalona metoda założyła wypracowanie przez twórców pewnego rodzaju kodu, za pomocą którego próbowali oni nawiązać dialog zarówno z twórcami okresu awangardy - przenosząc ją do czasów obecnych w swoich pracach, jak i umożliwić odczytanie i zrozumienia tego kodu przez widzów / odbiorców.

Pomogła w tym szczególnie forma wernisażu, która polegała na oprowadzeniu przez przestrzeń wystawy zgromadzonych gości, a także wypowiedzi autorów odnośnie swoich prac, które inicjowały dyskusję (jest to typowa dla grupy forma działania). Uczestnicy wystawy zbudowali przestrzeń wzajemnych oddziaływań. Z jednej strony w relacji do twórczości artystów awangardy, z drugiej zaś strony we wzajemnej relacji ze swoimi dziełami i odbiorcami tychże. Działanie miało zatem charakter wielowymiarowy pod względem czasu i przestrzeni w szczególnym miejscu, jakim jest Galeria Władysława Hasiora, jednego z najbardziej charakterystycznych polskich twórców.

Dialog oraz przenikanie się i współoddziaływanie różnego rodzaju przestrzeni jest jednym z głównych założeń od początku istnienia M37A. Grupa artystyczna powstała w 2015 roku z inicjatywy Ewy Marii Romaniak, która wraz z Pauliną Kargulą inaugurowały działalność w pracowni Grupy w Krakowie. Od adresu tej pierwszej pracowni wywodzi się nazwa M37A. Wspomniany wcześniej dialog znajduje się w przestrzeni wytwarzanej przez kolektyw. Jest to przestrzeń mentalna, czyli wzajemne wsparcie twórców, oparte na inspiracji i rozmowie, które to przenikają się z przestrzenią fizyczną, rozumianą jako realne miejsce wspólnych działań twórczych. Tak więc przestrzeń Galerii Hasiora stworzyła zupełnie nowe możliwości dla Grupy oraz stała się najbardziej prestiżowym wydarzeniem w jej dotychczasowej historii.

Prace zaprezentowane na wystawie były, podobnie jak twórczość artystów awangardy, bardzo zróżnicowane pod względem treści i formy. Beata Weber, absolwentka studiów I stopnia na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na Wydziale Form Przemysłowych, zaprezentowała trzyczęściową instalację stanowiącą swego rodzaju obrazy wielopłaszczyznowe, wykonane techniką mieszaną. Zainspirowana pracami

Tytusa Czyżewskiego, a także specyfiką filozofii widzenia Władysława Strzemińskiego przedstawiła własne wspomnienia, wrażenia kolorystyczne i fakturowe. Obiektem jej eksperymentów stało się głównie światło - zainstalowane fizycznie za pomocą niewielkiego oświetlenia w przedstawionych kompozycjach. Ten element pozwolił uchwycić ułamek chwili, zaobserwowanej w codziennym życiu. Pozwolił ,,ożywić" ją działaniem autorki.

Anna Sołtysik, absolwentka Politechniki Krakowskiej Wydziału Architektury (2007), obecnie studentka studiów II stopnia na kierunku Sztuki Wizualne na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Rzeszowskiego, zaprezentowała Wspomnienia z domu. To trzy instalacje, stanowiące połączenie mebli i przedmiotów codziennego użytku z malarstwem. Przedstawienie emocji i wspomnień z dzieciństwa ,,zaklętych" w meblach, stało się wizualizacją dialogu pomiędzy podświadomością uformowaną w przeszłości, a tym co jest pragnieniem i pasją człowieka. W autorski sposób nawiązały również dialog z polską awangardą, w szczególności z Henrykiem Stażewskim, a także stały się poszukiwaniem nowego języka, który może popchnąć we właściwy, bo własny kierunek życia i twórczości.

Ewa Maria Romaniak to absolwentka zarówno Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej, jak również Wydziału Malarstwa Akademii Sztuk Pięknych na kierunku scenografii w Krakowie. Prezentowany przez nią cykl pt. Potworna kompozycja, to prace odwołujące się do mrocznego oblicza człowieka. Tytułowe potwory plastycznie zostały zainspirowane rysunkami Witkacego, oraz teorią widzenia Strzemińskiego. Jednak próba nawiązania dialogu z twórcami tworzącymi przed stu laty w Polsce nie ograniczyła się jedynie do plastycznych inspiracji. Była momentem konfrontacji z determinacją, siłą, a zarazem słabością i bezsilnością twórcy w obliczu wojny i zagłady. Istota żywa zostaje sprowadzona do walki o podstawowe potrzeby egzystencjalne, a jednak nadal znajduje sposobność do rozwijania się i tworzenia. Próba podjęcia dialogu z awangardą jest w tym wypadku procesem zaledwie rozpoczętym, otwartym m.in. ze względu na tak diametralnie różne realia i skalę problemów, z jakimi mierzyli się ówcześni twórcy. Dialog to proces, podobnie jak rodzenie się potworów.

Bartłomiej Domagała, absolwent Kulturoznawstwa na Wydziale Filozoficznym Akademii Ignatianum - przedstawił kwadryptyk na planie ołtarza Spojrzenia, stanowiący 4 współgrające ze sobą, tradycyjnie wykonane kolaże. Stanowią one abstrakcję, która do twórców awangardowych nawiązuje przede wszystkim formą. Autor nie narzucił żadnej interpretacji dzieła, mając nadzieję, że zgromadzeni goście wernisażu odnajdą w Spojrzeniach cząstkę siebie. Druga praca, Cokolwiek zechcesz, jest wielkoformatowym kolażem z wbudowanym, niewielkim lustrem w centralnej jego części, na wysokości głowy odbiorcy. Połączenie własnego odbicia wraz z resztą kolażu miało stworzyć pewnego rodzaju krzywe zwierciadło naszej rzeczywistości.

Ponadto zaprezentowana została wspólna praca, którą stworzyła cała Grupa bezpośrednio przed wernisażem. Stanowiła ona fuzję technik i stylów, którymi posługują się poszczególni członkowie M37A. Była ona zaledwie rozpoczęciem rozmowy w Grupie, dialogu wewnętrznego tego organizmu, która być może kiedyś doczeka się kontynuacji.

Wystawę oficjalnie zakończył finisaż, który odbył się 27 I 2018 wraz ze spotkaniem autorskim oraz oprowadzaniem kuratorskim, natomiast wystawę zamknięto 28 I 2018. Podsumowując wydarzenie jakim był Dialog z awangardą Grupy M37A, można powiedzieć że mieliśmy do czynienia z wielowątkową rozmową. Odbyła się ona w trakcie powstawania prac, pomiędzy artystami biorącymi udział w wystawie, a tych z nurtu awangardy. Dialog dokonał się podczas wernisażu, kiedy artyści rozmawiali z odbiorcami sztuki, która w swoisty sposób z nimi także oddziaływała. Wynikiem tych rozmów odbywających się na wielu płaszczyznach w przestrzeni Galerii Władysława Hasiora, były emocje, przemyślenia, odczucia. Dla samych artystów wydarzenie to miało ogromne znaczenie, bo ten dialog pozostanie w ich pamięci i być może w ich sztuce.

53. Otwarcie wystawy przez Dyrektor Muzeum Tatrzańskiego Annę Wnde-Surmiak. Fot. Archiwum Grupy M37A

54. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy B. Domagały.
Fot. Archiwum Grupy M37A

55. Wernisaż wystawy – po prawej prace E. M. Romaniak, po lewej B. Domagały.
Fot. Archiwum Grupy M37A

56. Prace po lewej E. M. Romaniak Potworne kompozycje ułożone przez publiczność – po prawej prace B. Domagały pt. Spojrzenia. Fot. Archiwum Grupy M37A

57. Prace B. Domagały pt. Spojrzenia. Fot. Archiwum Grupy M37A

58. Prace B. Weber. Fot. Archiwum Grupy M37A

59. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy B. Weber.
Fot. Archiwum Grupy M37A

60. Prace A. Sołtysik pt. *Wspomnienia z domu*. Fot. Archiwum Grupy M37A

61. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy A. Sołtysik.
Fot. Archiwum Grupy M37A

62. Prace A. Sołtysik pt. *Wspomnienia z domu*. Fot. Archiwum Grupy M37A

63. Wernisaż wystawy – na pierwszym planie *Potworna kompozycja* E. M. Romaniak. Fot. Archiwum Grupy M37A

64. Cykl prac wykonanych wspólnie przez A. Sołtysik, B. Domagałę B. Weber, i E. M. Romaniak w pracowni Hasiora w dzień przed wernisażem. Fot. Archiwum Grupy M37A

65. Zdjęcie artystów z publicznością. Fot. Fot. Archiwum Grupy M37A

V. AKTUALNOŚCI Z REGIONU

66. Urząd Miasta Zakopane. Fot. Dawid Moździerz, 2013
66. The Town Hall of Zakopane. Photo. Dawid Moździerz, 2013

„ROCZNIK PODHALAŃSKI” „PODHALE YEARBOOK”
12: 2017, 141-154; il. XXXIV–XXXVII
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

Zakopane na dobrej drodze rozwoju

Drodzy Mieszkańcy!

Zakopane się zmienia, pięknieje. To dla mnie powód do dumy. Dzięki pozyskanym dotacjom na kwotę ponad 60 mln złotych modernizujemy budynki dworca PKP, szkołę na Olczy, zabytkowy ,,Czerwony Dwór” oraz Dolną i Górną Równień Krupową. Remontujemy także drogi, tworzymy place zabaw, parki ćwiczeń i wiele innych. Rozpoczęliśmy wymianę starych pieców węglowych na nowe ekologiczne urządzenia, zasilane głównie gazem i ciepłem geotermalnym. Efekty tych działań już są widoczne, a ich ukończenie znacznie zmieni wizerunek naszego miasta.

Zgodnie ze złożoną obietnicą oddaję w Państwa ręce kolejną ,,Informację z działalności Miasta Zakopane 2015-2017”. Proszę o życzliwe przyjęcie naszych działań i dalsze Państwa wsparcie dla wspólnej pracy na rzecz rozwoju Zakopanego.

Leszek Dorula
Burmistrz Miasta Zakopane

Stan miasta

Stan miasta jest bardzo dobry. Dochody systematycznie wzrastają, a wielkim sukcesem i szansą dla rozwoju Zakopanego są pozyskane wysokie dofinansowania, których kwoty są nieporównywalne do lat poprzednich. Podkreślić trzeba, że bez tych środków zewnętrznych miasta nie byłoby stać na kluczowe inwestycje. Ich realizacja to wielkie wyzwanie, które wymagało przygotowań i intensywnych starań o środki zewnętrzne, ale także zaangażowania środków na wkład własny, również tych pozyskanych z zaciągniętych kredytów. Tylko w ten sposób miastu uda się osiągnąć tak ważne cele, jak modernizacja zabyt-

kowych budynków, w tym dworca kolejowego, rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej, sportowej, rekreacyjnej i turystycznej, rewaloryzacja terenów zielonych i podjęcie koniecznych działań ekologicznych.

Pozyskanie majątku

Miasto w ciągu trzech lat pozyskało strategiczny majątek, który pozwoli na rozwój w tak ważnych dziedzinach, jak komunikacja i turystyka.

KOMUNALIZACJA SPÓŁKI „POLSKIE TATRY"

Miasto Zakopane od 30 grudnia 2016 roku jest bogatsze o spółkę Polskie Tatry S.A., wartą ponad 200 mln złotych. Tym samym Zakopane, posiadające do tej pory 28% akcji, stało się w 100% właścicielem akcji spółki, do której należy m.in. Aqua Park Zakopane, Camping pod Krokwią, kompleks obiektów Biały Potok i Antałówka.

DWORZEC KOLEJOWY PRZEKAZANY MIASTU

9 października 2017 roku Prezes Zarządu PKP S.A. Krzysztof Mamiński i Burmistrz Zakopanego Leszek Dorula podpisali porozumienie, w myśl którego Polskie Koleje Państwowe przekazują na rzecz Miasta dworzec kolejowy wraz z przyległym placem. W uroczystym podpisaniu dokumentu wziął udział Minister Infrastruktury i Budownictwa Andrzej Adamczyk. Dworzec oraz przyległy do niego plac będą nadal służyły celom transportowym. Miasto planuje budowę centrum komunikacyjnego, integrującego pociąg z innymi środkami transportu. W ramach prac dworzec kolejowy zostanie poddany gruntownej modernizacji. Porozumienie zakończyło trwający od 2009 r. spór sądowy z PKP.

ZAKUP TERENU POD DROGĘ I PARKING ZAPOROWY

W maju 2016 roku zakupiono teren o powierzchni blisko 4000 m^2 na zabezpieczenie połączenia komunikacyjnego z byłymi terenami kolejowymi na Spyrkówce, gdzie w przyszłości planowana jest inwestycja budowy parkingu zaporowego. Stworzenie parkingu umożliwi turystom oraz osobom dojeżdżającym do pracy spoza Zakopanego pozostawienie pojazdów i dotarcie nową linią komunikacji miejskiej do atrakcji turystycznych, szlaków górskich i miejsc pracy. Wraz z budową parkingu planowane jest w tym miejscu także stworzenie ronda z nowym połączeniem drogowym zlokalizowanym na terenach kolejowych, co znacznie usprawni poruszanie się na newralgicznym odcinku

ulicy Kasprowicza wraz z rondem Andrzeja Chramca, zmniejszając korki i zanieczyszczenie powietrza.

Co zostało zrobione?

INWESTYCJE ZAKOŃCZONE W LATACH 2015 – 2018

- Nowa hala sportowa na terenie szkoły przy ul. Chramcówki – wydatki na inwestycję w latach 2015–2017 wyniosły 7,9 mln zł
- Nowe boisko przy Szkole Podstawowej nr 7
- Nowa siedziba Przedszkola nr 3 przy Zakopiańskim Centrum Edukacji
- Przebudowa ul. Przewodników Tatrzańskich (wraz z chodnikiem, ścieżką rowerową i parkiem ćwiczeń)
- Nowy dojazd z zatoką parkingową do Szkoły Podstawowej nr 2
- Plac rekreacyjny z siłownią zewnętrzną na Ustupie
- Przebudowa drogi wraz z infrastrukturą – ul. Sabały
- Pierwszy etap przebudowy dróg: Ciągłówka, Furmanowa
- Przebudowa ul. Podhalańskiej Bocznej wraz z budową chodnika i odwodnienia
- Odbudowa ulicy wraz z odwodnieniem – Stary Młyn
- Termomodernizacja Szkoły Podstawowej nr 4 wraz z modernizacją kotłowni
- Nowe boiska przy Szkole Podstawowej nr 4

INWESTYCJE W TRAKCIE REALIZACJI

- Budowa Przedszkola przy Szkole Podstawowej nr 9
- Modernizacji zabytkowej willi „Czerwony Dwór" z przeznaczeniem na centrum twórczości ludowej
- Rewitalizacja Górnej i Dolnej Równi Krupowej
- Budowa komunalnego budynku wielorodzinnego przy ul. Kamieniec
- Przebudowa ul. Przewodników Tatrzańskich wraz ze ścieżką rowerową – II etap
- Przebudowa dróg ul. Króle, Chłabówka Górna, Tatary, Kotelnica, Małe Żywczańskie
- Boisko sportowe przy Zakopiańskim Centrum Edukacji
- Modernizacja budynku Przedszkola nr 7
- Modernizacja zabytkowego budynku dworca kolejowego

PONAD 50 WYREMONTOWANYCH DRÓG

Bachledy, Bachledzki Wierch, Bilinówka, Chałubińskiego (boczna), Choćkowskie, Chyców Potok, Cyrhla, Droga do Olczy (boczna), Droga do Walczaków, Droga na Buńdówki, Galicówka, Gładkie, Goszczyńskiego, Guty, Harenda, Hrube Niżne, Huty, Jana Pawła II, Kamieniec, Kasprusie, Klusie, Kościelna, Kotelnica, Króle, Krzeptówki Potok (częściowo), Krzeptówki Stare, Ks. Władysława Curzydły, Kurierów Tatrzańskich, Łukaszówki, Małaszyńskiego, Mrowce, Oberconiówka, Piaseckiego, Piszczory, Przewodnika J. Krzeptowskiego, Rybkówka, Salwatoriańska, Skibówki Kącina, Słoneczna, Smrekowa, Spyrkówka, Stachonie, Stary Kamieniec, Strążyska, Szkolna, Walkosze, Walowa Góra, Wojciecha Brzegi, Wyskówki, Zoniówka, Zubka, Żeromskiego

KOMUNIKACJA

Po raz pierwszy w historii uruchomiona została Komunikacja Miejska

W celu zorganizowania nowoczesnej i ekologicznej komunikacji miejskiej zakupione zostały cztery najbardziej ekologiczne niskopodłogowe autobusy Solaris Urbino 8,9. Komunikacja funkcjonująca od 1 kwietnia 2016 roku łączy najbardziej odległe krańce miasta. Linia nr 14 jeździ na trasie Harenda – Olcza, natomiast linia nr 11 łączy Cyrhlę z Krzeptówkami.

Postój busów przy dworcu PKP

Wybudowaliśmy nowy plac postojowy dla busów z wiatami przystankowymi i wyremontowaliśmy jego okolicę. Jest to pierwszy ważny krok w kierunku uporządkowania systemu komunikacji w mieście. Powstałe stanowiska odjazdów busów, m.in. do Doliny Kościeliskiej, Kuźnic lub Nowego Targu, pozwoliły na usprawnienie ruchu kołowego wokół dworców PKP i PKS.

Od 1 kwietnia 2017 roku także autobusy dalekobieżne odjeżdżają z placu przy dworcu PKP, w związku z wypowiedzeniem przez nowego właściciela dworca autobusowego umowy wszystkim przewoźnikom. Wymagało to dużego remontu drugiej części placu, gdzie rozebrane zostały tory i wiata. W budynku dworca PKP działa także autobusowa kasa biletowa oraz informacja o odjazdach.

OCHRONA ŚRODOWISKA

- Dopłaty do wymiany kotłów w ramach miejskiego programu oraz kampania informacyjna „Wymień piec póki są dotacje" związana z uruchomieniem nowego programu dotacyjnego finansowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego.
- Uczestnictwo w projekcie zintegrowanym LIFE.
- Termomodernizacja gminnych obiektów użyteczności publicznej.
- Edukacja ekologiczna.
- Nasadzanie drzew i krzewów.
- Skuteczne wprowadzenie systemu gospodarowania odpadami zgodnie z wymogami ustawy o odpadach oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach.
- Stworzenie ekologicznej komunikacji miejskiej.
- Utworzenie stanowiska Ekodoradcy.
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej.
- Zakończenie realizacji projektu „Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej na terenie Gminy Miasta Zakopane" przez spółkę Sewik.
- Akcja sadzenia rodzimych gatunków drzew i krzewów przeprowadzona wspólnie z Tatrzańskim Parkiem Narodowym.
- Międzynarodowe Forum Energetyka i Środowisko EKOZAKOPANE poświęcone zatrzymaniu niskiej emisji i ekologii.
- Otrzymanie dotacji ze środków RPO Województwa Małopolskiego (poddziałanie 4.4.2 i 4.4.3.) w wysokości ponad 8 mln:
- – na wymianę 500 pieców na jedno ze źródeł: geotermię, gaz, pompę ciepła, pelet
- – na wymianę 200 pieców na kotły opalane ekogroszkiem lub peletem spełniające wymagania ekoprojektu.
- Starania o dofinansowanie dla mieszkańców do instalacji odnawialnych źródeł energii (OZE): paneli słonecznych, paneli fotowoltaicznych oraz pomp ciepła zarówno powietrznych jak i gruntowych.

PARK KULTUROWY

1 lipca 2016 roku weszła w życie uchwała o Parku Kulturowym obszaru ulicy Krupówki. Od tego dnia zarządcy nieruchomości i użytkownicy obiektów położonych na jego terenie mają obowiązek dostosowania się do nowych wymogów, ustalonych na drodze licznych kompromisów, podczas trwających prawie rok konsultacji społecznych.

W i d a ć z m i a n y:

- zniknęły wielkoformatowe reklamy,
- usuniętych zostało około 70 reklam niezgodnych z wymogami pod względem rozmiaru i ulokowania na elewacji budynków,
- coraz więcej lokali wykonuje wyklejanie w sposób elegancki i estetyczny, nie przekraczając 20% powierzchni witryny,
- większość lokali dostosowała parasole i markizy do kolorystyki zgodnej z uchwałą,
- widoczne są dobre przykłady projektowania i montowania szyldów oraz tablic reklamowych,
- stoiska handlowe mają ujednoliconą formę fasiągów.

Przystąpiliśmy również do projektu Montevideo, którego celem jest odsłonięcie pięknego widoku na Tatry. Projekt ten nie tylko oczyści z reklam dojazd do Zakopanego na trasie Kraków – Zakopane, ale poprzez odpowiednie działania pomoże ujednolicić zapisy reklamowe w całym mieście.

PROMOCJA

- Sezon letni 2016 roku należał do wyjątkowo udanych pod względem odwiedzających nas turystów. Portal trivago.pl i gazeta Rzeczpospolita podały, iż Zakopane zajęło pierwsze miejsce wśród polskich miejscowości turystycznych.
- Zakopane – jedno miasto pełnia wrażeń, pod takim hasłem promowaliśmy sezony, dedykując je różnym odbiorcom oferty Miasta, w 2017 roku praca przełożyła się na sukces turystyczny. Potwierdziły to niezależne badania, opublikowane przez Polską Organizację Turystyczną i Ministerstwo Sportu i Turystyki, a także serwisy eholiday.pl i nocowanie. pl. Kolejne lato zostało uznane przez portale rezerwacyjne za sukces Zakopanego jako najczęściej rezerwowanej miejscowości w Polsce.

- Sezon wakacyjny 2017 był rekordowy pod względem liczby osób odwiedzających Zakopane i Tatry. Szacujemy, że Centra Informacji Turystycznej ZCK obsłużyły ok. 50 tys. turystów, których wspierały informacją, dostępem do internetu, dbając także o zaplecze wydawnicze.
- Wydajemy informatory Zakopane.pl dla turystów i mieszkańców.
- Latem 2017 media były naszymi ambasadorami. Ukazało się prawie 98 tysięcy informacji o Zakopanem, co stanowi ekwiwalent wartości medialnej na poziomie 145 mln zł (dane bez reklam) – na podstawie raportu IMM.
- Na antenie TVP1 gościł co tydzień program „Na szlaku wydarzeń", który otrzymał nagrodę na Ogólnopolskim Przeglądzie i Konkursie dziennikarskim. Na ogólnopolskiej antenie TVP3 emitowany był program „Pod Tatrami". W każdą sobotę lata swoje studio w Zakopanem otwierało Polskie Radio. Wspierała nas prasa ogólnopolska i regionalna.
- Zakopane promowane było w mediach społecznościowych, powstały także dwa spoty reklamowe dotyczące zakopiańskich wydarzeń i atrakcji.
- Największym wydarzeniem medialnym zarówno w 2016, jak i w 2017 roku był zorganizowany z telewizją Polską Sylwester z Dwójką, równolegle ogólnopolska antena TVP 3 nadawała program sylwestrowy z Zakopanego prezentujący nasze Miasto.
- Przegląd Sportowy objął stałą opieką promocję sportu i wydarzeń sportowych, zapraszając nas do projektu Miasto na Medal.
- Miasto wspierało lub współorganizowało wydarzenia, takie jak Festiwal Muzyka na Szczytach, cykl koncertów Hey Fest, Wierchowe Spotkania „Andrzej Brandstatter z Przyjaciółmi", VISA Kino Letnie, Festiwal Spotkania z Filmem Górskim, Joy Ride Zako Days i Joy Ride Night Downhill, Tour de Pologne Mężczyzn i Tour de Pologne Kobiet oraz akcję Czyste Tatry.
- Miasto także poczyniło kroki w trosce o ład przestrzenny. Nad ulicami nie wiszą już szpecące banery. Sposób informowania o wydarzeniach został uporządkowany. Postawiono ujednolicone drewniane tablice informacyjne oraz zawieszono kute ramki na flagi, które stylistycznie wkomponowują się w przestrzeń

miasta. Plakaty informacyjne umieszczane są w ramkach porządkujących przestrzeń słupów ogłoszeniowych. Na terenie miasta pojawiła się też nowoczesne citylighty.

Sylwester Marzeń z Dwójką 2017 – w liczbach

Tegoroczna impreza Sylwestrowa na Dolnej Równi Krupowej organizowana przez TVP 2, Miasto Zakopane i Zakopiańskie Centrum Kultury to 6 godzin szampańskiej zabawy przy 100 najgorętszych utworach z polskich i światowych list przebojów. Program emitowany na żywo od godz. 20:00 do 2:00 obsługiwało 12 kamer i drony. Obok największej w Polsce sceny powstało Internetowe Centrum Świata, relacjonujące zakopiańskie wydarzenia w mediach społecznościowych.

Oprawa koncertu powstała w oparciu o motywy zaczerpnięte z kultury Podhala. Pojawiały się one w muzyce, strojach, scenografii, aranżacji koncertu oraz promocji widowiska. A ta była bardzo szeroka – obejmowała prasę, radio, outdoor, Internet i konferencje prasowe z udziałem gwiazd.

Ekwiwalent działań reklamowych wyniósł 6773858 zł – tyle musielibyśmy wydać, aby być przez tak długi czas obecni w lokalnych i ogólnopolskich mediach. Zakopane promowane było we wszystkich materiałach reklamowych dotyczących wydarzenia, a także w pociągach Intercity. Na temat Sylwestra ukazało się 4151 materiałów, które dotrzeć mogły nawet do 37 226 668 osób! W Zakopanem przez cały miesiąc stacjonował wóz satelitarny Telewizji Polskiej, który na anteny TVP przesłał 500 relacji i materiałów filmowych z naszego miasta.

Na tegorocznym Sylwestrze Marzeń bawiliśmy się przy hitach, które brzmią na wielu tanecznych parkietach. Swoje największe przeboje wykonali między innymi Thomas Anders z Modern Talking, Limahl, Duet Filatov & Karas, Uniting Nations, Maryla Rodowicz, Ania Dąbrowska, Krzysztof Cugowski, Margaret, Michał Szpak, Urszula, czy Rafał Brzozowski. Podczas Sylwestra Marzeń z Dwójką nie mogło zabraknąć największego tegorocznego przeboju z Zakopanem w nazwie. *Miłość w Zakopanem* Sławomira & Kajry to piosenka wciąż bijąca największe rekordy popularności.

Transmisja koncertu sylwestrowego z Zakopanego cieszyła się rekordową oglądalnością 4,5 mln osób.

Widzowie i Goście zobaczyli spektakularne połączenie podhalańskiej tradycji z najlepszą polską i światową muzyką rozrywkową w doskonałej oprawie. Pod Giewontem wystąpiła m.in. międzynarodowa gwiazda – Luis Fonsi z przebojem *Despacito*. O północy widownia TVP2 poszybowała w górę – toast noworoczny spełniło z Dwójką 5,7 mln widzów, najwięcej spośród wszystkich stacji w Polsce.

KULTURA

- W 2015 roku obchodziliśmy Rok Witkiewiczów. Przygotowaliśmy także etiudę filmową pt. *Pewnego razu…* w reżyserii Jana Wierzejskiego i Kuby Łubniewskiego.
- W 2015 roku zorganizowaliśmy rozpoczęcie sezonu na Dolnej Równi Krupowej z zespołem Genesis Classic, koncert Patrycji Markowskiej i koncert pamięci Marka Jackowskiego.
- W Szopce Bożonarodzeniowej na zlecenie miasta ustawione zostały figury przygotowane przez uczniów Zespołu Szkół Plastycznych im. Antoniego Kenara. Stała się ona także miejscem wspólnego góralskiego kolędowania z zespołem „Giewont".
- Na przełomie 2015 i 2016 roku około 13 tys. osób bawiło się w Zakopanem na pierwszej w historii miasta plenerowej imprezie sylwestrowej, która odbyła się na Dolnej Równi Krupowej.
- Sezon letni 2016 roku to największy od lat festiwal muzyczny „Hej Fest", podczas którego wystąpiło 18 największych gwiazd polskiej sceny muzycznej. Zorganizowany został przez Polskie Koleje Linowe, Miasto Zakopane i agencję eventową Especto.
- W sierpniu 2016 roku zaprosiliśmy pielgrzymów przybyłych na Światowe Dni Młodzieży, by przedłużyli swój pobyt, przyjeżdżając do Zakopanego na specjalnie przygotowane wydarzenia.
- Funkcjonowanie rozpoczął Kulturalny Plac Niepodległości – nowa przestrzeń, którą miasto tworzyło wspólnie z młodymi aktywnymi ludźmi. Swoje miejsce znalazła tu: sztuka, informacja, sport, rozrywka oraz relaks.
- W 2016 roku reaktywowaliśmy po latach Festiwal Filmów o Sztuce, nawiązując do najlepszych tradycji Zakopanego.
- Rok 2017 został ogłoszony przez Radę Miasta Zakopane Rokiem Karola Szymanowskiego.
- Rok 2017 to także 100-lecie Objawień Fatimskich i 20-lecie wizyty Jana Pawła II w Zakopanem. Z tej okazji odbył się cykl uroczystości i wydarzeń.
- Podczas Uroczystej Sesji Rady Miasta Zakopane honorową obywatelką Zakopanego została prof. Wanda Półtawska – więźniarka obozu Ravensbrück, lekarka, obrończyni życia poczętego.

- W 2018 roku zorganizowaliśmy jubileuszowy 50. Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich oraz Obchody 100-lecia Odzyskania Niepodległości przez Polskę.
- W lipcu nastąpiło otwarcie „Czerwonego Dworu" – zabytkowej willi w stylu zakopiańskim, która jest nowym miejscem na kulturalnej mapie Zakopanego, dedykowanym rodzimym twórcom.
- Odbywały się kolejne edycje miejskich festiwali: Festiwalu Kolęd, Pastorałek i Pieśni Bożonarodzeniowych, Wiosny Jazzowej, Festiwalu Twórczości Chrześcijańskiej „Szukałem Was", Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej, Międzynarodowego Festiwalu Folkloru Ziem Górskich, Zakopiańskiego Festiwalu Literackiego oraz Festiwalu Inspirowane Górami im. Macieja Berbeki.
- Pierwszy raz po wielu latach została wręczona Nagroda Literacka Zakopanego. Jej Laureatem został Jacek Kolbuszewski za książkę *Literatura i Tatry*.
- Muszla koncertowa w parku miejskim została przyozdobiona portretami najbardziej znanych zakopiańczyków.
- Wspólnie z Towarzystwem Gimnastycznym Sokół oddaliśmy w ręce publiczności nowoczesną, a zarazem nową przestrzeń dla spotkań i projekcji – pierwsze kino studyjne w Zakopanem „Kino Miejsce".
- Organizowaliśmy pikniki rodzinne m.in. w Parku Miejskim z okazji Dnia Dziecka, zimowe festyny rodzinne, Zakopiańskie Mikołajki oraz koncerty „Kocham Zakopane".
- Organizowaliśmy kolejne edycje programu „Cool_turalny Człowiek", zachęcającego uczniów zakopiańskich szkół do uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.
- Przyznawane były dotacje dla organizacji pozarządowych oraz na odnowę zabytków.

EDUKACJA I SPORT

- Utworzyliśmy pierwszą w historii Zakopanego klasę z oddziałami integracyjnymi w SP Nr 1.
- Wydłużyliśmy godziny pracy szkolnych świetlic, które od 7:00 do 18:00 zapewniają dzieciom różnorodne zajęcia.
- Zapewniliśmy wakacyjny dyżur Przedszkola Nr 3 dla wszystkich dzieci z przedszkoli publicznych.

- Zorganizowaliśmy nieodpłatny i finansowany przez Miasto Zakopane cykl zajęć artystycznych, kulturalnych i sportowych dla dzieci w wieku 7–13 lat „Wakacje w Mieście".
- Boiska przy zakopiańskich szkołach były dostępne dla dzieci przez całe wakacje oraz w ciągu roku w godzinach popołudniowych.
- Miasto dotowało sport dzieci i młodzieży, przyznawane były stypendia sportowe i naukowe Burmistrza Miasta Zakopane.
- Organizowaliśmy bezpłatne lekcje języka angielskiego dla dzieci oraz bezpłatne szkolenia komputerowe dla seniorów.
- Prowadzone były programy sportowe „Jeżdżę z głową", „Już pływam", „Szkolny Klub Sportowy" oraz Poszerzony Program Wychowania Fizycznego im. S. Marusarza.
- Doposażaliśmy szkoły w sprzęt sportowy w ramach Poszerzonego Programu Wychowania Fizycznego oraz Sportowej Rywalizacji Szkół.
- Prowadziliśmy badania sprawności motorycznej uczniów szkół podstawowych i gimnazjów, badania profilaktyczne (cukrzycowe, stomatologiczne i okulistyczne) oraz akcje edukacyjne na temat zdrowego żywienia.
- Realizujemy projekt „Kompetencje – klucz do sukcesu" w ramach RPO Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, w ramach którego szkoły zostaną doposażone w pomoce dydaktyczne za kwotę 800 000 zł.
- W ramach rządowego programu „Aktywna tablica" pozyskaliśmy środki finansowe w kwocie 69 800 zł na doposażenie szkół w pomoce dydaktyczne oraz na zapewnienie nauczycielom i uczniom szkoleń umożliwiających efektywne korzystanie z tablic interaktywnych i innych urządzeń.
- Przygotowywaliśmy trasy do narciarstwa biegowego, np. Biały Potok, Równień Krupowa, Droga Homolacka oraz zimowy park zabaw dla dzieci.
- Powierzyliśmy realizację zadań w zakresie kultury fizycznej organizacjom pozarządowym (kluby sportowe), przeznaczając na ten cel 400 000 zł w ciągu roku.

- Organizowaliśmy kolejne edycje World Snow Day w ramach kampanii Międzynarodowej Federacji Narciarskiej (FIS). VI edycja tego wydarzenia zdobyła pierwsze miejsce w kategorii Best World Snow Day.
- Organizowaliśmy wraz z zakopiańskimi stacjami narciarskimi kolejne edycje Pucharu Zakopanego w narciarstwie alpejskim.
- Współorganizowaliśmy „12 h Slalom Maraton Zakopane", IX Ogólnopolskie Zimowe Igrzyska Olimpiad Specjalnych, IV i V Ogólnopolski Przegląd Musztry Klas Mundurowych w Zakopanem, Tour de Pologne Mężczyzn i pierwszy w historii Tour de Pologne Kobiet, a także program „3 x 30 x 130".

PLANY

Dzięki pozyskanym dużym środkom zewnętrznym oraz kredytom, które pozwolą nam zapewnić konieczny wkład własny na odpowiednim poziomie, w najbliższych latach możliwa będzie realizacja kolejnych ważnych dla miasta inwestycji:

- Kompleksowa rewitalizacja budynków dworca PKP i budowa Centrum Komunikacyjnego.
- Rozpoczęcie przebudowy placu w Kuźnicach.
- Projekty związane z rozbudową tras rowerowych w mieście.
- Przebudowa dróg: Przewodników Tatrzańskich (kontynuacja), ul. Tatary, Chłabówka Górna, ks. Stolarczyka i wielu innych, budowa ronda na Bystrem.
- Budowa sieci oświetlenia dróg gminnych.
- Budowa stadionu sportowego przy ul. Orkana.
- Rewaloryzacja miejskich terenów zielonych.
- Termomodernizacja budynku Zakopiańskiego Centrum Edukacji i modernizacja budynku internatu.
- Zagospodarowanie terenu przy Szkole Podstawowej nr 2.
- Budowa boiska sportowego wraz z otoczeniem przy Szkole Podstawowej nr 5.
- Organizowanie wydarzeń kulturalnych dla mieszkańców i turystów oraz dużych imprez plenerowych, w tym kolejnego Sylwestra z TVP2.

Przedstawiona została tylko część planowanych inwestycji.

Szanowni Państwo,

Przedstawione informacje pokazują jak wiele Zakopane osiągnęło w ciągu ostatnich lat w różnych dziedzinach i jak wiele przedsięwzięć i inwestycji udało się zrealizować dzięki współpracy i zaangażowaniu Mieszkańców, Przedsiębiorców i wszystkich środowisk, którym dobro naszego Miasta leży na sercu. Wspólnymi siłami, budując dobrą atmosferę, współpracując, pozyskując środki i przygotowując Miasto do wielkich wyzwań już pokazaliśmy, że odważne plany warto realizować.

Nie da się nie zauważyć, że już dawno nie było tak dobrego okresu w rozwoju Zakopanego. Pragniemy gorąco podziękować wszystkim, którzy przyczynili się do tych sukcesów, zarówno Mieszkańcom, Pracownikom Urzędu, jak również władzom państwowym na czele z Prezydentem RP i Radą Ministrów, a także Urzędowi Marszałkowskiemu i władzom województwa małopolskiego. Szczególne podziękowania składamy za przychylność zdecydowanej większości Rady Miasta Zakopane.

Prosimy też wszystkich o dalsze wsparcie i zaangażowanie w nasze wspólne sprawy, tak by kolejne zaplanowane inwestycje jak najszybciej udało się zrealizować.

Leszek Dorula – Burmistrz Miasta Zakopane
Agnieszka Nowak-Gąsienica – Zastępca Burmistrza
Wiktor Łukaszczyk – Zastępca Burmistrza

67. Willa „Czerwony Dwór" po remoncie konserwatorskim, siedziba Centrum Kultury Rodzimej. Fot. Z. Moździerz, 2018

VI. SPRAWOZDANIA

68. Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego. Fot. D. Moździerz, 2009
68. Main building of the Tatra Museum. Photo. D. Moździerz, 2009

„ROCZNIK PODHALAŃSKI” „PODHALE YEARBOOK”
12: 2017, 157-213
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

Sprawozdanie z działalności Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem w 2017 roku

Gromadzenie zbiorów muzealnych

Liczba zbiorów (łącznie z obiektami „pomocniczymi” i depozytami).

Ogółem – 20 338 pozycji inwentarzowych (93 964 obiektów), z czego:

- muzealiów – 19 140 pozycji inwentarzowych (91 377 obiektów),
- obiektów „pomocniczych” – 1095 pozycji inwentarzowych (2430 obiektów),
- depozytów – 153 pozycji inwentarzowych (157 obiektów).

Liczba pozyskanych zbiorów – 80 poz. inw. (610 obiektów), w tym:

Dział Sztuki

Liczba nabytków – 45 pozycji inwentarzowych (350 szt.)

Zakupiono:

1) ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego - obraz Leona Wyczółkowskiego *Limba w Tatra*ch z 1917 r. (w ramach programu Kolekcje muzealne 2017);

2) ze środków własnych – zabytkowe łyżwy przykręcane do butów Herkules.

W darze przyjęto 43 pozycje inwentarzowe (347 szt.):

- pamiątki po Andrzeju i Adamie Galicy od wnuczki generała z Londynu – 4 poz. inw. (108 obiektów);
- drewniane narty z zakopiańskiej wytwórni „Brach / Lipowski” ;
- plakat *Star Hasior* autorstwa Moniki Masłoń, wykonany w 2017 roku podczas pleneru w Galerii W. Hasiora;
- krótki czekan wspinaczkowy;
- buty narciarskie z lat 50-tych XX wieku;

- kolekcję projektów i kreacji modowych inspirowanych kulturą i sztuką Podhala autorstwa Elżbiety Krzemińskiej-Owczarz (32 poz. inw., 95 szt.);
- obraz Tadeusza Kurka *Przemysł podhalański* z 1950 roku;
- projekt koronki *Dziewięćsił* wykonany przez Lidę Skotnicówną;
- tekę projektów koronek i haftów autorstwa Karola Kłosowskiego (1 poz. inw., 134 nr „łamane", 137 szt.);

Przyjęto w depozyt 18 pozycji inwentarzowych (20 obiektów):

- wczesną pracę Władysława Hasiora (z lat 40. XX w.) – *Jelonki*;
- kobierce wschodnie z kolekcji W. i J. Kulczyckich pozostające w rękach spadkobierców (13 pozycji inwentarzowych) oraz 5 pamiątek po Annie Kulczyckiej;
- rzeźbę ucznia zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego *Mężczyzna z lisami* z 1933 roku;

Dział Etnograficzny

Liczba nabytków: 14 sztuk.

Dary: 6 szt. z miejscowości Jurgów na Spiszu (łyżnik, książeczka do nabożeństwa, narzędzie tkackie i 3 szt. kopyt szewskich).

Zakupiono: 8 eksponatów, w tym 7 szt. spinek do koszul góralskich wytworzonych współcześnie na Podhalu oraz gonciarnię z Roztok w Witowie, wykonaną na początku XX w. i użytkowaną do lat 70. XX w;

Dział Przyrodniczy

LIczba darów 3: okaz liliowca *Dadocrinus grundeyi* – dar prof. Jerzego Lefelda, okazy (ok. 226) geologiczno-paleontologiczne z serii reglowych Tatr z różnych stanowisk – dar prof. Andrzeja Gaździckiego, zielnik tatrzański Konstantego Steckiego – dar Grażyny Wiktor.

Biblioteka i Archiwum

a) B i b l i o t e k a

Liczba nabytków

- wydawnictwa zwarte (książki, broszury): zakupy – 15 vol.; dary, wymiana wydawnictw z innymi muzeami, wydawnictwa własne 31; łącznie 46 vol. – stan zbiorów 28 309.
- wydawnictwa ciągłe – stan zbiorów 2215 tytułów czasopism, wpływ 1 tytuł czasopisma; w ramach istniejących w zbiorach ty-

tułów czasopism otrzymano do zbiorów: (prenumerata, kupno) zakupy 7, dary 62 vol. łącznie 69 vol

- zbiory specjalne:

I. Fotografie: Zakupy: 340 sztuk fotografii W. Wachulskiego, 47 negatywów szklanych Awita Szuberta i Walerego Eljasza Radzikowskiego. Dary: pozytywy 47 sztuk; fotografie z okolic Zakopanego, pozytywy 28 sztuk; fotografie Legionistów, – pozytywy 343 sztuk autorstwa Z. Sułkowskiego, negatywy (błona) 747 sztuk autorstwa Z. Sułkowskiego, negatywy szklane 112 sztuk autorstwa Z. Sułkowskiego, diapozytywy; slajdy autorstwa W. Stoińskiego z wypraw w Himalaje;

II. Filmy: 9 filmów o tematyce górskiej autorstwa J. Surdela

b) A r c h i w u m

Liczba darów 4. Do zasobu włączono 4 zespoły = 10 j.a: pamiątki ks. Andrzeja Fuksa z 1951, Sekcja Narciarska P.T.T. Oddział Przemysko-Jarosławski w Przemyślu [Spisy członków, druki, legitymacje]; Beniamin Janicki, „Źródła błędów w nazewnictwie geograficznym na mapach na przykładzie Tatr Polskich" 1967; Dokumenty rodzin Monyák, Lattyák, Vilcsek i Bukovinszky 1683–1775. Stan zbiorów 3319 j.a.

Opracowanie zbiorów muzealnych

Prace dokumentacyjne, prace badawcze

Dział Sztuki

Przeprowadzono 21 kwerend, m.in: dotyczących artystycznych powiązań Zakopane–Warszawa w związku z planowaną wystawą pt. *Warszawa–Zakopane* (Joanna Trznadel); do magazynu *NOT. FOT.* w archiwum Władysława Hasiora, w archiwum fotograficznym MT (Joanna Trznadel); opracowanie koncepcji merytorycznej programu obchodów 90-lecia urodzin Władysława Hasiora w 2018 r. (Julita Dembowska); opracowanie koncepcji rozbudowy kolekcji sztuki nowoczesnej w Muzeum Tatrzańskim (Julita Dembowska); Założono i opracowano karty ewidencyjne nowych nabytków.

Założono i opracowano karty katalogowe oraz karty „magazynowe" dla przyjętych do zbiorów depozytów; Wykonano dokumentację fotograficzną nowych nabytków działu oraz „starych" muzealiów (Helena Pitoń).

Dział Etnograficzny

Prace badawcze gabinetowe, m.in. opracowanie kwestionariusza wywiadu z wytwórcą spinek góralskich, prace związane z opracowywaniem kolekcji rzeźby w zbiorach etnograficznych MT, prace nad ramowym scenariuszem wystawy poświęconej kolekcji ubiorów w MT (Anna Kozak, Anna Wójciak, Magdalena Kwiecińska); opracowanie wywiadów etnograficznych na temat tradycji wytwarzania spinek góralskich, (Magdalena Kwiecińska). Prace badawcze terenowe: wywiady z twórcami spinek (Anna Kozak, Anna Wójciak, Magdalena Kwiecińska). Wykonywanie dokumentacji opisowej i fotograficznej.

Dział Przyrodniczy

Prace dokumentacyjne: wykonywanie dokumentacji fotograficznej (Grażyna Cisło).

Prace badawcze: wyjścia terenowe i prace kameralne nad monografią tatrzańskich sów (Włodzimierz Cichocki), liczenie bocianów białych i czarnych na terenie powiatów: nowotarskiego, suskiego i tatrzańskiego; badania ptaków Zakopanego metodą atlasową, prace nad atlasem ptaków lęgowych Orawy (Włodzimierz Cichocki); Informacja naukowa: Przygotowanie do druku 10 artykułów o tatrzańskich dzięciołach, które ukazały się w wiosennym numerze „Tatr" (Włodzimierz Cichocki); kwerenda w archiwum MT i Dziale Sztuki dot. 150 lat Sokolstwa Polskiego (Grażyna Cisło).

Informacja na temat materiału kostnego (Marcin Warchałowski).

Specjalista ds. edukacji – Wojciech Szatkowski

Prace dokumentacyjne: dokumentacja historii polskiego narciarstwa. Prace badawcze (gabinetowe) dotyczące pionierów narciarstwa w Tatrach Polskich i w Karpatach Wschodnich (Lwów, Stanisławów, Przemyśl) w oparciu o archiwum Muzeum Tatrzańskiego, głównie archiwum Zenobiusza Pręgowskiego, do publikacji w Kwartalniku „Tatry"; Biogramy: Romana Kordysa i Maksymiliana Dudryka. Biogram sportowy Heleny Marusarzówny; Tematyka legend, baśni i opowieści fantastycznych z terenu Tatr do prezentacji multimedialnej o bajkach tatrzańskich i opowieściach Jana Krzeptowskiego Sabały.

Informacje naukowe: *Opowieści o tatrzańskich szczytach* – we współpracy z TPN i Magazynem Sportowym „Góry" – przygotowanie do pu-

blikacji materiałów archiwalnych o szczytach tatrzańskich, takich jak: Mnich, Łomnica, Kościelec, Świnica, Kasprowy Wierch; Projekt „Tatry Bieszczadom- Bieszczady Tatrom" – kontynuacja. Publikacje w kwartalniku TPN „Tatry" o narciarzach lwowskich: Maksymilianie Dudryku i Romanie Kordysie i zdjęciach Zdzisława Rittersschilda; Tekst o Mieczysławie Szczuce – znanym taterniku, który zginął na południowej ścianie Zamarłej Turni oraz tekst „Niepodległość w Zakopanem" o okolicznościach, które doprowadziły do powstania Rzeczpospolitej Zakopiańskiej pod przywództwem Stefana Żeromskiego w roku 1918.

Główny specjalista ds. ochrony zabytków – Zbigniew Moździerz

Prace dokumentacyjne, m.in: dokumentacja fotograficzna rejonu ul. Krupówki, Szlak Znakomitych Zakopiańczyków – dokumentacja fotograficzna i opisowa. Dokumentacja fotograficzna zabytków Podhala (Kościelisko, Dzianisz, Witów), stan zabytków budownictwa i architektury drewnianej w Zakopanem, willi „Jadwiniówka", domu „Pod Jedlami", ekspozycji muzealnej w Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba", pomnika dra Chałubińskiego, zagrody Walczaków przy ul. Kościeliskiej 78.

Ponadto opinie w sprawach najpilniejszych wpisów do rejestru zabytków z terenu Zakopanego, propozycje wpisu do rejestru zabytków z Zakopanego, grobu powstańców chochołowskich, willi w stylu zakopiańskim w Idaho w Stanach Zjednoczonych, przygotowanie wpisu do rejestru zabytków pomnika dra Tytusa Chałubińskiego. *Od muzeum przyrodniczego do „muzeum przestrzennego"* – materiały do punktu informacyjnego MT w stacji trafo na Bystrem. Prace badawcze (gabinetowe): zasłużeni zakopiańczycy – baza danych ikonograficznych i bibliograficznych. Informacje naukowe: od willi „Korwinówka" Kossakowskich do Galerii Sztuki w „Okszy", zabytki na terenie Tatr Polskich – historia, bibliografia, ikonografia, mogiła powstańców chochołowskich, zabytki na terenie Tatr Polskich – ślady terenowe, architektura futurystyczna wg Leona Chwistka, willa „Forma" Augusta Zamoyskiego.

Biblioteka i Archiwum

Prace dokumentacyjne i opracowania: Inwentaryzacja nabytków, katalogowanie zbiorów, opracowanie naukowe archiwaliów, tworzenie indeksów.

Przeprowadzono 56 kwerend dotycznących m.in.: Archiwum Witkiewiczów, działalności społecznej i duszpasterskiej ks. Ferdynanda Machaya oraz Kornela Makuszyńskiego, Mariusza Zaruskiego, Mariana Smoluchowskiego, a także dotyczących wiejskich urządzeń przemysłowych.

Udostępniono materiały do 23 kwerend dotyczących m.in. Mariana Smoluchowskiego, Władysława Zamoyskiego, Zakopanego w latach 1956–1972, zakopiańskich Żydów, historii Zespołu Szkół Budowlanych w Zakopanem, spuścizny Wincentego Pola, historii TOPR-u, legend i bajek tatrzańskich.

Udostępnianie księgozbioru – 550 szt.

Dział Inwentaryzacji

Prowadzenie podstawowej dokumentacji ewidencji zbiorów w postaci tradycyjnej (ksiąg inwentarzowych): księga ewidencyjna kart ewidencyjnych, księga inwentarzowa muzealiów etnograficznych; zinwentaryzowano nowe nabytki; uzupełniono brakujące dane dla nabytków z lat ubiegłych (opisy identyfikacyjne i inne brakujące dane) wg kart katalogowych; księga inwentarzowa muzealiów artystycznych: wpisano nowe obiekty, uzupełniono brakujące dane dla nabytków z lat ubiegłych wg kart katalogowych. Prowadzenie komputerowej ewidencji zbiorów, kontynuacja zakładania szczegółowej bazy danych; systematyczne ujednolicanie dotychczasowych zapisów; opracowanie i wprowadzanie brakujących danych; odnotowywanie na bieżąco zmian przechowywania zbiorów, udostępniania, stanu zachowania; Prowadzenie dokumentacji fotograficznej zbiorów (łącznie zewidencjonowano 291 negatywów. Ewidencjonowanie kart ewidencyjnych zbiorów muzealnych: uzupełniono i założono w sumie 125 nowych kart.

Dział Konserwacji

Prace dokumentacyjne i opracowania: wystawiono opinie konserwatorskie o 682 obiektach. Wykonano dokumentację fotograficzną: 1646 fot. cyfrowych. Opracowano m.in.: kartę zgłoszeniową do kon-

kursu Sybilla 2016; informację o konkursie i wystawie: *Zabytki architektury Zakopanego i Podhala*, *Szlakiem Wojciech Kułacha Wawrzyńcoka*; uwagi do „Opisu Przedmiotu Zamówienia": regałów do magazynów sztuki, konserwacji 3 obiektów na papierze do wniosku: Cyfrowe odwzorowanie…; uwagi do Specyfikacji Istotnych Warunków Zamówienia regałów do magazynów zewnętrznych; zestawienie materiałów opakunkowych potrzebnych do przemieszczania, transportu oraz przechowywania obiektów do nowych bądź tymczasowych magazynów na czas remontów, zestawienie sprzętów wystawienniczych; przygotowanie opisów i programów prac do wniosku na konserwację strojów do MKiDN. Wykonano wytyczne konserwatorskie do wyposażenia nowego magazynu zewnętrznego; do transportu, opakowania i ekspozycji obiektów wypożyczanych z MT oraz ocena facility report z: Kielc – Muzeum Historii Kielc, Królikarni: Muzeum Narodowe w Warszawie, Gorlic: Galeria Sztuki Dwór Karwacjanów i Gładyszów, Euroregionu Tatry w Nowym Targu, UJ w Krakowie, Wilna: Galeria Narodowa, Gdańska: Gdańska Galeria Sztuki, Rygi, Kazimierza Dolnego, pastelu Witkacego do Wielkiej Brytanii, obrazów na szkle do Teatru Witkacego. Facility report dla: MNW – Królikarnia, MNWr.; prowadzono monitoring warunków klimatycznych na ekspozycjach i w magazynach.

Zabezpieczenie zbiorów muzealnych

Muzeum Tatrzańskie i filie

Profilaktyka konserwatorska, konserwacja, zabezpieczenie, ubezpieczenie i ochrona zbiorów i obiektów

Dział konserwacji przeprowadził zabiegi renowacyjno-konserwatorskie 200 obiektów, zabiegi profilaktyczno-kosmetyczne 2000 obiektów, kosmetykę 1681 obiektów. Prowadzono też prace magazynowe: odkurzanie, porządkowanie i przeglądy.

W pracowniach zewnętrznych:

- Konserwacja trzech rzeźb Władysława Hasiora: dwóch betonowych rzeźb tzw. „wyrwanych z ziemi" (bez tytułu) oraz jednego asamblażu (bez tytułu) – w ramach prac dyplomowych magistrantów konserwacji dzieł sztuki ASP w Warszawie. Konserwa-

cja dwóch rzeźb z betonu to część większego projektu zakładającego restaurację i wyeksponowanie w przestrzeni siedmiu rzeźb artysty, odkrytych w tylnej części ogrodu przy Galerii Władysława Hasiora. Są to rzeźby, które ponad 30 lat temu, po przeniesieniu prac artysty z poprzedniego mieszkania Hasiora w pobliskiej wilii „Borek", miały zostać zamontowane w przestrzeni wokół Galerii. Niestety z przyczyn technicznych nie doszło to do skutku. Obiekty złożone w ogrodzie przy Galerii, poddane działaniu czasu i warunków zewnętrznych, uległy poważnej degradacji. Dwie z nich zostały wybrane jako temat pracy dyplomowej na kierunku konserwacja rzeźby przez magistranta Cezarego Michno, pod kierunkiem prof. Janusza Smazy;

- Wolno stojący asamblaż bez tytułu, nazywany potocznie „Julia", stał się tematem pracy dyplomowej magistrantki Joanny Hodkiewicz ze specjalizacji konserwacja malarstwa, pod kierunkiem dr Moniki Jadzińskiej w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.

W 2017 r. zakończyła się konserwacja jednego asamblaża, natomiast wykonanie badań i prace konserwatorskie oraz zwrot dwóch betonowych rzeźb przewidywane są na 2018 r.

Udostępnianie wystaw

Wystawy stałe

Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. S. Witkiewicza w willi Koliba w Zakopanem, Galeria Władysława Hasiora w Zakopanem, Muzeum Kornela Makuszyńskiego w Zakopanem, Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje im. Marii i Bronisława Dembowskich w Zakopanem, Muzeum Powstania Chochołowskiego w Chochołowie, Zagroda Korkoszów w Czarnej Górze, Zagroda Sołtysów w Jurgowie, Galeria Sztuki XX wieku w willi „Oksza", Zespół Dworski w Łopusznej) – frekwencja na wystawach stałych 134 595 osób, w tym płatnych: 91 628, bezpłatnych: 42 967.

Wystawy czasowe

Muzeum Tatrzańskie w 2017 r. zorganizowało 25 wystaw czasowych ze zbiorów własnych, innych instytucji oraz osób prywatnych.

Galeria Sztuki XX wieku w willi „Oksza":

1. *Góry widoków. Stanisław Gałek i tatrzańscy pejzażyści jego czasów;* kontynuacja z roku 2016 (do 27 II). Wystawa prezentowała wybrane dzieła malarskie ze zbiorów trzech kolekcjonerów: Leszka Radwana i Piotra Radwana Rohrenschefa oraz Witolda Huculaka.
2. *Nie tylko Morskie Oko, Obrazy Stanisława Gałka z daru Anny Olszewskiej* – wystawa prezentująca zespół 46 obrazów olejnych autorstwa Stanisława Gałka, ofiarowanych Muzeum Tatrzańskiemu w 2016 roku przez bratanicę artysty Annę Olszewską. Stanisław Gałek (1876–1961) należał do najwybitniejszych pejzażystów pracujących po Tatrami. Urodził się w Mokrzyskach koło Szczepanowa, ale z Zakopanem związany był od wczesnej młodości. W latach 1891–1895 uczył się w Szkole Przemysłu Drzewnego, gdzie następnie był asystentem dyrektora Edwarda Kovatsa (do 1899). Po studiach malarskich w krakowskiej ASP, w Monachium i w Paryżu wrócił do Zakopanego. Mieszkał tu – z przerwą 1912–916 – do końca życia. W okresie międzywojennym Stanisław Gałek cieszył się opinią najlepszego (i najpłodniejszego) malarza Tatr. Ofiarowana kolekcja jest szczególnie cenna nie tylko ze względu na swoje walory artystyczne, ale także ze względu na pochodzenie bezpośrednio ze zbiorów rodzinnych. Oprócz prac „galeryjnych" sporą część zespołu stanowią malarskie szkice, które dają unikatową możliwość zapoznania się z warsztatem artysty i doskonale odzwierciedlają jego talent i techniczną biegłość. Trzon zbioru tworzą pejzaże tatrzańskie, ale odnaleźć wśród nich można także pejzaże z rodzinnych stron malarza (okolic Szczepanowa), krajobrazy nadmorskie oraz portrety (od 17 III).
3. *Kapliczki. Szlakiem Wojciecha Kułacha Wawrzyńcoka* – wystawa upamiętniająca postać i dzieło genialnego podhalańskiego, XIX -wiecznego rzeźbiarza – samouka Wojciecha Kułacha Wawrzyńcoka w 205 rocznicę urodzin i 120-lecie śmierci artysty. Wystawa składała się z dwóch części – pierwsza to dokumentacja fotograficzna kapliczek i rzeźb wykonanych przez artystę, zebrana

przez różne osoby, m.in. artystyczne zdjęcia Janusza Tycnera. Druga to plon XVI edycji dorocznego konkursu plastycznego dla dzieci i młodzieży z cyklu „Zabytki architektury w Zakopanem i na Podhalu" organizowanego przez Tatrzańskie Centrum Kultury i Sportu „Jutrzenka" i Towarzystwo Opieki nad Zabytkami we współpracy z Muzeum Tatrzańskim. W tym roku przebiegła on pod hasłem „Kapliczki. Szlakiem Wojciecha Kułacha Wawrzyńcoka" (od 21 IV 2017).

Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba"

1. *Tatry i Psalmy. Wycinanki Moniki Miriam Krajewskiej;* kontynuacja z roku 2016; (do 20 IV) . Na wystawie pokazane zostały wycinanki z cyklu „Tatry i Psalmy", powstałe z inspiracji górami. Góry to miejsce, gdzie spotykają się Psalmy i Żywioły, gdzie piękno i groza są tak mocne, że dorównują im tylko słowa Psalmów i błogosławieństw, dlatego właśnie one służą artystce do jej wyrażenia.
2. *Wystawa Karykatur Kazimierza Sichulskiego z kolekcji Stanisława Karpowicza* – wystawa zbioru karykatur autorstwa Kazimierza Sichulskiego z kolekcji Stanisława Karpowicza, wykonanych w latach 1914–1916, przedstawiających wybitnych Polaków związanych ze środowiskiem zakopiańskim. Na skutek działań wojennych wielu przedstawicieli polskiej elity intelektualnej (w tym Sichulski) z wyboru bądź z konieczności znalazło się pod Tatrami, odwiedzając prowadzoną przez Karpowicza restaurację *Przełęcz,* czego owocem stał się sławny „gabinet karykatur". W gronie sportretowanych osób odnaleźć można znanych aktorów, malarzy i pisarzy polskich, hojnego mecenasa kolekcji, a przede wszystkim polityków różnych opcji i żołnierzy tworzonych na terenie Podhala i samego Zakopanego Legionów Piłsudskiego. Kolekcja zaprezentowana została w całości po raz pierwszy od 1981 roku (od 7 II).
3. Wystawa *Najpiękniejszy zabytek w twoim otoczeniu* – kontynuacja z 2016. Wystawa pokonkursowa XV edycji konkursu plastycznego dla dzieci i młodzieży z cyklu „Zabytki architektury w Zakopanem i na Podhalu" pt. „Najpiękniejszy zabytek w Twoim otoczeniu". Wystawa była pokłosiem dorocznego konkursu organizowanego przez Tatrzańskie Centrum Kultury i Sportu

„Jutrzenka" i Towarzystwo Opieki nad Zabytkami we współpracy z Muzeum Tatrzańskim (do 30 I).

Galeria Władysława Hasiora

1. *Konteksty – 70 lat istnienia;* Kontynuacja z roku 2016; Wystawa okładek kwartalnika „Konteksty" prezentowanych w formie plakatów. Zainaugurowana została w ramach odbywających się w Galerii Władysława Hasiora VI Zakopiańskich Spotkań Antropologicznych, które w tym roku wieńczyły jubileusz 70-lecia „Kontekstów". W plastycznej formie wystawa ukazywała osiągnięcia tego wydawanego nieprzerwanie od 1947 r. kwartalnika (od 7 XII 2016 do 8 I 2017).
2. *Wiersze skrywają obrazy a obrazy wiersze* - wystawa obrazów trójki malarzy: Lecha Żurkowskiego, Agaty Jóźwiak i Konrada Świtały. Artyści uczestniczą we wspólnie organizowanych plenerach malarskich w polskich górach. Posługują się dość rzadko stosowaną w Polsce techniką malowania czarnym tuszem na papierze. Ta, pochodząca z Dalekiego Wschodu, technika stosowana z wykorzystaniem prostych narzędzi i środków wymaga jednak wielkiej wprawy i zdecydowania. Na wystawie autorzy zaprezentowali 28 swoich prac z ostatnich lat(od 13 I do 26 II 2017).
3. *Szkicownik podróży do Tatr* - wystawa poplenerowa Tatrzańskiej Czytelni Szkicowników. Była ona efektem pracy w Tatrach i na Podhalu grupy artystów z różnych środowisk twórczych (studentów, absolwentów studiów artystycznych, ale także profesorów uczelni artystycznych), związanych między innymi z Akademią Sztuk Pięknych w Krakowie oraz z Instytutem Sztuk Pięknych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zaprezentowano 34 szkicowniki 18 twórców, operujących zróżnicowanym warsztatem artystycznym, posługujących się tradycyjnymi technikami, a także związanych z nowymi mediami (od 7 IV do 5 V 2017).
4. *Wystawa poplenerowa studentów warszawskiej Akademii Pedagogiki Specjalnej* – wystawa „poplenerowa" studentów Instytutu Edukacji Artystycznej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. W wyniku tygodniowych warsztatów prowadzonych przez pracownika Muzeum Joannę Trznadel oraz artystę Daniela Rumiancewa, które odbyły się

w przestrzeni Galerii Władysława Hasiora, powstały prace, które nawiązują do realizacji Hasiora, wchodzą w dyskurs z kolekcją muzealną, odnoszą się do idei miejsca, a także lokalizacji geograficznej Zakopanego. Ogółem zaprezentowano 18 prac (fotografii, instalacji, technik mieszanych, wideo) wykonanych przez 12 uczestników warsztatów (od 20 V do 18 VI).

5. *Polskie Davos* – wystawa współorganizowana przez MT, Towarzystwo Muzyczne im. Karola Szymanowskiego oraz Fundację „Zakopiańczycy. W poszukiwaniu tożsamości" w ramach obchodów Roku Karola Szymanowskiego. Wystawa poświęcona była historii leczenia gruźlicy w Zakopanem, lekarzom, kuracjuszom oraz metodom leczenia. Zakopane pod koniec XIX i w pierwszej połowie XX w. było jednym z głównych ośrodków walki z gruźlicą. Choroba ta przywiodła pod Tatry wielu znakomitych ludzi mających ogromny wkład w urbanistyczny kształt miasta, wpływających na jego architekturę oraz na przemiany społeczne (od 1 VII do 31 VIII).
6. *Wystawa rzeźby w metalu Mateusza Sikory „Poruszenie 2"* – wystawa w ramach IX edycji Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Kameralnej „Muzyka na Szczytach", przygotowana we współpracy z zakopiańskim Stowarzyszeniem im. Mieczysława Karłowicza. Zaprezentowano 9 prac rzeźbiarza Mateusza Sikory – 7 wielkogabarytowych rzeźb (ze stali i styroduru) oraz tuszowe prace na papierze (od 9 IX do 8 X).
7. *Wystawa poplenerowa Aklimatyzacja* – wystawa prezentująca prace powstałe w trakcie IV Międzynarodowego Pleneru Artystycznego im. Anny Górskiej zatytułowanego *Aklimatyzacja*, organizowanego przez Annę Schumacher w Dolinie Chochołowskiej. W wyniku tygodniowych warsztatów powstały różnorodne stylistycznie i tematycznie prace (obrazy, grafiki, rysunki oraz rzeźby). Zaprezentowano 38 prac 11 artystów z Polski, Słowacji, Czech i Niemiec (od 21 X do 30 XI).
8. *Dialog z awangardą* – wystawa przygotowana przez grupę artystyczną *M37A* to próba nawiązania „rozmowy" międzypokoleniowej, której środkiem wypowiedzi jest język twórczości. Komunikacja ta zakładała wypracowanie przez twórców kodu, za

pomocą którego nawiązują dialog z twórcami okresu awangardy w Polsce oraz budują poprzez swoje prace przestrzeń wzajemnych oddziaływań. Zaprezentowano 17 prac czwórki artystów: Anny Sołtysik, Ewy Marii Romaniak, Beaty Weber i Bartłomieja Domagały (od 2 XII).

Wystawy poza Muzeum

1. *Relacja Warszawa – Zakopane* w Muzeum Rzeźby w „Królikarni", oddziale Muzeum Narodowego w Warszawie Wystawa współorganizowana przez Muzeum Tatrzańskie i Muzeum Narodowe w Warszawie. Podążając śladami twórców, którzy z powodu swojej profesji, pasji lub upodobań towarzyskich krążyli między Warszawą a Zakopanem, ekspozycja opowiada o silnej, kulturotwórczej więzi pomiędzy dwiema stolicami: polityczną i zimową. Zielnik mchów tatrzańskich Tytusa Chałubińskiego, obrazy Zofii Stryjeńskiej, rysunki Witkacego, rzeźby szkoły zakopiańskiej, tkaniny i zabawki projektowane przez uczniów Antoniego Kenara, odważne modernistyczne projekty schroniska w Morskim Oku, kolaże Jana Dziaczkowskiego oraz nowe prace Zbigniewa Rogalskiego i Igora Omuleckiego - to tylko niewielka część tego, co zaprezentowane zostało na wystawie, której druga edycja będzie miała miejsce w Muzeum Tatrzańskim w 2019 roku (od 23 IV do 6 VIII).
2. Wystawa fotografii ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego w Galerii ENCIAN – Skalnate Pleso. Wystawa archiwalnych zdjęć ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego prezentująca budowę kolejki na Kasprowy Wierch oraz narciarstwo polskie (od 22 VII do 30 IX).
3. *Maria i Tatry* – (2 wystawy) wystawa plenerowa powstała we współpracy Muzeum Tatrzańskiego z Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie Polskiego Towarzystwa Chemicznego w Warszawie. Zaprezentowało fotografie z tatrzańskich wycieczek Marii Skłodowskiej-Curie i jej męża. W Tatrach Maria Skłodowska-Curie czuła się szczególnie, zawsze wracała do nich w chwilach dla niej ważnych i trudnych. Mimo lat spędzonych w Paryżu potrafiła rozpoznać znajome niegdyś szczyty. W lecie 1899 r. przyjechała ze swym mężem Piotrem Curie, by pokazać mu „skrawek Polski", wspólnie wspinali się na Rysy. Maria pomogła finansowo

(przeznaczając część pieniędzy otrzymanych za Nagrodę Nobla z fizyki) w budowie sanatorium dla chorych na gruźlicę w Kościelisku. Założycielami i lekarzami w sanatorium była siostra Marii – dr Bronisława Dłuska z mężem. Dłuscy byli również współzałożycielami Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, którego budowę także finansowo wsparła Maria Skłodowska-Curie. Wystawa prezentowana była w kwietniu w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu, w maju i czerwcu w Zakopanem przy Krupówkach.

4. *Tatry i Zakopane. Na Nartach*. Fotografie ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego – wystawa w hotelu „Grand Nosalowy Dwór" (1II–30 IV). Na wystawie pokazano archiwalne zdjęcia ze zbiorów Muzeum z lat 1911–1931 autorstwa uznanych „tatrzańskich" fotografów: Stanisława Zdyba, Henryka Poddębskiego. T. i S. Zwolińskich.
5. Wystawa plenerowa *„Grań" Krupówek*. Fotografie ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego – kontynuacja: Plenerowa wystawa przy Krupówkach (obok cukierni „Samanta") poświęcona była historii ulicy Krupówki na przestrzeni 100 lat. Na 10 tablicach prezentowano stare zdjęcia ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.
6. Wystawa plenerowa *Wycieczki tatrzańskie* przy Dolnych Krupówkach, obok kawiarni „Samanta" ukazująca archiwalne zdjęcia dawnych wycieczek tatrzańskich (8 IX 2017–4 I 2018).
7. *Bronisław Piłsudski (1866–1918). Niezwykły brat Marszałka* w Muzeum Historii Kielc (od 1 II do 21 V).
8. *Bronisław Piłsudski (1866–1918)* w Litewskim Muzeum Sztuki w Wilnie. Wystawa została przygotowana ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Muzeum Miejskiego w Żorach, Biblioteki Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Ośrodka Dokumentacji Tatrzańskiej im. Z. i W. H. Paryskich Tatrzańskiego Parku Narodowego oraz osób prywatnych. Pokazano na niej m.in. kolekcję etnograficzną (ok. 150 eksponatów), zebraną przez Bronisława Piłsudskiego dla Muzeum Tatrzańskiego na terenie Podhala. Partnerem wystawy był Instytut Polski w Wilnie (od 16 XI do 27 II 2018).

9. Wystawa archiwalnych zdjęć schronisk tatrzańskich – ekspozycja ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego została zaprezentowana w schronisku nad Morskim Okiem, w schronisku PTTK Murowaniec na Hali Gąsienicowej, w schronisku PTTK na Polanie Chochołowskiej oraz w schronisku PTTK w Dolinie Pięciu Stawów Polskich.
10. *Malarstwo na szkle Adama Słowińskiego* – 20 obrazów na szkle autorstwa Adama Słowińskiego udostępniono na wystawę artysty w Teatrze Witkacego w Zakopanem. Wystawa prezentowała 20 obrazów na szkle i była uświetnieniem wieczoru wigilijnego w Teatrze Witkacego.

Frekwencja na wystawach czasowych 65 087 osób.

Organizowanie wydarzeń kulturalnych i konkursów

Wydarzenia cykliczne: Noc Muzeów; Wakacyjne spotkania w Muzeum Tatrzańskim (zimowe i letnie); Podwieczorki w Muzeum Tatrzańskim; Spotkania w schroniskach górskich (zorganizowane przez Wojciecha Szatkowskiego); Europejskie Dni Dziedzictwa (zorganizowane przez Michała Murzyna), Międzynarodowy Dzień Gór (zorganizowany przez Emilię Pomiankiewicz).

Imprezy, spotkania, konferencje, seminaria, spotkania, wykłady, seanse filmowe, promocje książek, konferencje, sesje, konkursy itp. Zorganizowano 52 wydarzenia kulturalne:

1. Spotkanie w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza" w ramach cyklu „Czarne na białym", we współpracy z wydawnictwem Czarne oraz Fundacją Zakopiańczycy. W poszukiwaniu tożsamości z Iloną Wiśniewską promujące książki: *Białe. Zimna wyspa Spitsbergen* oraz *Hen. Na północy Norwegii* (25 I).
2. Spotkanie w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza" ramach cyklu „Czarne na białym", we współpracy z wydawnictwem Czarne oraz Fundacją „Zakopiańczycy. W poszukiwaniu tożsamości" z Anetą Prymaka-Oniszk, autorką książki *Bieżeństwo 1915. Zapomniani uchodźcy* (23 II).
3. Spotkanie autorskie w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza" z Robertem Piwkowskim autorem książki *Odznaki przewodników tatrzańskich*, organizowane we współpracy z Oddziałem

Tatrzańskim PTTK w Zakopanem oraz Centralnym Ośrodkiem Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie (21 IV).

4. Spotkanie autorskie z Beatą Gołembiowską, autorką książki *Malowanki na szkle* organizowane w Galerii Władysława Hasiora (12 V).
5. Spotkanie autorskie z Natachą Henry z Francji, autorką książki *Uczone siostry. Rodzinna historia Marii i Broni Skłodowskich*. Spotkanie współorganizowane przez Instytut Francuski w Polsce (22 V).
6. Promocja albumowego katalogu *Witkacy. Kolekcja prac Stanisława Ignacego Witkiewicza w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem* – w spotkaniu uczestniczyli Rodzice Adopcyjni prac Witkacego, dzięki którym była możliwa realizacja publikacji (3 VI).
7. „Witkacy w natarciu" – spotkanie zorganizowane przez Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego i Instytut Witkacego w Warszawie, poświęcone promocji najnowszych wydawnictw witkacowskich, m.in. „Rocznika Podhalańskiego" T. 11: *Wokół Witkiewiczów*. Zakopane 2016 (5–6 VI).
8. Spotkanie z redaktorem Rafałem Monitą promujące książkę Michała Jagiełły *Sztambuch* (7 VII).
9. Spotkanie autorskie z Markiem Axentowiczem promujące książkę *Muzeum Pamięci: Grzegorz Axentowicz* (29 IX).
10. Podwieczorek z książką *Magia nart* w Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba", o pionierach narciarstwa polskiego: narciarzach ze Lwowa (Józef Schnaider, Maksymilian Dudryk, Roman Kordys, Jerzy Maślanka, Mieczysław Lerski, Zenobiusz Pręgowski) i narciarzach zakopiańskich (Stanisław Barabasz, Mariusz Zaruski, Leon Loria i innych) (19 I).
11. Podwieczorek muzealny z przyrodą.
12. Podwieczorek muzealny z *Magią nart*.
13. „Z pasji do nart" opowieść o narciarzach polskich i zagranicznych w nawiązaniu do książki *Magia nart* w Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba". Prezentacja multimedialna o zakopiańskich wytwórniach nart (Stanisława Zubka, Franciszka Bujaka, braci Schiele, Izydora Gąsienicy-Łuszczka, Józefa Fadena) i czasach, „kiedy jeszcze narty produkowano z drewna, a ludzie byli z żelaza" (21 I).

14. Pokaz zdjęć archiwalnych narciarzy (pocz. XX wieku) ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego (21 I).
15. „Z pasji do nart" – opowieść o narciarzach polskich i zagranicznych w nawiązaniu do książki *Magia nart*, projekcja filmu *Behind the Mentality*, w reżyserii Szymona Rzankowskiego i Artura Tatara-Ciuły, poruszającego historię przygody ze snowboardem zakopiańczyków braci Wolak, tematykę snowboardu, pasji do gór, śniegu oraz sportów ekstremalnych (18 II).
16. Dzień Narciarza, prezentacja multimedialna „Pionierzy nart 1888––1914" (29 IV).
17. Spotkanie z okazji 150. urodzin Mariusza Zaruskiego.
18. Prezentacja multimedialna w schronisku w Roztoce pt. „Niezwykłe nazwiska – niezwykłe wyczyny", m.in. o Tytusie Chałubińskim, przewodnikach tatrzańskich i góralskich z XIX wieku, Sabale, wspinaczach okresu międzywojennego i micie Zakopanego (20 V).
19. Wystąpienie w warszawskiej Królikarnii na wystawie *Relacja Warszawa – Zakopane* z prezentacją multimedialną „Warszawiacy, górale i inni" o kontaktach na linii Zakopane – Warszawa od czasów Tytusa Chałubińskiego po współczesność (1 VI).
20. Udział i prowadzenie dyskusji w restauracji na szczycie Kasprowego Wierchu na temat wizyty św. Jana Pawła II w Zakopanem, w Tatrach i na Kasprowym Wierchu, w 20. rocznicę pobytu Jana Pawła II na Kasprowym Wierchu (6 VI).
21. Wieczór górski „Z pasji do gór" w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Prezentacja multimedialna „Mit Zakopanego", poświęcony najważniejszym postaciom tworzącym na przełomie XIX i XX wieku zjawisko, zwane „mitem Zakopanego" (17 VI).
22. Spotkanie Seniorów Kasprowego Wierchu w szałasie Zofii Karpiel Bułecka na Lipkach w Zakopanem, organizowane przez Rafała Sonika, prezentacja multimedialna „Pozostały tylko ślady nart…" (18 VI).
23. Podwieczorek w Muzeum Tatrzańskim, spotkanie poświęcone postaci znanego muzyka, taternika i fotografa, Mieczysława Karłowicza (1876–1909). Prezentacja multimedialna „Między muzyką a Tatrami", film w reż. Jacka Zygadły *Pieśń o wszechbycie*

oraz pokaz aparatów fotograficznych Mieczysława Karłowicza (4 VII).

24. Podwieczorek w Muzeum Tatrzańskim. Spotkanie poświęcone postaci znanego taternika, twórcy TOPR, narciarza i żeglarza, Mariusza Zaruskiego (1867–1941). Prezentacja multimedialna „Mariusz Zaruski – życiorys (nie) zwyczajny", pokaz filmu w reż. Jacka Zygadły *Mariusz Zaruski* (11 VII).
25. Spotkania z Filmem Górskim Zakopane 2017, Kino „Giewont" prezentacja multimedialna i pokaz książki Beaty Słamy i Wojciecha Szatkowskiego *Magia nart* (3 IX).
26. Festiwal Górski w Lądku Zdroju. Pokaz przewodnika skiturowego *Polskie góry na nartach 01* w Kawiarni Zdrojowej (z prezentacją multimedialną „Bieszczady Zachodnie na nartach skiturowych" i pokazem diaporam autorstwa Waldemara Czado) oraz warsztaty skiturowe poprowadzone przez mistrzynię świata w ski-alpinizmie Annę Figurę z Zakopanego (23 IX).
27. Wystąpienie związane z rocznicą śmierci zakopiańskiego skoczka, olimpijczyka, zawodnika SN PTT, wicemistrza świata z Lahti w Finlandii (1938), Stanisława Marusarza w Szkole Sportowej im. Stanisława Marusarza w Zakopanem, z prezentacją multimedialną „Stanisław Marusarz – zakopiański król nart" (30 IX).
28. Oficjalna prezentacja projektu skiturowego Wojciecha Szatkowskiego „Narciarstwo Wolności – 100 szczytów na 100-lecie niepodległości Polski" z prezentacją multimedialną „100 szczytów na 100-lecie Niepodległości" i filmami z wycieczek skiturowych w Tatrach i Bieszczadach – w gmachu głównym Muzeum Tatrzańskiego (9 XI).
29. Festiwal Górski w Krakowie, Pokaz przewodnika skiturowego *Polskie góry na nartach 01* z prezentacją multimedialną „Alfabet ski-alpinisty", pokazem bieszczadzkich diaporam autorstwa Waldemara Czado i pokazem zdjęć z Beskidu Niskiego, autorstwa Romana Szubrychta (2 XII).
30. Udział w uroczystości 90-lecia Barbary Grocholskiej-Kurkowiak, narciarki, olimpijki, żołnierki Powstania Warszawskiego 1944, 24-krotnej mistrzyni Polski w Zakopiańskim Centrum Edukacji; wykład o historii udziału Barbary Grocholskiej-Kurkowiak w Zi-

mowych Igrzyskach Olimpijskich, Mistrzostwach świata FIS i zawodach krajowych oraz jej poezji (4 XII).

31. Jubileusz 110-lecia istnienia klubu sportowego SN PTT 1907 Zakopane, uroczysta gala w Urzędzie Miasta Zakopanego, ul. Kościuszki 13, prezentacja multimedialna „I tak się zaczęło…" o historii klubu SN PTT i olimpijczykach zimowych, wywodzących się z tego klubu (5 XII).
32. Pokaz przewodnika skiturowego *Polskie góry na nartach 01* z prezentacją multimedialną, gmach główny Muzeum Tatrzańskiego (16 XII).
33. Pokaz przewodnika skiturowego *Polskie góry na nartach 01* w Kawiarni STRH przy Krupówkach z prezentacją multimedialną i pokazem filmów skiturowych z Bieszczadów Zachodnich (20 XII).
34. Prezentacja książki *Magia nart* w schronisku PTTK w Roztoce – pokaz multimedialny „Magia nart", o historii narciarstwa w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem początków pionierskich narciarstwa polskiego (lata 1888–1914), późniejszych sukcesów sportowych: Stanisława Marusarza, Wojciecha Fortuny i Andrzeja Bachledy Curusia (27 XII).
35. Narodowe czytanie *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego w dworze w Łopusznej.
36. Promocja obrazu Leona Wyczółkowskiego *Limba w Tatrach*;
37. Poranek muzyczny – koncert pedagogów szkoły muzycznej I stopnia z Łącka (26 I).
38. Koncert szkoły muzycznej z Łącka „Żywioły ukryte w dźwiękach" (16 III).
39. Koncert kameralny w ramach festiwalu Karola Szymanowskiego.
40. Koncert finałowy XIX Międzynarodowej Akademii Sztuki.
41. Walentynkowy wieczór „Z miłości do Tatr" – autorskie oprowadzanie po wystawie Moniki Krajewskiej.
42. „Mikołaj z bałwanem w lodówce" – spotkanie autorskie z Łukaszem Gorczycą oraz wspólne tworzenie asamblaży.
43. VII Zakopiańskie spotkanie antropologiczne.
44. Promocja I zeszytu *NOT. FOT. Notatnika Fotograficznego Władysława Hasiora*.

45. Promocja II zeszytu *NOT. FOT. Notatnika Fotograficznego Władysława Hasiora*.
46. Promocja III zeszytu *NOT. FOT. Notatnika Fotograficznego Władysława Hasiora*.
47. Promocja IV zeszytu *NOT. FOT. Notatnika Fotograficznego Władysława Hasiora*.
48. Spektakl Teatru Witkacego *Hasior czyli nie drażnić kota*.
49. Spektakl Teatru Witkacego *Transfuzja*.
50. Spektakl Teatru Witkacego *OK.SZA*.
51. Teatr Gardzienice – spektakl *Złoty osioł.*
52. Spotkanie poświęcone książce Paolo Rumiza *Legenda żeglujących gór.*

Frekwencja na wydarzeniach kulturalnych 9303 osób.

Ponadto odbyły się wydarzenia cykliczne:

Klub Przyjaciół Muzeum Tatrzańskiego – coroczne uroczyste spotkanie Klubu Przyjaciół Muzeum Tatrzańskiego odbyło się 1 kwietnia 2017 roku w willi „Oksza". Przyznane zostały tytuły Przyjaciela Muzeum Tatrzańskiego osobom i instytucjom, które wspierały działalność Muzeum Tatrzańskiego w 2016 roku. Spotkanie uświetnił występ orkiestry smyczkowej uczniów Państwowej Ogólnokształcącej Szkoły Artystycznej w Zakopanem.

XXVII Spotkanie Gór w Łodzi – Wojciech Szatkowski zaprezentował wystawę *Magia nart – czas pionierów. Narciarstwo polskie do 1914 r.* i wygłosił wykład o zmianach zachodzących w podejściu do gór i pasji do gór na przestrzeni ostatnich 150 lat: od czasów „wycieczek bez programu" dra Tytusa Chałubińskiego po czasy nam współczesne i wyczyny Andrzeja Bargiela.

Dzień Bieszczadzki w Zakopanem w ramach projektu „Tatry Bieszczadom, Bieszczady Tatrom" – zaprezentowano film pt. *Bieszczady nieoczywiste. O Bieszczadach w czterech porach roku* w reżyserii braci Kłysewiczów.

Obchody 171 rocznicy Powstania Chochołowskiego organizowane przez władze samorządowe w Chochołowie.

Kino Górskie w Muzeum Tatrzańskim z pokazem filmu pt. *Na szlaku z Byrcynem* w reżyserii Jerzego Porębskiego w Galerii Władysława Hasiora (4 IV) oraz pokazem 3 filmów poświęconych lu-

dziom gór w reżyserii Roberta Żurakowskiego (*Hajdukiewicz*, *Gąsienica Giewont*, *Malinowski*).

Święto Muzeum Tatrzańskiego – Tatrzańskie Muse a lia (15–16 VII) – odbyły się następujące wydarzenia: pokaz archiwalnych zdjęć schronisk tatrzańskich, spacer Szlakiem Znakomitych Zakopiańczyków, English Speaking Tour, oprowadzanie po wystawie *Polskie Davos*, opowieść o *Tatrzańskim dzienniku* Jerzego Gawlińskiego, gra dla rodzin „Co w trawie piszczy – odgłosy przyrody tatrzańskiej", koncert zespołu Trebunie-Tutki, wycieczka w stylu „wycieczek bez programu" doktora Tytusa Chałubińskiego.

Działalność edukacyjna

W 2017 roku przeprowadzono 85 lekcji muzealnych, 27 warsztatów, 71 bonów kultury (liczba uczestników – 4483). Liczba oprowadzań: 382

Ponadto przeprowadzono konkurs na komiks historyczny o wątkach zakopiańskich w życiu Witkacego, Kornela Makuszyńskiego i Heleny Modrzejewskiej. Konkurs odbył się w czterech kategoriach wiekowych (klasy 1–3, 3–6, gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalne). Na konkurs nadesłano 55 prac.

Publikacje Muzeum Tatrzańskiego

Maciej Krupa, Zbigniew Moździerz: *Szlak Znakomitych Zakopiańczyków. Przewodnik* – motywem przewodnim Szlaku było Zakopane i wybitne postacie, które mieszkały tu stale lub czasowo przebywały. Ideą była promocja postaci i miejsc z nimi związanych, przypomnienie klimatu i krajobrazu miasta oraz jego dorobku. Elementami Szlaku są m.in. miejsca związane z wybitnymi zakopiańczykami lub osobami odwiedzającymi Zakopane. Uzyskaną wartością dodatkową, poza aspektami turystycznymi i poznawczymi, jest próba odtworzenia „klimatu Zakopanego", nawiązującego do przeszłości, gdy elity intelektualne i artystyczne wyznaczyły sobie Zakopane na miejsce swoich spotkań. Przewodnik wydano w dwóch wersjach językowych – polskiej i angielskiej. Objętość 148 stron, nakład 3000 (wersja polska) i 1500 (wersja angielska).

Anna Żakiewicz: *Witkacy. Kolekcja prac Stanisława Ignacego Witkiewicza w Muzeum Tatrzańskim w Zakopanem* – albumowy katalog prezentuje trzecią co do wielkości w polskich zbiorach muzealnych kolekcję prac plastycznych tego wybitnego artysty. Liczy ona 86 dzieł, a jej trzon stanowią wizerunki namalowane w ramach Firmy Portretowej „S. I. Witkiewicz". Ze względów merytorycznych zbiór ten jest jednak wyjątkowy – większość portretów przedstawia osoby związane z Zakopanem oraz bezpośrednio z osobą twórcy. Ponadto w kolekcji znajdują się unikatowe rysunki oraz wczesne olejne pejzaże. Autorką katalogu jest wybitna znawczyni twórczości plastycznej Witkacego, Anna Żakiewicz. Katalog zawiera teksty przedstawiające sylwetkę artysty i wprowadzające czytelnika w zagadnienia jego twórczości plastycznej, pokrótce omawia życiorys, kreśli jego relacje towarzyskie. W książce przedstawiona jest także historia muzealnego zbioru oraz omówione jego znaczenie na tle całości twórczości artysty. Publikacja zawiera barwne całostronicowe reprodukcje wszystkich dzieł, wraz z obszerną notą katalogową obejmującą dane obiektu, a także interpretacje poszczególnych prac i informacje o osobach na nich przedstawionych. Ilustrują ją także fotografie archiwalne, a całości dopełnia bibliografia oraz wykazy wystaw. Album wydany jest w formie dwujęzycznej – polskiej i angielskiej. Format 300 x 240 mm, twarda oprawa, 232 strony, ok. 150 barwnych ilustracji, nakład 3000 egz.

NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora – magazyn odsłaniający nieznane oblicze jednego z najważniejszych polskich artystów XX wieku, dedykowany jednemu dziełu – Notatnikowi Fotograficznemu Władysława Hasiora. To niezwykłe archiwum wizualne składa się z 20 tysięcy przezroczy, wykonanych na przestrzeni niemal 30 lat i usystematyzowanych przez artystę w cyklach tematycznych. To unikatowy w tej skali, wyrazisty dokument polskiej kultury wizualnej ostatniej ćwierci XX wieku, a jednocześnie pasjonujący fotograficzny szkicownik sławnego artysty, który służył mu również za narzędzie do pracy popularyzatorskiej i edukacyjnej. *NOT. FOT.* to wydawnictwo, które łączy formę współczesnego, bogato ilustrowanego magazynu i rzetelnego muzealnego katalogu. Oprócz obszernej prezentacji fotografii Władysława Hasiora na jego łamach znalazły się teksty omawiające specyfikę *Notatnika Fotograficznego*, materiały archiwalne, a także

dedykowane Hasiorowi prezentacje współczesnych artystów. Zespół redakcyjny to: Julita Dembowska, Łukasz Gorczyca, Błażej Pindor, Sylwia Serafinowicz, Kola Śliwińska. Zeszyty I, II, III, IV: 80 stron każdy, teksty w języku polskim i angielskim, nakład 500 egzemplarzy. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Województwa Małopolskiego.

Udostępnianie zbiorów, współpraca

Dział Sztuki

Przygotowywano i wypożyczano eksponaty (ogółem 97 poz. inw.) na wystawy organizowane przez inne muzea i instytucje (obraz Tadeusza Brzozowskiego i asamblaż Władysława Hasiora do MCK „Sokół" w Nowym Sączu na wystawę *Cultus Terrae*; 9 koronek według projektu Mieczysława Szopińskiego na wystawę poświęconą artyście w Muzeum Podhalańskim w Nowym Targu; stary sprzęt narciarski (4 poz. inw.) na wystawę *Sport na kresach. Początki* w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu; 2 obrazy Tadeusza Brzozowskiego na wystawę *Brzozowscy* w Dworze Karwacjanów w Gorlicach, a następnie w MCK „Sokół" w Nowym Sączu; stary sprzęt narciarski i turystyczny (23 poz. inw.) na wystawę *Pod przewodnią gwiazdą nauki* w Muzeum UJ w Krakowie; 4 prace Władysława Hasiora na wystawę Pauliny Ołowskiej *Metoda* w Gdańskiej Galerii Miejskiej; 19 rzeźb Edwarda Sutora do Związku Euroregion „Tatry" w Nowym Targu na wystawę *Szukający głowy*; 10 obiektów (obrazów i rzeźb) na wystawę *Między formą a treścią. Zakopiańska kolonia artystyczna* w Muzeum Nadwiślańskim w Kazimierzu Dolnym; fonograf po Juliuszu Zborowskim na wystawę *Bronisław Piłsudski (1866-1918)* w Litewskim Muzeum Sztuki w Wilnie; 3 odznaki do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół", Gniazdo w Zakopanem na wystawę z okazji 140-lecia organizacji; 20 obrazów na szkle autorstwa Adama Słowińskiego na wystawę artysty w Teatrze Witkacego w Zakopanem. Udzielano informacji osobom zainteresowanym zbiorami w połączeniu z udostępnianiem muzealiów i bez ich udostępniania. Udostępniano muzealia do fotografii lub filmowania oraz fotografie muzealiów.

Dział Etnografii

Udostępniano zbiory osobom zainteresowanym. Udzielano informacji. Wykonywano kwerendy i ankiety.

Dział Edukacji

Współpraca z magazynami górskimi i narciarskimi: „Ski Magazyn", „Góry", „N.p.m", „Gazeta Górska" „Zakos" PTT Łódź – publikacja tekstów o górach i ludziach gór; współpraca z Katarzyną i Andrzejem Rozmysłowiczami, „Przystanek Cisna" Bieszczady dotycząca turystyki w Bieszczadach i projektu „Tatry Bieszczadom. Bieszczady Tatrom", prezentacje multimedialne, pokazy filmów i książek; współpraca z Rafałem Sonikiem – akcja „Czyste Tatry", współorganizatorem „Mszy Świętej narciarzy na Kasprowym Wierchu" i „Spotkania seniorów", prezentacje multimedialne o historii narciarstwa w Polsce; współpraca z Mateuszem Mrozem w zakresie rozwoju strony o ski-turingu www.skiturowezakopane.pl, której partnerem jest Muzeum Tatrzańskie; współpraca z Polskimi Kolejami Górskimi przy organizacji spotkań na szczycie Kasprowego Wierchu; Bartosz Górski i GOPR Bieszczady – materiały o działalności GOPR w Bieszczadach, „Echo Połonin"; Zbigniew Miazga – historia i dzień dzisiejszy szałasów tatrzańskich – dokumentacja fotograficzna, współpraca przy powstającym albumie zdjęć tatrzańskich; Waldemar Czado – GOPR Bieszczady - współpraca w ramach Dnia Narciarza; Roman Szubrycht – GOPR Bieszczady – współpraca w zakresie materiałów o Beskidzie Niskim, dziejach turystyki w tym rejonie; Grzegorz Mołczan – GOPR Bieszczady – współpraca w zakresie historii turystyki narciarskiej w Bieszczadach; współpraca z Małgorzatą Rittersschild w zakresie pozyskania do zbiorów Muzeum zdjęć archiwalnych jej dziadka, Zdzisława „Wujka" Rittersschilda, znanego w Zakopanem międzywojennym narciarza, instruktora narciarskiego, działacza PZN.

Dział Konserwacji

ASP w Warszawie, Wydział Konserwacji Rzeźby i Detali Architektonicznych: współpraca z Prof. Januszem Smazą przy konserwacji betonowych rzeźb wyrwanych z ziemi w ramach pracy magisterskiej.

Wydział Konserwacji Malarstwa: współpraca z dr Moniką Jadzińską; opieka merytoryczna nad dyplomatką Joanną Chodkiewicz.

Muzeum Narodowe w Krakowie – rozmowy na temat podjęcia się konserwacji map i książki z Działu Biblioteki przez pracownice Pracowni Konserwacji Papieru i Skóry.

Lucyna Grupa – konserwator w Dziale Etnografii MNP – prezentacja wyników konserwacji obrazów na szkle oraz wymiana doświadczeń na ten temat.

Uniwersytet w Łodzi – Wydział Historii Sztuki: wizyta studyjna dziesięcio osobowej grupy studentów.

Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie: Daniel Rumiancew i Monika Masłoń – organizacja, pomoc i nadzór w happeningu polegającym na umyciu pomnika Ratownikom Górskim Władysława Hasiora w ramach studenckiej wystawy poplenerowej w Galerii Hasiora.

Biblioteka

Udostępniano zbiory pracownikom naukowym, studentom, uczniom zakopiańskich szkół oraz innym czytelnikom. W czytelni udostępniono 112 woluminów, na rewersy wypożyczono 41 woluminów. Udostępniono 700 pozycji z archiwum fotograficznego, zbiorów grafiki, dokumentacji technicznej, zbiorów muzycznych. Udzielano informacji rzeczowych, katalogowych, bibliograficznych o zbiorach dla czytelników na miejscu oraz korespondencyjnie. Zrealizowano kwerendy, dokonywano wyboru i przygotowywano fotografie do wystaw i publikacji, wykonywano skany zdjęć i negatywów.

Archiwum

Udostępniono 760 jednostek archiwalnych 105 osobom.

Specjalista ds. edukacji – Wojciech Szatkowski

Konsultacje merytoryczne (Marcin Koszałka) w zakresie okupacji hitlerowskiej na Podhalu w czasie II wojny światowej, kwestie „Goralenvolku" i polityki hitlerowskiej wobec górali, ruch oporu na Podhalu w latach 1939-1945; konsultacje merytoryczne w zakresie historii polskiego narciarstwa; współpraca z Magazynem Sportów Górskich „Góry" (7 tekstów: *Skituring w Bieszczadach*, *Wielkie przejścia narciarskie*, *Piękne w Tatrach* o kobiecym wspinaniu w Tatrach w okresie międzywojennym, postaciach: Heleny Marusarzówny, Bronisławy Staszel Polankowej i Zofii Stopka Olesiak, o legendach tatrzańskich *Duchy Tatr*, *(Nie) jednoznaczne zjazdy*, *Na fokach przez Tatry Zachodnie* i *Bieszczadzka*

wyrypa); z Magazynem Turystyki Górskiej „NPM" (6 artykułów: *Wielki błękit – o skituringu w Bieszczadach Zachodnich*, *Czerwone Wierchy na nartach*, *Kto mo owce ten mo co chce o tradycjach pasterskich w Tatrach*, *„Najpiękniejsza dolina" o cerkwi w Bielicznej w Beskidzie Niskim*, tekst o Przełęczy Krzyżne w Tatrach, *Bieszczady zimą – baśniowa kraina*).

Biuletynem PTT oddział w Łodzi „Zakos" (8 artykułów: *Na Okrąglik i Rypi Wierch w Bieszczadach Zachodnich*, *100 szczytów na nartach na 100 lecie Niepodległości* i o Projekcie Narciarstwo Wolności, *Sercu bliski Beskid Niski*, *Grandeus i góry Spisza*, *Witaj Kaukazie!*, *Ludzie gór umierają w ciszy*, *Cztery dni z życia wilka* o turystyce jesienią w Bieszczadach, *Matragona leśna góra z muzyką w tle*; ze „Skimagazynem" (artykuły: *Magia Kasprowego Wierchu* oraz *100 szczytów na nartach w jeden rok* w związku z projektem „Narciarstwo Wolności"; przewodnik skiturowy *Polskie góry na nartach 01*, wyd. Góry Books, Kraków 2017; www.watra.pl (3 art.: *Paportna na nartach*, *Bieszczadzka wyrypa*, *Wieczór górski o Bieszczadach w Kawiarni La Mano*; www.goryonline.com tekst o wycieczkach narciarskich w Bieszczady Zachodnie; www.8 a – 2 teksty o wycieczkach ski-turowych w Tatry i Bieszczady Zachodnie; spotkanie o Bieszczadach w Kawiarni La Mano i Dzień Narciarza; www.twojebieszczady.net – publikacja 4 tekstów o wycieczkach narciarskich w Bieszczadach Zachodnich i Wysokich na szczyty: Płasza, Jasło, Matragona i Hyrlata.

Główny specjalista ds. ochrony zabytków – Zbigniew Moździerz

Wykłady i prezentacje: *Geneza i rozwój stylu zakopiańskiego*, willa „Koliba" – 25 studentów w PPWSZ Nowy Targ, Wydział Architektury (19 IV); *Charakterystyka stylu zakopiańskiego*, willa „Koliba", wykład w ramach Akademii Nieświeskiej – 20 konserwatorów z Europy wschodniej, m.in. Białorusi i Ukrainy (19 VIII); *Problem zachowania integralności krajobrazu kulturowego Zakopanego* – spacer po Zakopanem w ramach Akademii Nieświeskiej, 20 konserwatorów z Europy wschodniej, m.in. Białorusi i Ukrainy (20 VIII); warsztaty międzynarodowe studentów architektury PPWSZ z Polski, Niemiec i Belgii na temat *Nowy Targ jako centrum Podhala* (30 IX).

Dział Przyrodniczy

Wykład: *Metodyka liczenia sów w Tatrach* dla studentów Koła Naukowego Przyrodników Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz wyjście w teren – Włodzimierz Cichocki (18 III).

Dział Sztuki

W Galerii Władysława Hasiora odbyły się tygodniowe warsztaty ze studentami Instytutu Edukacji Artystycznej Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, prowadzone przez Joannę Trznadel (adiunkta MT) oraz artystów Daniela Rumiancewa i Monikę Masłoń. W wyniku prac powstały dzieła, nawiązujące do realizacji Władysława Hasiora i wchodzące w dyskurs z kolekcją muzealną, które zaprezentowane zostały na wystawie w Galerii .

Wykład w Galerii Władysława Hasiora dla studentów historii sztuki Uniwersytetu Łódzkiego.

Zajęcia przeprowadzone przez kierownika Działu, Helenę Pitoń, dla studentów Podyplomowego Studium Muzeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba".

Projekty promocyjne Muzeum Tatrzańskiego

Nawiązano współpracę z zakopiańskimi instytucjami i jednostkami gospodarczymi:

1. Państwową Ogólnokształcącą Szkołą Artystyczną w Zakopanem (organizacja występów artystycznych w Muzeum Tatrzańskim w wykonaniu uczniów); współpraca przy organizacji Festiwalu Karola Szymanowskiego w ramach obchodów Roku Karola Szymanowskiego.
2. Zakopiańskimi kawiarniami „La Mano" oraz „Nova Kultura" (ekspozycja materiałów promocyjnych Muzeum Tatrzańskiego, wprowadzenie do sprzedaży niektórych publikacji i plakatów Muzeum).
3. „Tatra Premium Magazine" (objęcie patronatem Muzeum publikacji oraz przygotowanie materiałów tekstowych dotyczących Muzeum do publikacji w wydaniu zimowym).
4. Zakopiańskim Centrum Kultury w ramach patronatu stałego nad Muzeum.

Prowadzono działania informacyjne dotyczące bieżących wydarzeń organizowanych w Muzeum oraz jego filiach poprzez:

- systematyczna dystrybucja ulotek oraz plakatów,
- regularne przesyłanie informacji do informatorów miejskich.

W ramach współpracy ogólnopolskiej nawiązano kontakty i podjęto realizację wspólnych przedsięwzięć z następującymi podmiotami:

1. Wydawnictwem Czarne – współorganizacja spotkań autorskich oraz promocji książek we wnętrzach Muzeum Tatrzańskiego przez pierwszy kwartał 2017 roku, a następnie wsparcie promocyjne spotkań organizowanych przez Wydawnictwo lokalnie, ale poza Muzeum Tatrzańskim.
2. Królikarnią oraz Muzeum Narodowym w Warszawie – współorganizacja wystawy *Relacja Warszawa – Zakopane*.
3. Z czasopismem „Taternik" – objęcie periodyku przez Muzeum honorowym patronatem.
4. „Visa Kinem Letnim" – kampania promocyjna 50% zniżki na wstęp do Muzeum Tatrzańskiego przy płatności kartą Visa; emisja spotów reklamowych Muzeum przed seansami kina letniego w lipcu i sierpniu w Zakopanem, Giżycku i Sopocie.

W ramach współpracy zagranicznej:

1. Podjęto projekt CRiNMA pod nazwą „Zasoby kulturowe na obszarach górskich" realizowany przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, a w jego ramach:

- uczestnictwo w konferencji inaugurującej projekt;
- udział w wizycie studyjnej „Alta Langa Mountain Area" w Piemoncie;
- nawiązanie współpracy z członkami projektu CRiNMA z Włoch, Hiszpanii, Portugalii, Słowacji, Francji.

2. Współpraca z Muzeum Sztuki Litewskiej w Wilnie w ramach wystawy *Bronisław Piłsudski (1866–1918). Etnograf i muzealnik* obejmującej m.in.:

- kontrolę oraz akceptację materiałów graficznych i promocyjnych,
- tłumaczenie dokumentacji,
- przygotowanie umów dotyczących sprzedaży publikacji Muzeum Tatrzańskiego.

Dział Promocji zajmował się także organizacją Święta Muzeum Tatrzańskiego „Tatrzańskie Musealia". Ponadto koordynował i współpracował w zakresie reklamy wystaw Muzeum Tatrzańskiego.

Obecność Muzeum w mediach opierała się głównie na kontakcie i relacjach stałych patronów medialnych Muzeum Tatrzańskiego: „Tygodnik Podhalański", „Ski Magazyn", „Góry", „Infogram", Radio Kraków, Watra, ZakopanedlaCiebie.pl oraz na portalach internetowych. Dodatkowo poszczególne wydarzenia były promowane poprzez doraźnych patronów medialnych: TVP 3 Kraków, TVP Kulturę, Teleexpress, „Gazetę Wyborczą", „Konteksty", „n.p.m." i „TATRY".

Reklama i promocja wydarzeń Muzeum Tatrzańskiego odbywała się poprzez internetowe kampanie (na stronie www.muzeumtatrzanskie.pl, wysyłanie newsletterów do subskrybentów oraz informowanie przez portal społecznościowy Facebook o wydarzeniach). W mieście wydarzenia promowane były plakatami wieszanymi na słupach ogłoszeniowych oraz przez eksponowanie banerów outdoorowych. Reklama odbywała się także poprzez emitowanie krótkich spotów reklamowych w TVP3 Kraków. Ponadto zorganizowano konferencje prasowe: poświęconą dofinansowaniu projektów Muzeum Tatrzańskiego w ramach Funduszy Europejskich oraz otwarciu Szlaku Znakomitych Zakopiańczyków.

Z innych działań promocyjnych warto wymienić następujące wydarzenia:

- Komisja Kultury Urzędu Miasta Zakopane odbyła się w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza".;
- organizacja Stoiska Muzealnego na Warszawskich Targach Książki (18–21 V) oraz Międzynarodowych Targach Książki w Krakowie (2–29 IX);
- wystąpienia w radio i telewizji promujące Muzeum Tatrzańskie (Telewizja Polska, Teleexspress, Radio „Pogoda", Radio Kraków, Radiowa Trójka, TV „Tygodnik Podhalański", Radiowa Dwójka, Telewizja Kraków, you tube, „Dzień Dobry TVN";
- wejścia na www.muzeumtatrzanskie.pl – 380 020;
- liczba fanów na Facebook'u – 9123, licza obserwujących na Twitterze – 450.

Udział pracowników na konferencjach, sesjach i publikacje

J o a n n a T r z n a d e l: Konferencja Forum Tramontana – Radziejowice – wystąpienie nt. *Muzeum Tatrzańskiego i IMMA*,

Z b i g n i e w M o ź d z i e r z: V Międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Turystyka górska i alpinizm w kontekście historycznym, społecznym i kulturowym (XVIII – XXI w.)*, Polanica Zdrój, 15–17 listopada, organizator: Uniwersytet Wrocławski, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie, Leibnitz-Institut für Geschichte und Kultur des östlichen Europa – *Rozwój architektury turystycznej i sportowej w Tatrach* (referat ilustrowany 145 zdjęciami archiwalnymi i współczesnymi obiektów)

Artykuły: *Dziedzictwo Pieńkowskiej. Ochrona zabytków na Podtatrzu*. „Tatry" 2016 [wyd. 2017], nr 56, jesień, s. 108–113; *Problemy autonomii architektury w przestrzeni kulturowej. Ocena z perspektywy historycznej twórców działających w Zakopanem* [w:] *Przestrzenie autonomii – sztuka, filozofia, kultura*. Pod red. Teresy Pękali. Wydawnictwo UMCS. Lublin 2017, s. 233–251; *Witkacy's Connections with Architecture* [w:] *Witkacy. Logos and Elements*. Edited by Teresa Pękala. Peter Lang International Academic Publishers. Frankfurt 2017, s. 261–274; *Związki Witkacego z architekturą*. „Witkacy!" 2017, nr 2, s. 36–49; *Kościół drewniany pw. Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Białce Tatrzańskiej* [wstęp do:] ks. ZBIGNIEW PYTEL: *Białka Tatrzańska. Kościół drewniany*. Kraków 2017, s. 3–8.

W ł o d z i m i e r z C i c h o c k i: Konferencja „Muzea i kolekcje przyrodnicze w Polsce" Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie (udział w konferencji, przygotowanie prezentacji, przygotowanie artykułu do druku, korekta artykułu Cichocki W. 2017. *Dział przyrodniczy Muzeum Tatrzańskiego im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem* [w:] D. J. Gwiazdowicz (red.) *Muzealnictwo przyrodnicze w Polsce*, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, s. 155-168 (W. Cichocki)

V Konferencja naukowa im. prof. dr hab. Leszka Bergera na temat chowu i hodowli zwierząt egzotycznych 27-28 maja 2017 w ramach Poznańskich Dni Zwierząt Egzotycznych na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu Wydział Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach; przygotowano abstrakt wystąpienia oraz przygotowano i przedstawiono prezentację Cichocki W., Ważna A., Cichocki J., Bogdanowicz W. pt. *Polskie nazewnictwo ssaków świata*.

Marcin Warchałowski: Ogólnopolska Konferencja Chiropterologiczna w Wieżycy 17-19.11.2017r; Wystąpienie: *Czy tylko Carabidae? Dieta nocka dużego Myotis myotis (Borkhausen, 1797) z kolonii rozrodczej w Górkach Wielkich)* oraz posteru *Nowo odkryte kryjówki nocka orzęsionego Myotis emarginatus (Geoffroy, 1806) w Żywcu*, Drogomyślu oraz Pierśćcu.

Anna Wende-Surmiak: Międzynarodowe seminarium współorganizowane przez ICOM Europe i ICOM Polska i Muzeum Pałac w Wilanowie „Planowanie muzeum w otoczeniu" zrealizowane w cyklu ICOM Europe „Główne kierunki w zarządzaniu muzeum". (16 V–17 V) – wystąpienie *Muzeum Tatrzańskie = muzeum w przestrzeni.*

Doskonalenie zawodowe

Postępowanie habilitacyjne i uzyskanie tytułu doktora habilitowanego na Politechnice Krakowskiej przez Zbigniewa Moździerza.

Studia doktoranckie: Emilia Pomiankiewicz, Michał Murzyn, Ewa M. Romaniak, Marcin Warchałowski.

Wizyta studyjna pracowników MT w Muzeum Śląskim w Katowicach oraz Muzeum Browaru w Żywcu (7 III).

Wizyta studyjna pracowników MT w Muzeum Narodowym w Krakowie oraz Muzeum Przyrodniczym w Ojcowie (28 XI).

Warsztaty z Agencją Reklamową „Locativo" dotyczące Tatrzańskich Musealiów.

Prezentacja muzealnego programu komputerowego „Muzeo".

Szkolenie w Wygiełzowie dotyczące udostępnienia instytucji dla osób z niepełnosprawnościami

Szkolenie w Muzeum Archeologicznym w Krakowie dotyczące audiodeskrypcji.

Szkolenie w Muzeum Lotnictwa w Krakowie dotyczące niepełnosprawnych w instytucjach.

Szkolenie dla osób pierwszego kontaktu z osobami niepełnosprawnymi organizowane przez Urząd Marszałkowski w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza".

Warsztaty w Małopolskim Instytucie Kultury w Krakowie dotyczące niepełnosprawnych.

Gala rozdania certyfikatów dla instytucji dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, w Krakowskim Teatrze Scena Stu.

Udział w kursie na III klasę przewodnika tatrzańskiego: Elżbiety Kauzal, Kingi Zuber i Magdaleny Żyglińskiej.

Udział w wizycie studyjnej pracowników małopolskich instytucji kultury w muzeach Berlina, organizowanej przez Urząd Marszałkowski i Małopolski Instytut Kultury (A. Michalska, H. Pitoń)

Udział w szkoleniu w ramach projektu „Kultura bez barier" nt. niepełnosprawnych w muzeum

Szkolenie z zakresu obsługi systemu SL i zamówień publicznych w MKiDN (K. Para, A. Jarząbek, E. Romaniak, T. Gluziński)

Szkolenie „Moc muzeum" Kraków (M. Warchałowski)

Nagrody Muzeum Tatrzańskiego

Wyróżnienie w konkursie Wydarzenie Muzealne Roku Sybilla 2016 roku w kategorii: Konserwacja i ochrona dziedzictwa kultury za konserwację obrazów z kolekcji dawnego ludowego malarstwa.

Nagroda główna dla książki Beaty Słamy i Wojciecha Szatkowskiego pt. *Magia nart* w konkursie na Najpiękniejszą Książkę Roku 2016 na targach książki w Warszawie. Autorem nagrodzonego projektu graficznego książki jest Bartłomiej Witkowski/Ultrabrand. Nagroda honorowa dla Muzeum Tatrzańskiego i Wydawnictwa Tatrzańskiego Parku Narodowego, wydawców książki.

Katalog wystawy *Relacja Warszawa – Zakopane* – II nagroda w kategorii wydawnictw książkowych lub multimedialnych w przeglądzie Muzeum Widzialne 2017, organizowanym co 2 lata przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.

Nominacja książki *Magia nart* Beaty Słamy i Wojciecha Szatkowskiego do Literackiej Nagrody Burmistrza Zakopanego 2017.

Nominacja książki *Sztuki piękne pod Tatrami* Teresy Jabłońskiej do Literackiej Nagrody Burmistrza Zakopanego 2017.

Współpraca międzynarodowa i krajowa oraz inna działalność

Wizyta studyjna z Instytutu Polskiego w Londynie (20–21 VI) – Adam Sutherland z Fundacji Grizedale Arts w Coniston oraz Katarzyna Ga-

rapich (kuratorka) i Paulina Latham (Instytut Polski); wizyta studyjna w Grizedale Arts w Coniston –Anna Wende-Surmiak, Paulina Latham (6-9 XI).

Konferencja Międzynarodowego Związku Muzeów Górskich (IMMA) w Sabadell w Hiszpanii (współorganizowana przez MT) – Anna Wende-Surmiak, Joanna Trznadel. Muzea partnerskie to: Museo Nazionale della Montagna „Duca degli Abruzzi" w Turynie (Włochy), Musée Alpin w Chamonix (Francja), Servei General d'Informaciò de Muntanya w Sabadell (Hiszpania), Musée Pyrénéen w Lourdes oraz Whyte Museum of the Canadian Rockies w Banff (Kanada).

Wizyta studyjna z Merostwa miasta Saint-Dié-des Vosges.

Podpisanie listu intencyjnego ze Związkiem Podhalan w sprawie utworzenia magazynów studyjnych w Ludźmierzu

Negocjacje z właścicielami Dworu w Łopusznej w sprawie ewentualnego zakupu posiadłości.

Udział w programie edukacyjnym dla uczniów szkół zakopiańskich Cool_turalny człowiek.

Pozyskanie dofinansowania zadania w ramach Programu Infrastruktura kultury ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury w kwocie 200 000,00 zł na zakup wyposażenia na potrzeby działalności statutowej Muzeum Tatrzańskiego.

Stażyści – 6 stażystów Powiatowego Urzędu Pracy.

Praktyki studenckie – 3 osoby.

Wolontariusze – 2 osoby

Inwestycje

Rewaloryzacja i modernizacja zabytkowych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala – Działanie 6.1.1. RPO WM na lata 2014–2020

Celem realizacji projektu jest rozwój potencjału i programu kulturowego Muzeum Tatrzańskiego wraz ze znaczącą poprawą dostępności cennego dziedzictwa kultury Podhala dla zwiedzających, zgodnie ze współczesnymi standardami rozwoju muzealnictwa.

Przeprowadzenie projektu pozwoli na unowocześnienie wystaw i ekspozycji, wprowadzenie nowych ścieżek zwiedzania i ścieżek edu-

kacyjnych oraz umożliwi utworzenie nowych linii narracyjnych, wokół których budowana będzie komunikacja pomiędzy Muzeum a odbiorcą.

Budynki objęte projektem: Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego, Galeria Sztuki im. W. i J. Kulczyckich na Kozińcu, Muzeum Kornela Makuszyńskiego.

Rewaloryzacja i modernizacja zabytkowych, drewnianych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala – Działanie 8.1 POIiŚ na lata 2014-2020

Celem realizacji projektu jest rozwój potencjału i programu kulturowego Muzeum Tatrzańskiego wraz ze znaczącą poprawą dostępności cennego dziedzictwa kultury Podhala dla zwiedzających, zgodnie ze współczesnymi standardami rozwoju muzealnictwa. Projekt obejmuje wiele remontów budowlano-konserwatorskich, którymi zostanie objętych 6 obiektów drewnianych Muzeum Tatrzańskiego: Muzeum Stylu Zakopiańskiego w wilii „Koliba", Galeria Sztuki XX wieku w willi „Oksza", Galeria Władysława Hasiora, Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje im. M. i B. Dembowskich, Zagroda Sołtysów w Jurgowie, Zagroda Korkoszów w Czarnej Górze. Modernizacja przewiduje rozwój dotychczasowych oraz wprowadzenie nowych form działalności m.in. przestrzeni ekspozycyjnych, edukacyjnych, recepcyjnych i magazynowych. Realizacja projektu pozwoli na przeprowadzenie zmian w zakresie dostępnych form zwiedzania. Umożliwi uatrakcyjnienie ścieżki zwiedzania oraz poszerzenie płaszczyzny działań edukacyjnych.

Cyfrowe przetworzenie i udostępnienie zbiorów 2 D w Muzeum Tatrzańskim" – Działanie 2.1.2 RPO WM na lata 2014-2020

Celem projektu jest zwiększenie poziomu wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie udostępniania regionalnych zasobów kultury i dziedzictwa regionalnego poprzez powstanie infrastruktury umożliwiającej dostęp do cyfrowych kopii obiektów posiadanych przez muzeum. Realizacja projektu umożliwi wprowadzenie nowoczesnego systemu prezentacji zbiorów i oferty Muzeum oraz stworzy nowe możliwości wzbogacające i urozmaicające działalność Muzeum. Zakupiono materiały zabezpieczające artefakty.

Przeprowadzono konserwację zachowawczą 3 obiektów: 1 starodruk i 2 mapy z początku XX wieku. Przeprowadzono konserwację

zachowawczą artefaktów umożliwiającą wykonanie ich odwzorowań cyfrowych: odkurzenie mechaniczne, czyszczenie środkiem do czyszczenia negatywów oraz zbiorów archiwalnych: odkurzenie mechaniczne, usunięcie metalowych łączników, prostowanie zagiętych kart, podklejanie rozdartych kart. Przygotowano obiekty do digitalizacji, umieszczono w odpowiednich atestowanych opakowaniach.

Wykonano kopie cyfrowe 2 map z początku XX wieku.

Zakupiono skanery do wykonywania kopii cyfrowych, graficzne stacje robocze wraz z oprogramowaniem, sprzęt fotograficzny.

Zakopiańskie Centrum Dokumentacji Dziedzictwa Niematerialnego – Działanie 6.1.3. RPO WM na lata 2014-2020

Celem realizacji projektu jest stworzenie Zakopiańskiego Centrum Dokumentacji Dziedzictwa Niematerialnego dokumentującego i udostępniającego żywo istniejącą kulturę Podtatrza w okresie od zakończenia II wojny światowej do współczesności.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności statutowej Muzeum Tatrzańskiego

Zakup regałów do magazynu zewnętrznego oraz zakup samochodu do transportu eksponatów muzealnych z Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zakup do zbiorów Działu Sztuki zabytkowych łyżew

Zakupiono Łyżwy będące reprezentatywnym przykładem sprzętu sportowo-rekreacyjnego używanego w 2. poł. XX wieku, także na terenie Podhala, którego – jak dotychczas – brakowało w naszych zbiorach. Wyprodukowane zostały przez firmę polską – są więc dodatkowo doskonałą egzemplifikacją rodzimej wytwórczości związanej z rozwojem sportu.

Zakup obrazu Leona Wyczółkowskiego *Limba w Tatrach*

Zakupiono do kolekcji obraz *Limba w Tatrach* autorstwa Leona Wyczółkowskiego, wybitnego polskiego malarza, dla którego Tatry stanowiły istotne źródło inspiracji. Namalowany w 1917 roku akwarelowy pejzaż należy do niezwykle interesujących i na wysokim poziomie artystycznym tatrzańskich prac tego twórcy i doskonale uzewnętrznia cechy jego indywidualnego stylu. Odnaleźć w nim można także, popularne w tamtym okresie, inspiracje sztuką japońską. Obraz został zaku-

piony w krakowskim Salonie Dzieł Sztuki Connaisseur. Wzbogacił on jedną z największych kolekcji pejzażu tatrzańskiego w polskich zbiorach muzealnych.

Zakup spinek do koszul męskich oraz gonciarni z Roztok na Podhalu

Zakupiono 7 sztuk współczesnych spinek wytwarzanych przez działających na Podhalu wytwórców. Uzupełnianie kolekcji połączone jest dokumentowaniem wybranych warsztatów spinkarskich. Dokonano zakupu gonciarni z Roztok, wykonanej ok. 1902 r. przez Józefa Różaka. Maszyna ta jest interesującym przykładem miejscowej techniki i umiejętności podhalańskich wytwórców.

Anna Wende-Surmiak

69. Plaka wystawy *Relacja Warszawa – Zakopane* w warszawskiej Królikarni (23 IV – 6 VIII 2018)

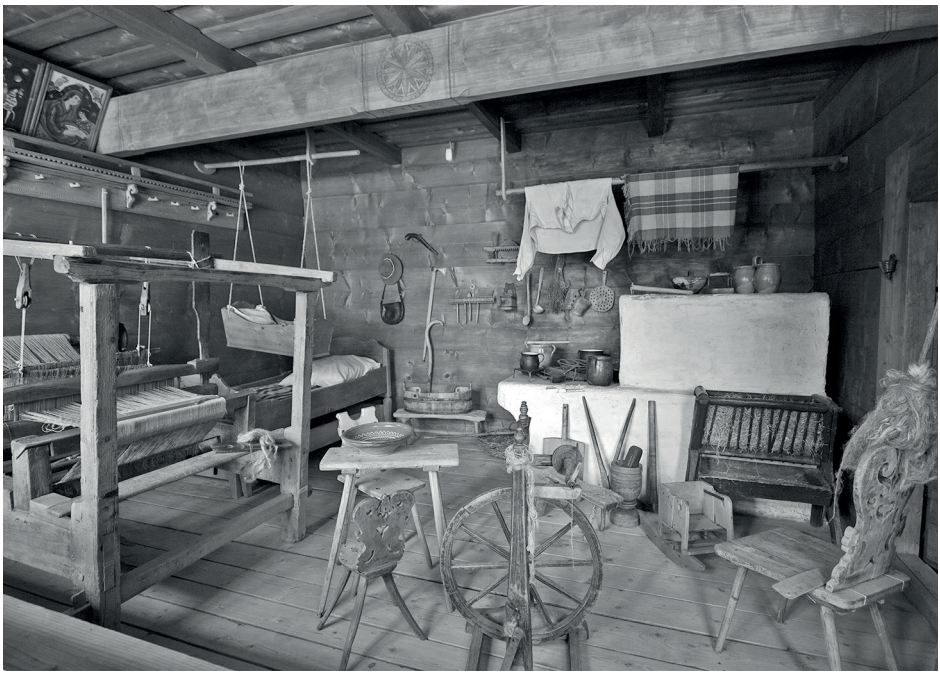

70. Obecna ekspozycja etnograficzna na parterze gmachu głównego.
Fot. D. Moździerz, 2012

71. Obecna ekspozycja etnograficzna na parterze gmachu murowanego.
Fot. D. Moździerz, 2012

72. Obecna ekspozycja geologiczna na I p. gmachu głównego.
Fot. D. Moździerz, 2012

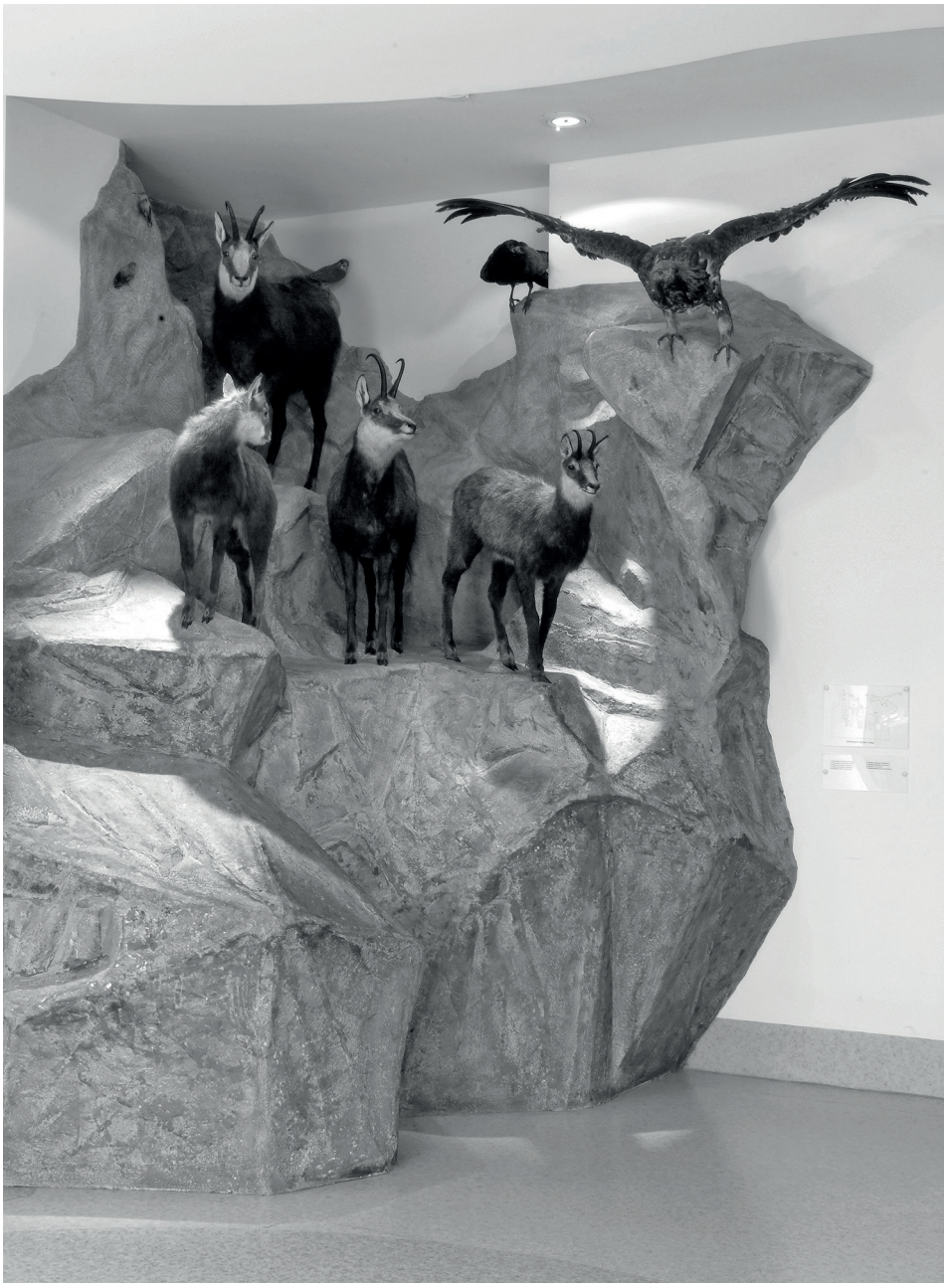

73. Obecna ekspozycja przyrodnicza na I p. gmachu głównego.
Fot. D. Moździerz, 2012

74. „Opolanka" przed gruntownym remontem. Fot. D. Moździerz, 2007

75. Ekspozycja w Muzeum Kornela Makuszyńskiego w „Opolance”.
Fot. D. Moździerz, 2007

76. Galeria Sztuki im. W. i J. Kulczyckich przed gruntowną modernizacją.
Fot. D. Moździerz, 2007

77. Wystawa *Porozmawiajmy o kobietach* w Galerii Sztuki im. W. i J. Kulczyckich . Fot. D. Moździerz, 2012

78. Galeria Władysława Hasiora. Fot. D. Moździerz, 2007

79. Ekspozycja w Galerii Władysława Hasiora. Fot. D. Moździerz, 2007

80. Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba" przed remontem.
Fot. D. Moździerz, 2014

81. „Izba góralska" – ekspozycja w Muzeum Stylu Zakopiańskiego.
Fot. D. Moździerz, 2014

82. Galeria Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. D. Moździerz, 2014

83. Ekspozycja w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. D. Moździerz, 2014

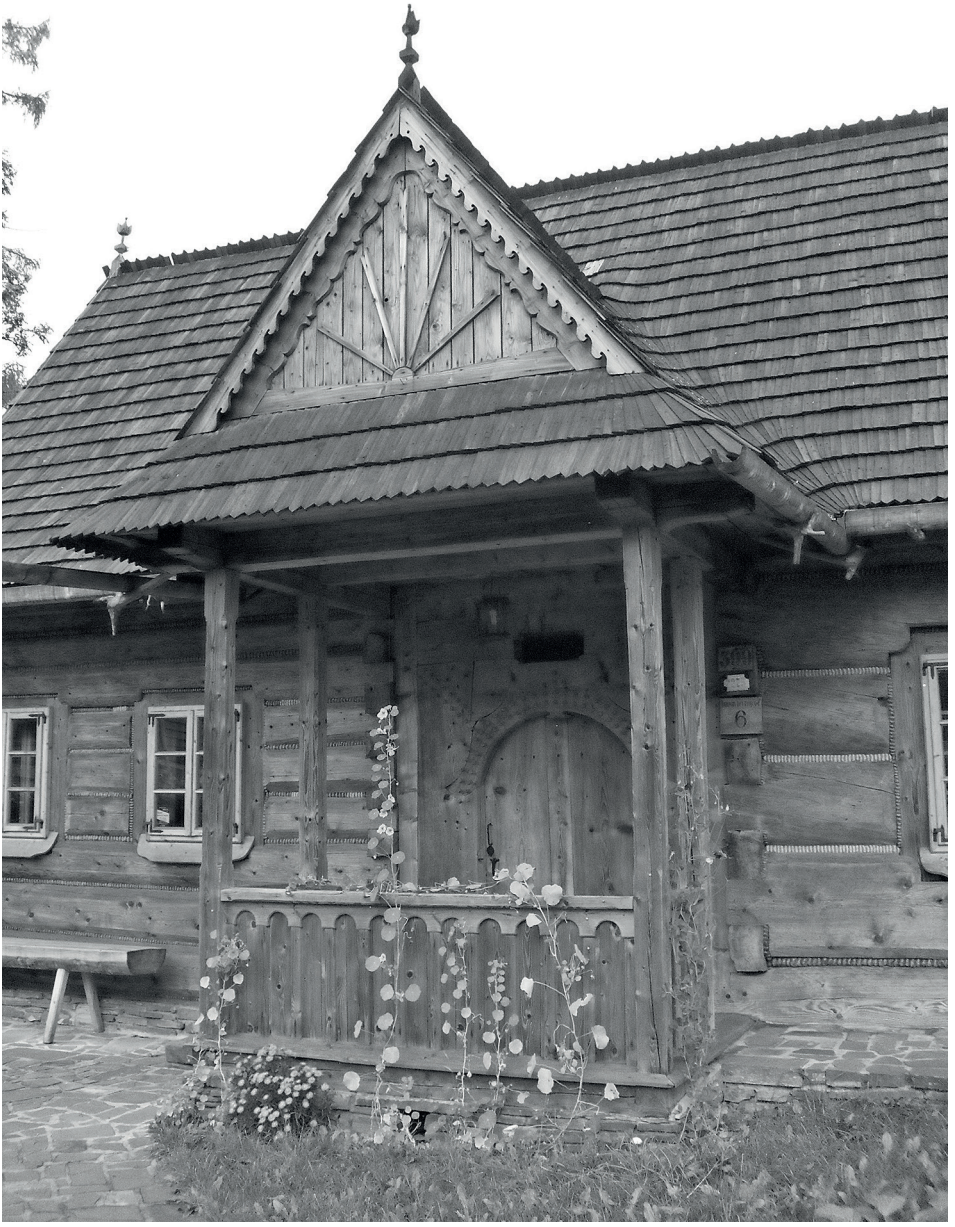

84. Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje w chałupie Gąsieniców Sobczaków. Fot. D. Moździerz, 2011

85. Ekspozycja etnograficzna w izbie czarnej w chałupie Gąsieniców Sobczaków. Fot. D. Moździerz, 2009

86. Muzeum Kultury Ludowej Spisza w zagrodzie Korkoszów w Czarnej Górze. Fot. Dawid Moździerz, 2008

87. Ekspozycja etnograficzna w chałupie Korkoszów w Czarnej Górze.
Fot. D. Moździerz, 2011

88. Muzeum Kultury Ludowej Spisza w zagrodzie Sołtysów w Jurgowie.
Fot. D. Moździerz, 2009

89. Ekspozycja etnograficzna w chałupie Sołtysów w Jurgowie.
Fot. D. Moździerz, 2009

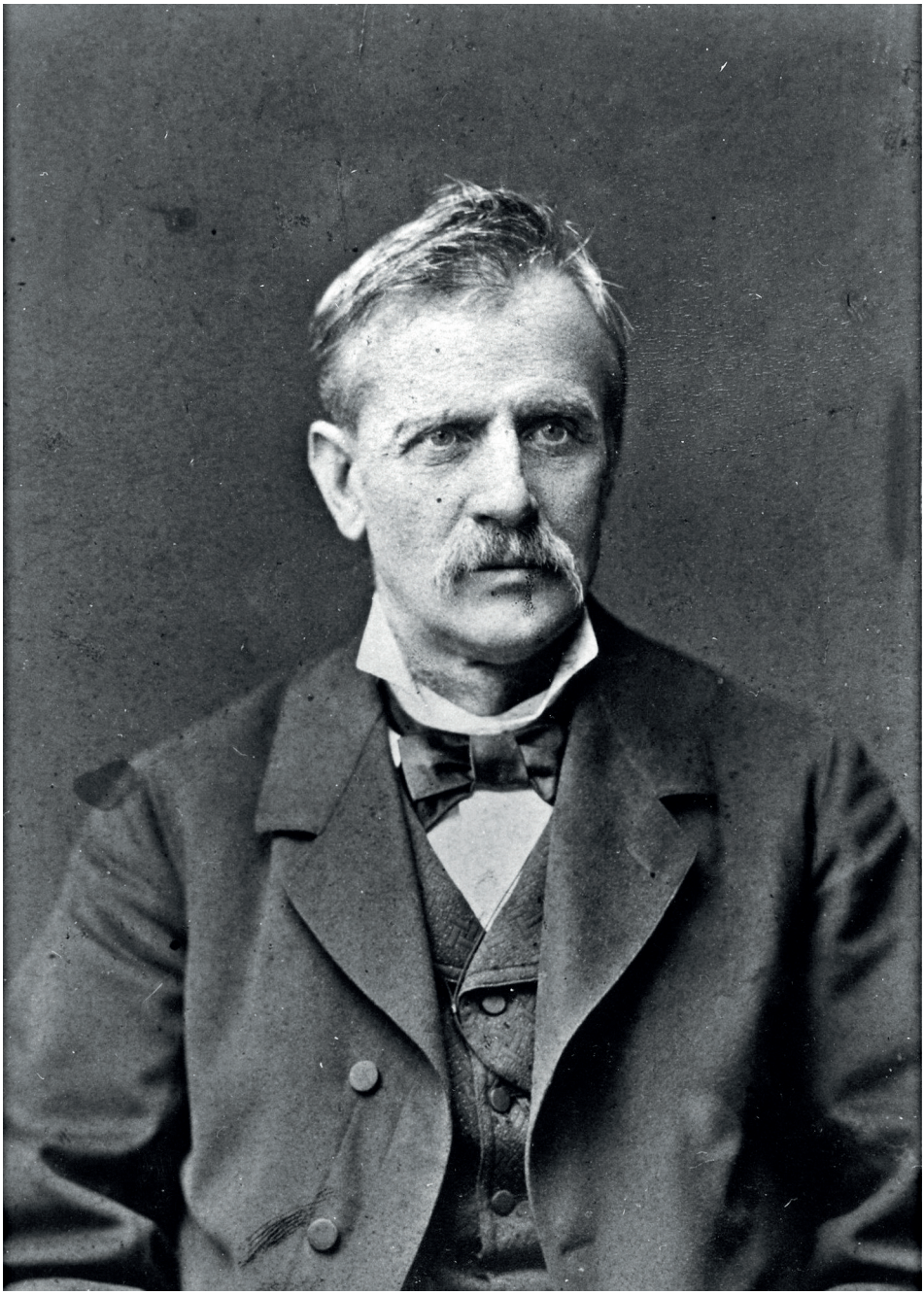

69. Tytus Chałubiński. Fot. Jan Miecznikowski, ok. 1880. Zbiory MT
69. Tytus Chałubiński. Photo. Jan Miecznikowski, ok. 1880. MT collection

„ROCZNIK PODHALAŃSKI" „PODHALE YEARBOOK"
12: 2017, 215-216
ISNN 0208-4155 ISBN 978-83-60982-53-2

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem za lata 2015–2017

Poprzednie zebranie sprawozdawczo-wyborcze odbyło się 30 stycznia 2015 roku. Wybrano zarząd w składzie:

- przewodniczący: Włodzimierz Cichocki
- zastępca przewodniczącego Katarzyna Para
- sekretarz Zbigniew Moździerz
- skarbnik Bronisław Chowaniec Lejczyk
- członek zarządu Robert Kowalski.

W pierwszym roku działalności zarząd skupił się na spotkaniach z członkami i sympatykami Towarzystwa, a 4 listopada zorganizował Dzień Patrona. W tym dniu przypadała 126 rocznica śmierci Tytusa Chałubińskiego. W ramach obchodów Dnia Patrona złożono kwiaty przed pomnikiem dra Tytusa Chałubińskiego u zbiegu ulic Zamoyskiego i Chałubińskiego. Zamówiono Mszę Świętą w intencji dra Tytusa Chałubińskiego i jego rodziny oraz żyjących i zmarłych pracowników Muzeum Tatrzańskiego, a także członków TMT, w Starym Kościele przy ulicy Kościeliskiej. Po mszy nastąpiło złożenie kwiatów i zapalenie zniczy na grobie Patrona. Następnie zgromadzeni udali się do gmachu głównego Muzeum Tatrzańskiego, gdzie wysłuchano opowieści członka Towarzystwa Wiesława Wójcika pod tytułem *Chałubiński i Sabała*. W tym samym roku Towarzystwo wydało katalog wystawy *Nie tylko Witkiewiczowie*.

W 2016 roku członek Towarzystwa dr Anna Haratyk organizowała *Międzynarodową Konferencję Naukową VII Polsko-Ukraińskie Dni Historyczno-Pedagogiczne pt. Kultura w edukacji.* Towarzystwo było jednym ze współorganizatorów, a Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego objęło honorowy patronat na Konferencją. Odbyła się ona

5 i 6 maja w Zakopanem. W tym samym roku przy Towarzystwie zostało afiliowane Ogólnopolskie Stowarzyszenie Studentów Architektury (OSSA). W Zakopanem odbyła się XX edycja warsztatów OSSA. TMT prowadziło całkowite rozliczenie finansowe i merytoryczne tychże warsztatów. Na zakończenie współpracy OSSA wyrównało zarówno wszelkie należności jak i wsparło nas finansowo. Zaznaczyć trzeba, że cały trud zdobycia pieniędzy na organizację oraz samą organizację warsztatów wzięli na siebie studenci z OSSA.

W 2016 roku Towarzystwo wydało książkę Elżbiety Witkiewicz-Schille *Nie tylko Witkiewiczowie*. Książkę wydano przy wsparciu finansowym Gminy Miasta Zakopanego. Całkowity koszt wyniósł 21 235 złotych, a od Miasta otrzymaliśmy dotację w wysokości 10 000 złotych. W tym samym roku wraz z Muzeum Tatrzańskim wydaliśmy XI tom „Rocznika Podhalańskiego". Tu również wsparła nas kwotą 12 000 Gmina Miasto Zakopane.

Rok 2017 upłynął na całkowitym rozliczeniu warsztatów studentów architektury OSSA afiliowanych w 2016 roku. W wyniku rozliczenia została im zwrócona kwota w wysokości 8000 złotych, którą przeznaczono na organizację warsztatów w 2017 roku we Wrocławiu. Przez te wszystkie lata rozprowadzano i popularyzowano wydawnictwa TMT oraz prowadzono ich sprzedaż.

W 2017 roku zbierano również materiały do publikacji o Tytusie Chałubińskim. W wydawnictwie planuje się umieścić m.in. *Wspomnienia z podróży* Tytusa Chałubińskiego w opracowaniu Jadwigi Surzyckiej, *Moje Zakopane*, wspomnienia córki Tytusa Chałubińskiego, które były opublikowane, w odcinkach, w „Echu Tatrzańskim" w 1919 roku. Przedstawiona tutaj wersja, przygotowana przez Barbarę Izdebską, powstała na podstawie rękopisu, który nieznacznie różni się od opublikowanej wersji. Ponadto zamieszczone będą dwa eseje państwa Jana i Barbary Izdebskich, które poświęcono życiu osobistemu Tytusa Chałubińskiego oraz relacjom Tytusa Chałubińskiego i Tomasza Surzyckiego. Pozycja ta zostanie wydana z okazji 120. rocznicy śmierci patrona Muzeum Tatrzańskiego oraz naszego Towarzystwa.

Włodzimierz Cichocki

VII. SKOROWIDZE I SPISY

Skorowidz osób

A

Adamczyk Andrzej 142
Adamski P. 14, 17, 18
Andrusikiewicz Jan Kanty 32
Axentowicz Grzegorz 172
Axentowicz Marek 172

B

Bachleda Curuś Andrzej 118, 175
Barabasz Stanisław 113, 115, 116, 117, 119, 172
Bargiel Andrzej 116, 176
Batko A. 108, 110
Bazielich Barbara 28, 33
Beaurain K. 24, 33
Beczała T. 99
Bednarski Henryk 114, 116
Berbeka Maciej 150
Berger Leszek 186
Berghauzen Janusz 34
Bielewicz Marian 17
Bittner-Burkot B. 99
Blaszak Andrzej 31, 32
Blaszak Andrzej 31, 32
Blossfeld Willy 24
Błaszczyk-Żurowska Hanna 24, 25, 27, 29, 33
Bogdanowicz W. 186
Brandstatter Andrzej 147
Brzosko Jakub 116
Brzozowski Rafał 148
Brzozowski Tadeusz 179
Budzik J. 14, 18
Bugnon-Rosset Anna 98
Bujak Franciszek 172
Bujak Jakub 91, 121
Bukowińscy, rodzina 123, 159
Bukowski Andrzej 31, 32
Buszko J. 14, 17, 18

C

Chałubiński Tytus, dr 91, 157, 161, 169, 170, 173, 176, 177, 186, 195, 196
Chodkiewicz Joanna 180
Chrostowski M. 14, 17, 18
Chwistek Leon 161
Cichocki Włodzimierz 14, 18, 160, 183, 186, 195, 196
Cisło Grażyna 14, 18, 160
Ciszewska-Rząsa Magdalena 116
Cugowski Krzysztof 148
Curie Piotr 169

Czado Waldemar 116, 174, 180
Czech Bronisław 118

D

Dąbrowska Ania 148
Dąbrowska Maria 98
Dąbrowski J. S. 14, 15, 18
Dembowska Julita 106, 107, 108, 110, 159, 179
Dembowska Maria 164, 190
Dembowski Bronisław 164, 190
Dettloff Karol 117
Długosz Jan 167
Dłuska Bronisława 170
Domagała Bartłomiej 125, 128, 130, 131, 137, 169
Dorula Leszek 141, 142, 153
Dudryk Maksymilian 115, 160, 161, 172
Dziaczkowski Jan 169

E

Eljasz Stanisław, budowniczy 94
Eljasz Walery 90, 91, 92, 93, 94, 159
Eljaszowa Natalia 91, 92

F

Faden Józef 172
Fenby Taylor A. 99
Figura Anna 116, 174
Fonsi Luis 148
Fortuna Wojciech 118, 175
Franciszka I, cesarz 93
Friedbergowa Maria 92
Fuksa Andrzej, ks. 121, 159

G

Galica Adam 157
Galica Andrzej 157
Gałek Stanisław 165
Garapich Katarzyna 188
Gawliński Jerzy 177
Gaździcki Andrzej 158
Gąsienica Giewont 177
Gąsienica Groń Franciszek 118
Gąsienica-Łuszczek Izydor 172
Gentil-Tippenhauer Wanda 114, 119
Giżycka Bronisława 24, 25, 26, 33, 34
Gluziński Tomek 188
Gołembiowska Beata 172
Gorczyca Łukasz 106, 107, 110, 175, 179
Górska Anna 168, 172, 182
Górski Bartosz 174, 180
Grocholska-Kurkowiak Barbara 174
Groniec Katarzyna 99
Grupa Lucyna 181
Grzegorzewska Maria 167
Gut Jakub 93

H

Hadowska Olga 116
Hajdukiewicz Jerzy 177
Haratyk Anna 195
Hasior Władysław
Hasior Władysław 102–111, 157–159, 163, 164, 167, 168, 172, 175, 176, 178, 179, 181, 183, 190

Henry Natacha 172
Herring Ed 109
Hodkiewicz Joanna 164
Huculak Witold 165

I

Izdebska Barbara 196
Izdebski Jan 196

J

Jabłoński-Zelek Rafał 117
Jackowski Aleksander 104, 106, 110
Jackowski J. 24, 33
Jackowski Marek 149
Jadzińska Monika 164, 180
Jagiełko J. 99
Jagiełło Michał 172
Jan Paweł II, papież 173
Jarząbek Anna 188
Jonderko T. 99
Jóźwiak Agata 167

K

Kaczmarczyk Tadeusz 117
Kaczmarek Ł 22, 33
Kadej M. 14, 19
Kamiński Aleksander 98
Kargula Paulina 126
Karłowicz Mieczysław 114, 115, 168, 173, 174
Karpiel Bułecka Zofia 173
Karpowicz Stanisław 166
Kauzal Elżbieta 188
Kenar Antoni 91, 108, 121, 169
Kędziorski A. 14, 18
Kindermann Robert 12
Kirchner Hanna 110
Kisza Natalia 97, 99
Kłosowski Karol 158
Kmietowicz Józef, ks. 32
Kois, wójt 32
Kolbuszewski Jacek 150
Kopernicki Izydor 21, 22, 23, 33
Kordys Roman 115, 160, 161, 172
Korkoszowie, rodzina 164, 190
Kossak Anna 97
Kossak Jerzy 98
Kossak Tadeusz 97, 98
Kossak Wojciech 98
Kossak Zofia 96, 97, 98, 99
Koszałka Marcin 181
Koszarek Józef 31
Kotiers Franciszek 91, 92
Kotiers Wanda 92
Kotiers Zdzisław 91, 92, 93
Kotiersowa Zofia 91, 92
Kovats Edgar 165
Kowalski Robert 195
Kozak Anna 20, 27, 33, 160
Krajewska Monika 166, 175
Krupa Maciej 177
Krzemińska-Owczarz Elżbieta 158
Krzeptowski Sabała Jan 160
Krzywicki M. 15, 18
Kuchta Marian 31
Kuczyński Antoni 26, 33
Kulczycka Anna 158
Kulczycki Juliusz 158
Kulczycki Włodzimierz 158, 190
Kułach Wawrzyńcok Wojciech 163, 165, 166

Kurek Tadeusz 158
Kwiecińska Magdalena 21, 160

L

Lang Peter 186
Langer, prof. 25
Latuszewska-Dubowska U. 105, 110
Lerski Mieczysław 115, 172
Lesiecki Józef 114, 115
Liscar Anna 33
Loria Leon 114, 115, 172

Ł

Łaciakowie, rodzina 123, 159
Łazarczyk Krystyna 116
Łubniewski Kuba 149
Łukasiewicz Antoni 26
Łukaszczyk Wiktor 153
Łuszczek Józef 118

M

Machay Ferdynand, ks. 162
Makuszyński Kornel 120, 121, 122, 162, 164, 177, 190
Malewska-Szałygin A. 22, 33
Malinowski Piotr 177
Malkiewicz A. 14, 19
Małachowski Jan 116
Margaret 148
Markowska Patrycja 149
Marusarz Stanisław 118, 151, 174, 175
Marusarzówna Helena 160, 181
Masłoń Monika 157, 181, 183
Maślanka Jerzy 115, 172
Matynia A. 105, 110
Miazga Zbigniew 180
Michalcewicz J. 17, 18
Michalczyk K. 14, 18
Michalska A. 188
Michno Cezary 164
Mikkola K. 14, 18
Modrzejewska Helena 177
Mołczan Grzegorz 180
Moniak Stanisław 121, 123
Moniakowie, rodzina 159
Monita Rafał 172
Moździerz Dawid 156, 194-213
Moździerz Zbigniew 9, 156, 161, 177, 182, 186, 195
Mróz Mateusz 180
Murzyn Michał 171, 187
Mysłajek R. W. 99

N

Nakonieczny M. 14, 18
Niesiołowski W. 15, 18
Nocuń Agata 116
Nowacki J. 14, 18, 19
Nowak-Gąsienica Agnieszka 153
Nowocki M. 14, 18

O

Olszewska Anna 165
Ołowska Paulina 108, 110, 179
Omulecki Igor 169
Oppenheim Józef 114, 115, 116
Orłowicz Mieczysław 123
Ostap 122

P

Para Katarzyna 188, 195
Parandowski Jan 98
Paryscy Zofia i Witold Henryk 170
Paryski Henryk Witold 91, 121
Parzątek Michał 93
Pawlikowska-Jasnorzewska Maria 98
Pecuch Grzegorz 91, 121
Pękala Teresa 186
Pietraszko-Warchałowska Monika 13
Piłsudski Bronisław
Piłsudski Bronisław 8, 9, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 33, 34, 170, 179, 184
Piłsudski Józef 166, 170
Pindor Błażej 106, 179
Pitoń Helena 159, 183, 188
Piwkowski Robert 171
Poddębski Henryk 170
Pol Wincenty 162
Pomiankiewicz Emilia 171, 187
Porębski Jerzy 176
Półtawska Wanda 149
Pręgowski Zenobiusz 115, 160, 172
Prokop Magdziarz Ignacy 31
Prymaka-Oniszk Aneta 171
Przemyk Renata 99
Pytel Zbigniew, ks. 186

R

Radkowska-Walkowicz M. 33
Radkowska-Walkowicz M. 33
Radwan Leszek 165
Radwan Rohrenschef Piotr 165
Radwańska Urszula 116
Rak Zofia 31, 34
Raszewski Zbigniew 172
Rittersschild Małgorzata 180
Rittersschild Zdzisław 161, 180
Rodowicz Maryla 148
Rogalski Zbigniew 169
Romaniak Ewa Maria 124–127, 130, 131, 136, 137, 169, 187, 188
Różak Józef 192
Rudzki S. 34
Rumiancew Daniel 167, 181, 183
Rumiz Paolo 176
Rzankowski Szymon 173
Rząsa Marcin 116

S

Samardak Andrzej 116
Samozwaniec Magdalena 98
Sankunas Barbara 27
Sapieha Kazimierz Jan 123
Schiele Aleksander 172
Schmidt Dagmara 91, 121
Schnaider Józef 115, 172
Schumacher Anna 168
Serafinowicz Sylwia 107, 108, 109, 110, 179
Sichulski Kazimierz 166
Sierowszewski Wacław 25, 33
Sikora Mateusz 168
Skłodowska-Curie Maria 169, 170
Skłodowskie Maria i Bronisława 172
Skotnicówna Lida 158
Słama Beata 113, 116–119, 174, 188

Słowiński Adam 171, 179
Smaza Janusz 164, 180
Smolis A. 14, 19
Smoluchowski Marian 115, 162
Smoluchowski Tadeusz 115
Sojka Stanisław 99
Sokolewicz Z. 23, 33
Sołtysik Anna 125, 127, 133, 134, 135, 137, 169
Sołtysowie, rodzina 164, 190
Sonik Rafał 173, 180
Sosiński J. 17, 18
Starkówna Edyta 27
Staszel Jan 118
Staszel Polankowa Bronisława 181
Stażewski Henryk 127
Stecki Konstanty 121, 122, 158
Stercula Eugeniusz 26
Stoch Kamil 31
Stoch Łukasz 116
Stoiński W. 159
Stopka Olesiak Zofia 181
Strojny W. 15, 18
Stryjeńska Zofia 169
Strzelecki Władysław 115
Strzemiński Władysław 127
Sułkowski Z. 159
Surdel Jerzy 159
Surzycka Jadwiga 196
Surzycki Tomasz 196
Sutherland Adam 188
Sutor Edward 179
Szafer W. 15, 18
Szatkowska Anna 98, 99
Szatkowski Witold 98
Szatkowski Wojciech 113, 116, 117, 118, 119, 160, 171, 174, 176, 181, 188
Szatkowski Zygmunt 97
Szczuka Mieczysław 161
Szpak Michał 148
Sztaudynger Jan 98
Szubert Awit 159
Szubrycht Roman 174, 180
Szymanowski Karol 149, 168, 175, 183

Ś

Śliwińska Kola 106, 109, 110, 179
Średniawa Helena 27
Świtała Konrad 167

T

Tarnawski D. 14, 17, 18, 19
Tatar Ewa 105, 108, 111
Tatar-Ciuła Artur 173
Tobis Andrzej 108, 111
Todisco V. 15, 19
Truszczyńska D. 111
Trznadel Joanna 103, 109, 110, 159, 167, 183, 186, 189
Turnau Grzegorz 99
Tycner Janusz 166

U

Unrug Jadwiga 98

W

Wańkowicz Melchior 98
Warchałowski Marcin 9, 13, 160, 187, 188

Ważna A. 186
Weber Beata 125, 126, 132, 133, 137, 169
Weber Beata
Wende-Surmiak Anna 10, 129, 187, 189, 192
Wenta J. 14, 19
Werner Władysław 102
Wierzejski Jan 149
Wiktor Grażyna 158
Wilczek Jakub 123
Wilczkowie, rodzina 123, 159
Wincenciak K. 107, 111
Wiśniewska Ilona 171
Witkiewicz Stanisław 164, 172, 178
Witkiewicz Stanisław Ignacy (Witkacy) 98, 163, 169, 171, 172, 176–179, 186
Witkiewicz-Schille Elżbieta 196
Witkowski Bartłomiej 118, 188
Witkowski Z. 14, 19
Wnuk Marian 105
Wolak, bracia 173
Wójciak Anna 160
Wójcik Wiesław A. 195
Wyczółkowski Leon 157, 175, 191
Wyspiański Stanisław 175

Z

Zadrożyńska Anna 33
Zagrodzka Anna 108, 111
Zajchowska Stanisława 123
Zamoyski August 161
Zamoyski Władysław, hr. 162
Zaruski Mariusz 112, 113, 114, 115, 117, 162, 172, 173, 174
Zborowski Juliusz
Zborowski Juliusz 21, 22, 23, 24, 26, 27, 31, 34, 179
Zdyb Stanisław 115, 170
Zieliński Stanisław 114, 119
Zubek Stanisław 172
Zuber Kinga 188
Zwolińscy Tadeusz i Stefan 170
Zych Matura, rodzina 25
Zygadło Jacek 173, 174

Ż

Żakiewicz Anna 178
Żukowski R. 14, 15, 19
Żuławski Wawrzyniec 114, 118
Żurakowski Robert 177
Żurkowski Lech 167
Żyglińska Magdalena 188

Skorowidz geograficznych i własnych

A

Ajnowie, lud 26

B

Bachledy, ul. 144
Bachledzki Wierch 144
Banff 189
Belgia 182
Beskid Niski 14, 17, 115, 174, 180, 182
Beskid Sądecki 14
Beskid Śląski 97
Białka Tatrzańska 186
Białoruś 182
Biały Dunajec 32
Bieliczna 182
Bieszczady 14, 116, 161, 174, 175, 176, 180, 181, 182
Bieszczady Wysokie 116
Bieszczady Zachodnie 114, 115, 116
Bilinówka 144
Brenna 97, 98
Brzegi Wojciecha, ul. 144
Bukowina Tatrzańska 28, 31
Bystre 152, 161
Bytomiu 16

C

Chałubińskiego, ul. 144
Chłabówka Górna 143, 152
Chochołów 25, 28, 29, 30, 31, 32, 164, 176
Choćkowskie 144
Chomiak 115
Chramcówki, ul. 143
Chyców Potok 144
Ciągłówka 143
Cieklin 113, 115, 117
Cieszyn 14
Coniston 188, 189
Curzydły Władysława ks., ul. 144
Cyrhla 144
Czarna Góra 164, 190
Czarnohora 115, 116, 117
Czarny Dunajec 25
Czarny Staw Gąsienicowy 115
Czechy 168
Czerwone Wierchy 182
Częstochowa 167
Czorsztyn 23

D

Dolina Kościeliska 144
Dolinie Chochołowskiej 168

Dolinie Pięciu Stawów Polskich 171
Dolny Śląsk 14, 18
Droga do Olczy 144
Droga do Walczaków 144
Droga Homolacka 151
Droga na Buńdówki 144
Dzianisz 25, 161

F

Finlandia 174
Francja 172, 184
Frankfurt 186
Furmanowa 143

G

Galicówka 144
Gdańsk 163
Giewont 148
Giżycko 184
Gładkie 144
Gorgany 115, 116
Gorlice 163, 179
Goszczyńskiego, ul. 144
Górki Wielkie 97, 99, 100
Góry Świętokrzyskie 17
Gubałówka 118
Guty 144

H

Hala Gąsienicowa 171
Harenda 144
Hiszpania 184, 189
Howerla 115
Hrube Niżne 144
Huty 144
Hyrlata 182

I

Idaho 161
Iwonicz Zdrój 122

J

Jabłonka 26
Jana Pawła II, ul. 144, 149
Jasło, szczyt 182
Jurgów 158, 164, 190

K

Kamieniec, ul. 143, 144
Kanada 189
Karpacz 117
Karpaty
Karpaty
Karpaty 17, 18, 114, 122
Karpaty Wschodnie 116, 122, 160
Kasprowy Wierch
Kasprowy Wierch 118, 161, 169, 173, 180, 182
Kasprusie, ul. 144
Katowice 187
Kaukaz 182
Kazimierz Dolny 179
Kielce 163, 170
Klusie 144
Kościelec 117, 161
Kościeliska, ul. 195
Kościelisko 161
Kościelna, ul. 144
Kotelnica 143, 144
Kotlina Sandomierska 17
Koziniec 190

Kraków 17, 91, 92, 93, 98, 126, 127, 146, 163, 167, 170, 172, 174, 179, 181, 183, 185, 187
Kresy Wschodnie 97
Krokiew 118
Krokiew 142
Krosno 121
Krowiarczyska 93
Króle 143, 144
Krupówki, ul. 146, 161, 170, 175
Krzeptówki 144
Krzeptówki Potok 144
Krzeptówki Stare 144
Kurierów Tatrzańskich, ul. 144

L

Lahti 174
Lądek Zdrój 118, 174
Lipki 173
Lipsk 24
Londyn 157, 188
Lourdes 189
Ludźmierz 189
Lwów 92, 93, 113, 122, 160, 172

Ł

Łącko 175
Łomnica 161
Łopuszna 164, 175, 189
Łódź 28, 176, 181, 182
Łukaszówki 144

M

Małaszyńskiego, ul. 144
Małe Żywczańskie 143
Matragona 182
Mnich 161
Mokrzyska 165
Monachium 93, 165
Morskie Oko 171
Mrowce 144
Niemcy 168, 182

N

Niepylak apollo 12–16, 18, 19
Niepylak mnemozyna 13, 17, 18
Nowy Sącz 104, 179
Nowy Targ 25, 163, 179, 182

O

Oberconiówka 144
Ojców 187
Okrąglik 182
Olcza 141, 144
Orawa 26, 160
Orkana Władysława ul. 152
Orla Perć 123

P

Paryż 165, 169
Piaseckiego, ul. 144
Piemont 184
Pieniny 13, 14, 15, 17, 18, 19
Piszczory 144
Plac Niepodległości 149
Płasza 182
Podczerwone 25
Podhalańska Boczna 143
Podhale 21, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 116, 158, 161, 163, 166, 167, 170, 181, 182, 189, 190, 191, 192

Podtatrze 191
Podtatrze 21, 23, 24, 25, 27, 29, 32
Podwilk 123
Pogórze Śląskie 97
Polana Chochołowska 171
Polanica Zdrój 186
Poronin 25
Portugalia 184
Poznań 123, 186
Przełęcz Krzyżne 182
Przemyśl 122, 160
Przewodnika J. Krzeptowskiego, ul. 144
Przewodników Tatrzańskich, ul. 143, 152
Pyszna Hala 114, 115, 117, 119

R

Radziejowice 186
Roztoki 158, 192
Równień Krupowa 141, 143, 149, 151
Rybkówka 144
Rypi Wierch 182
Rysy 169

S

Sabadell 189
Sabały, ul. 143
Sachalin 26
Saint-Dié-des Vosges 189
Salwatoriańska, ul. 144
Sapporo 118
Skibówki Kącina 144
Sławsko 114, 115
Słoneczna, ul. 144
Słowacja 15, 168, 184
Smrekowa, ul. 144
Södertälje 108
Sopot 184
Spisz 26, 28, 158, 182
Spyrkówka 142, 144
Spytkowice 25
Stachonie 144
Stanisławów 160
Stara Polana, ul. 93, 94
Stary Kamieniec 144
Stary Młyn, ul. 143
Stolarczyka Józefa ks., ul. 152
Strążyska, ul. 144
Sudety 17
Sulejówek 170
Szaflary 26
Szczepanów 165
Szkolna, ul. 144

Ś

Świnica 161

T

Tatary, dzielnica 143, 152
Tatry 13–18, 113, 114, 115, 117, 118, 142, 146, 147, 150, 157–161, 163, 165–170, 173–183, 186, 188, 191
Tatry Zachodnie 114, 115
Trzebunia 25
Turyn 189

U

Ukraina 182
Ustup 143

W

Walkosze 144
Walowa Góra 144
Warszawa 159, 163, 164, 167, 169, 170, 172, 173, 180, 181, 183, 184, 186, 188, 193
Wielka Brytania 163
Wilanów 187
Wilno 9, 163, 170, 179, 184
Wisła 14
Wisłok 121
Witów 25, 161
Włochy 184
Worochta 122
Wrocław 105, 196
Wygiełzów 187
Wyskówki 144

Z

Zakopane 10, 13, 16, 19, 24, 25, 28, 31, 33, 91, 93, 104, 105, 109, 110, 113, 115, 118, 119, 125,140–142, 145–153, 157, 159–180, 182, 183–190, 193, 196
Zamarła Turnia 161
Zamoyskiego, ul. 195
Zawoja 25
Ząb 116
Zoniówka 144
Zubka, ul. 144
Zubsuche 25

Ż

Żeromskiego, ul. 144
Żory 170
Żywiec 187

Spis i źródła ilustracji

Fotografie w tekście

1. Maria z Baniewiczów Żarnowska i Bronisław Piłsudski, Karlsbad. Fot. 1907. Zbiory archiwalne Muzeum Tatrzańskiego, sygn. AF/3192/MT. **8**
2. Niepylak apollo (Parnassius apollo). Fot. Robert Kindermann, 29 VIII 2005. Domena publiczna. **12**
3. W pracowni spinkarza. Fot. Anna Kozak, 2018. Zbiory prywatne. **20**
4. Przyprawianie strzępek – zaplatanie węzełków. Fot. Aleksandra Michalska, 2018 **35**
5. Zaplatanie strzępek w kształcie pajączków. Fot. Aleksandra Michalska, 2018 **36**
6. Strzępki w kształcie pajączków umieszczonych w rombach. Fot. A. Michalska, 2018 **36**
7. Strzępki w kształcie siateczki z większymi i mniejszymi oczkami. Fot. A. Michalska, 2018 **37**
8. Strzępki w kształcie szczytów i pajączków Fot. A. Michalska, 2018 **37**
9. Odznaka Krakowskiego Klubu Automobilowego. Zbiory MT **38**
10. Karykatury uczestników Rajdu Górskiego. „Auto", 1927 **61**
11. Program oficjalny Wyścigu Tatrzańskiego, 14 VIII 1927. Zbiory Muzeum Tatrzańskiego **62**
12. Karta zgłoszeniowa dla zawodnika, 1930. Zbiory MT **63**
13. Dr Vertelli na swoim Bugatti. Zbiory MT **64**
14. Kapliński jako kierowca modelu Fiat 509. Zbiory MT **65**
15. Liefeldt obok swojego auta marki Austro-Daimler. Zbiory MT **66**
16. Kierowca Ventzel Mosau przy Mercedesie. Zbiory MT **67**
17. Samochód Grofri. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego **68**

18. Tadeusz Skolimowski przy Alfie. Zbiory NAC **69**
19. Maria Koźmianowa przy swoim Austro-Daimlerze. Zbiory NAC **70**
20. Samochód CWS-T1 na konkursie piękności. Zbiory NAC **71**
21. Samochód polskiej produkcji Stetysz. Zbiory NAC **72**
22. Model samochodu Graf & Stift z roku 1912 w rajdzie Monte Carlo. Zbiory Francuskiej Biblioteki Narodowej **73**
23. Samochód marki Steyr na wyścigach w Sycylii. Zbiory FBN **73**
24. Kierowca Barney Oldfield na samochodzie wyścigowym Stutz w 1914. Archiwum Indiana **74**
25. Jan Ripper zwycięzca, II edycji Wyścigu Tatrzańskiego w Bugatti. Zbiory MT **75**
26. Hrabina Maria Szembek w swoim samochodzie marki Tatra. Zbiory NAC **76**
27. Florian Schmidt przy Amilcarze podczas II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC **77**
28. Romer w samochodzie Alfa Romeo w II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC **78**
29. Za kierownicą Adam Potocki na Austro-Daimler w II edycji Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC **78**
30. Liefeldt podczas wyścigu na Daimlerze. Zbiory MT **79**
31. Antonina Zaczyńska w swoim samochodzie Lancia. Zbiory NAC **79**
32. Kierowca Liechtenstein wjeżdża na metę samochodem Graf. Zbiory NAC **80**
33. Karol Wierzyński, Kornel Makuszyński, Korfantówna na trybunie. Zbiory MT **80**
34. Kabina Polskiego Radia podczas Wyścigu Tatrzańskiego. Zbiory NAC **81**
35. Stanisław Wroński na motocyklu Puch. Zbiory NAC **82**
36. Janina Wrońska na motocyklu BSA. Zbiory NAC **83**
37. Niemiecki zawodnik Jakob Ernst przy motocyklu AJS. Zbiory NAC **83**
38. Barżyński z motocyklem Motosacoche. Zbiory NAC **84**
39. Kowarzyk i Wachtel na motocyklu marki FN. Zbiory NAC **85**
40. Stanisław Hołuj na Harley'u. Zbiory NAC **85**
41. Leon Dubieński na motocyklu Indian. Zbiory NAC **86**

42. Janina Loteczkowa przy motocyklu Franciss Barnett. Archiwum rodzinne **86**
43. Janina Loteczkowa na motocyklu Cotton 250. Zbiory NAC **87**
44. Julian Ejsmond (z prawej) i Zdzisław Kleszczyński nad Morskim Okiem, na dwie godziny przed wypadkiem 28 VI 1930. Zbiory NAC **88**
45.Walery Eljasz. Fot. ok. 1900 **90**
46. Willa „Eljaszówka" na Starej Polanie (1882, proj. Stanisław Eljasz). Fot. W. Eljasz, ok. 1890 **94**
47. Zofia Kossak w Londynie. Fot. 1945 **96**
48. Dwór w Górkach Wielkich. Fot. lata 20. XX wieku. Z archiwum rodzinnego **100**
49. Władysław Hasior. Fot. Władysław Werner. Zbiory MT **102**
50. Mariusz Zaruski na nartach. Fot. ok. 1910. Zbiory MT **112**
51. Kornel Makuszyński. Fot. ok. 1918 **120**
52. Plakat wystawy zaprojektowany przez Ewę Marię Romaniak **124**
53. Otwarcie wystawy przez Dyrektor Muzeum Tatrzańskiego Annę Wnde-Surmiak. Fot. Archiwum Grupy M37A **129**
54. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy B. Domagały. Fot. Archiwum Grupy M37A **130**
55. Wernisaż wystawy – po prawej prace E. M. Romaniak, po lewej B. Domagały. Fot. Archiwum Grupy M37A **130**
56. Prace po lewej E. M. Romaniak Potworne kompozycje ułożone przez publiczność – po prawej prace B. Domagały pt. Spojrzenia. Fot. Archiwum Grupy M37A **131**
57. Prace B. Domagały pt. Spojrzenia. Fot. Archiwum Grupy M37A **131**
58. Prace B. Weber. Fot. Archiwum Grupy M37A **132**
59. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy B. Weber. Fot. Archiwum Grupy M37A **133**
60. Prace A. Sołtysik pt. Wspomnienia z domu. Fot. Archiwum Grupy M37A **133**
61. Wernisaż wystawy – dialog z publicznością przy pracy A. Sołtysik. Fot. Archiwum Grupy M37A **134**
62. Prace A. Sołtysik pt. Wspomnienia z domu. Fot. Archiwum Grupy M37A **135**

63. Wernisaż wystawy – na pierwszym planie Potworna kompozycja E. M. Romaniak. Fot. Archiwum Grupy M37A **136**
64. Cykl prac wykonanych wspólnie przez A. Sołtysik, B. Domagałę, B. Weber, i E. M. Romaniak w pracowni Hasiora w dzień przed wernisażem. Fot. Archiwum Grupy M37A **137**
65. Zdjęcie artystów z publicznością. Fot. Fot. Archiwum Grupy M37A **138**
66. Urząd Miasta Zakopane. Fot. Dawid Moździerz, 2013 **140**
67. Willa „Czerwony Dwór" po remoncie konserwatorskim, siedziba Centrum Kultury Rodzimej. Fot. Z. Moździerz, 2018 **154**
68. Gmach główny Muzeum Tatrzańskiego. Fot. D. Moździerz, 2009 **156**
69. Plakat wystawy Relacja Warszawa – Zakopane w warszawskiej Królikarni (23 IV – 6 VIII 2018) **193**
70. Obecna ekspozycja etnograficzna na parterze gmachu głównego. Fot. D. Moździerz, 2012 **194**
71. Obecna ekspozycja etnograficzna na parterze gmachu murowanego. Fot. D. Moździerz, 2012 **195**
72. Obecna ekspozycja geologiczna na I p. gmachu głównego. Fot. D. Moździerz, 2012 **196**
73. Obecna ekspozycja przyrodnicza na I p. gmachu głównego. Fot. D. Moździerz, 2012 **197**
74. „Opolanka" przed gruntownym remontem. Fot. D. Moździerz, 2007 **198**
75. Ekspozycja w Muzeum Kornela Makuszyńskiego w „Opolance". Fot. D. Moździerz, 2007 **199**
76. Galeria Sztuki im. W. i J. Kulczyckich przed gruntowną modernizacją. Fot. D. Moździerz, 2007 **200**
77. Wystawa Porozmawiajmy o kobietach w Galerii Sztuki im. W. i J. Kulczyckich . Fot. D. Moździerz, 2012 **201**
78. Galeria Władysława Hasiora. Fot. D. Moździerz, 2007 **202**
79. Ekspozycja w Galerii Władysława Hasiora. Fot. D. Moździerz, 2007 **203**
80. Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi „Koliba" przed remontem. Fot. D. Moździerz, 2014 **204**

81. „Izba góralska" – ekspozycja w Muzeum Stylu Zakopiańskiego. Fot. D. Moździerz, 2014 **205**
82. Galeria Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. D. Moździerz, 2014 **206**
83. Ekspozycja w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. D. Moździerz, 2014 **207**
84. Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje w chałupie Gąsieniców Sobczaków. Fot. D. Moździerz, 2011 **208**
85. Ekspozycja etnograficzna w izbie czarnej w chałupie Gąsieniców Sobczaków. Fot. D. Moździerz, 2009 **209**
86. Muzeum Kultury Ludowej Spisza w zagrodzie Korkoszów w Czarnej Górze. Fot. Dawid Moździerz, 2008 **210**
87. Ekspozycja etnograficzna w chałupie Korkoszów w Czarnej Górze. Fot. D. Moździerz, 2011 **211**
88. Muzeum Kultury Ludowej Spisza w zagrodzie Sołtysów w Jurgowie. Fot. D. Moździerz, 2009 **212**
89. Ekspozycja etnograficzna w chałupie Sołtysów w Jurgowie. Fot. D. Moździerz, 2009 **213**
90. Tytus Chałubiński. Fot. Jan Miecznikowski, ok. 1880. Zbiory MT **214**

Fotografie kolorowe we wklejce

I. Niepylak mnemozyna (Parnassius mnemosyne, Linnaeus, 1758). Fot. Zbigniew Moździerz, 2018
II. Niepylak apollo (Parnassius apollo, Linnaeus, 1758). Fot. Z. Moździerz, 2018
III. Zaplatanie strzępek w kształcie szczytów. Fot. Aleksandra Michalska, 2018
IV. Strzępki w kształcie szczytów i pajączków. Fot. A. Michalska, 2018
V. Strzępki – wzór: sitka w kształcie rombów. Fot. A. Michalska, 2018
VI. Strzępki w kształcie pajączków i rombów zaplecionych „góradół". Fot. A. Michalska, 2018
VII. Afisz reklamujący II Wyścig Tatrzański (1928). Zbiory Archiwalne Muzeum Tatrzańskiego

VIII. Afisz reklamujący IV Wyścig Tatrzański (1930). Zbiory Archiwalne MT
IX. Program II Wyścigu Tatrzańskiego (1928). Zbiory Archiwalne MT
X. Program Wyścigu Tatrzańskiego (1929). Zbiory Archiwalne MT
XI. Jan Ripper. Fot. ok. 1930. Koloryzacja Rafał Jabłoński-Zelek. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

XII. Wyścig Tatrzański. Fot. Antoni Wieczorek, 1930. Koloryzacja R. Jabłoński-Zelek. Zbiory Archiwalne MT
XIII. Okładka tygodnika „Światowid" R. 5: 1928, nr 35 (212) z 25 VIII. Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XIV. Okładka tygodnika „Światowid" R. 7: 1930, nr 34 (316) z 30 VIII. Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XV. Okładka tygodnika „Światowid" R.6: 1929, nr 46 (275) z 19 XI. Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XVI. Okładka tygodnika „Światowid" R. 7: 1930, nr 19 (301) z 17 V. Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XVII. Okładka tygodnika „Światowid" R. 4: 1927, nr 8 Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XVIII. Okładka tygodnika „Kurier Sportowy" R. 1: 1925, nr 37 z 18 XI. Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)
XIX. Wielka Nagroda Tatr – reklama Antykwariatu Artystycznego. Zbiory Archiwalne MT
XX. Rafał Malczewski: Z Rajdu Tatrzańskiego, ok. 1930. Zbiory prywatne
XXI. Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków" – widok od strony podjazdu. Fot. Anna Fenby Taylor, 2012
XXII. Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków" – widok od strony parku. Fot. A. Fenby Taylor, 2011
XXIII. Kartka z życzeniami Natalii i Walerego Eljaszów z okazji narodzin Zdzisława Kotiersa, 27 I 1879. Zbiory Archiwalne MT
XXIV. Władysław Hasior, z cyklu Poezja przydrożna. Archiwum Galerii Władysława Hasiora
XXV. Władysław Hasior, z cyklu Woda–Kamień. Archiwum Galerii Władysława Hasiora
XXVI. Anna Zagrodzka, z cyklu Kolekcje, 2017. Własność artystki

XXVII. NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora, vol 1. Proj. okładki Błażej Pindor
XXVIII. NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora, vol 2. Proj. okładki B. Pindor
XXIX. NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora, vol 3. Proj. okładki B. Pindor
XXX. NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora, vol 4. Proj. okładki B. Pindor
XXXI. Wystawa Magia Tatr w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. Rafał Jabłoński-Zelek, 2015
XXXII. Wystawa Magia Tatr w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 2015
XXXIII. Wystawa Magia Tatr w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 2015
XXXIV. Wykresy ilustrujące dochody, zobowiązania–kredyty, pozyskane środki zewnętrzne oraz wydatki na inwestycje
XXXV. Zmiany po utworzeniu Parku Kulturowego „Krupówki"
XXXVI. Projekt kompleksowej rewitalizacji budynków dworca PKP i budowa Centrum Komunikacyjnego
XXXVII. Projekt przebudowy placu w Kuźnicach
XXXVIII. „Dzień Narciarza" w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 29 IV 2017
XXXIX. „Dzień Narciarza" w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 29 IV 2017
XL. Prezentacja W. Szatkowskiego Narciarstwo Wolności w gmachu głównym Muzeum Tatrzańskiego. Fot. R. Jabłoński-Zelek, 9 XI 2017
XLI. Prezentacja W. Szatkowskiego Narciarstwo Wolności w gmachu głównym Muzeum Tatrzańskiego. Fot. R. Jabłoński-Zelek, 9 XI 2017
XLII. Promocja doktorów i doktorów habilitowanych na Politechnice Krakowskiej – pasowanie na dr hab. pracownika Muzeum Tatrzańskiego Zbigniewa Moździerza. Fot. Jan Zych, 29 XI 2017
XLIII. Promocja doktorów i doktorów habilitowanych na Politechnice Krakowskiej – od prawej: Anna Wende-Surmiak, Michał Murzyn, Anna Kozak, Zbigniew Moździerz. ot. Danuta Węgłowska-Moździerz, 29 XI 2017

I. Niepylak mnemozyna (*Parnassius mnemosyne*, Linnaeus, 1758). Fot. Zbigniew Moździerz, 2018

II. Niepylak apollo (*Parnassius apollo*, Linnaeus, 1758). Fot. Z. Moździerz, 2018

III. Zaplatanie strzępek w kształcie szczytów. Fot. Aleksandra Michalska, 2018

IV. Strzępki w kształcie szczytów i pajączków. Fot. A. Michalska, 2018

V. Strzępki – wzór: sitka w kształcie rombów. Fot. A. Michalska, 2018

VI. Strzępki w kształcie pajączków i rombów zaplecionych „góra-dół". Fot. A. Michalska, 2018

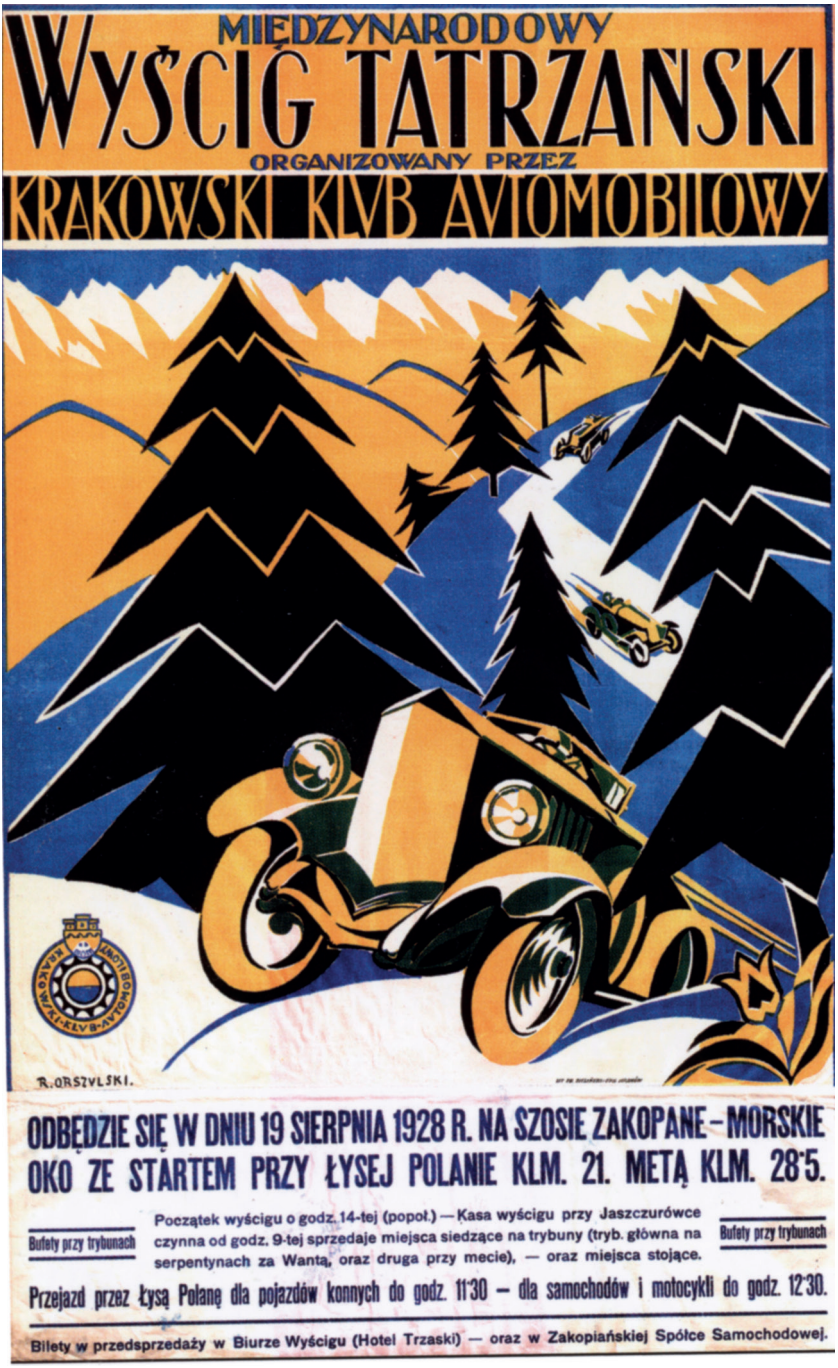

VII. Afisz reklamujący II Wyścig Tatrzański (1928). Zbiory Archiwalne Muzeum Tatrzańskiego

VIII. Afisz reklamujący IV Wyścig Tatrzański (1930). Zbiory Archiwalne MT

IX. Program II Wyścigu Tatrzańskiego (1928). Zbiory Archiwalne MT

2222 MUZEUM TATRZAŃSKIE
2222

WYŚCIG TATRZAŃSKI

URZĄDZONY PRZEZ KRAK. KLUB AUTOMOBILOWY

*

COURSE DE CÔTE DE TATRA

ORGANISÉE PAR KRAKOWSKI KLUB AUTOMOBILOWY

X. Program Wyścigu Tatrzańskiego (1929). Zbiory Archiwalne MT

XI. Jan Ripper. Fot. ok. 1930. Koloryzacja Rafał Jabłoński-Zelek.
Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego

XII. Wyścig Tatrzański. Fot. Antoni Wieczorek, 1930. Koloryzacja R. Jabłoński-Zelek. Zbiory Archiwalne MT

Cena 1 zł.
Cena w Czechosłowacji: 3·50 Kc.
Nal. poczt. opł. ryczałtem.
Numer zawiera 20 stronic.

ŚWIATOWID

·ILUSTROWANY·KURJER·TYGODNIOWY·

Nr. 35 (212) Sobota, 25. sierpnia 1928 Rok V.

ZWYCIĘZCA WYŚCIGU TATRZAŃSKIEGO.

Dnia 19 b. m. odbył się na szosie wiodącej do Morskiego Oka wielki międzynarodowy wyścig automobilowy zorganizowany przez zasłużony **około krzewienia** sportu automobilowego Krak. Klub Automobilowy. Mimo silnej konkurencji zwyciężył w wyścigu Jan Ripper młody, a już bardzo znany kierowca krakowski, ustanawiając na Bugattim nowy rekord na odcinku szosy liczącym 7·5 km. Czas J. Rippera 5 min. 47.41 sek. oraz brawurowy styl jego jazdy stawia go w szeregu najlepszych kierowców europejskich. Mistrz Polski i zwycięzca zeszłorocznego wyścigu inż. H. Liefeldt zajął drugie miejsce. P. Ripper zdobył łącznie osiem nagród i był owacyjnie przyjmowauy przez wielotysięczne tłumy publiczności. (Dalsze zdjęcia na stronie 8). *Ag. Fot. „Światowida" zdj. na płytach kraj. „Alfa".*

XIII. Okładka tygodnika „Światowid" R. 5: 1928, nr 35 (212) z 25 VIII.
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

Cena 1 złoty. W Czechosłowacji 3·50 Kc. Nal. poczt. opł. ryczt. Numer zawiera 20 stron.

ŚWIATOWID

Nr. 34 (316) 30 sierpnia 1930 Rok VII.

Zwycięzca Wyścigu Tatrzańskiego

Zdobywca Wielkiej Nagrody Tatr Hans von Stuck (Austrja), w otoczeniu asów polskiego sportu automobilowego. Od lewej: Inż. Liefeldt, von Stuck, P. Koźmianowa i Adam hr. Potocki na chwilę przed startem do wyścigów.

Ag. Fot. „Światowida", zdj. na płytach krajowych „Alfa"

XIV. Okładka tygodnika „Światowid" R. 7: 1930, nr 34 (316) z 30 VIII.
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

XV. Okładka tygodnika „Światowid" R.6: 1929, nr 46 (275) z 19 XI.
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

XVI. Okładka tygodnika „Światowid" R. 7: 1930, nr 19 (301) z 17 V.
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

ŚWIATOWID

NR. 8

WYŚCIG SAMOCHODOWY POD GIEWONTEM.

Zdjęcie przedstawia b. mistrza Polski p. Jana Rippera z Krakowa na wozie Bugatti, który zwyciężył dnia 14 b. m. w kategorji wyścigowej w Zakopanem.
Bliższe szczegóły na stronie 4-tej i 5-tej.
Ag. Fot. „Światowida"

XVII. Okładka tygodnika „Światowid" R. 4: 1927, nr 8
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

Cena 60 gr.

Nr. 37 Środa, 18 listopada 1925 Rok I.

KURJER SPORTOWY

TYGODNIK POŚWIĘCONY WSZYSTKIM GAŁĘZIOM SPORTU

Motocyklowy bieg na przełaj na przestrzeni 25 mil urządzono w Anglji. Za każde dotknięcie nogą ziemi lub upadek zaliczało się punkty karne.

XVIII. Okładka tygodnika „Kurier Sportowy" R. 1: 1925, nr 37 z 18 XI.
Biblioteka Narodowa (www.polona.pl)

WIELKA NAGRODA TATR

WAZA SREBRNA LUDWIK XVI.

WAGI 22 FUNTY

B. WŁASNOŚĆ MARSZAŁKA WIELKIEGO LITEWSKIEGO
WŁADYSŁAWA ROCHA GUROWSKIEGO (1717—1790)

NABYTA

W ANTYKWARJACIE ARTYSTYCZNYM

FR. STUDZIŃSKIEGO

KRAKÓW, UL. STRASZEWSKIEGO 27 — TELEF. 0506

XIX. Wielka Nagroda Tatr – reklama Antykwariatu Artystycznego. Zbiory Archiwalne MT

XX. Rafał Malczewski: *Z Rajdu Tatrzańskiego*, ok. 1930. Zbiory prywatne

XXI. Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków” – widok od strony podjazdu. Fot. Anna Fenby Taylor, 2012

XXII. Centrum Kultury i Sztuki „Dwór Kossaków” – widok od strony parku. Fot. A. Fenby Taylor, 2011

XXIII. Kartka z życzeniami Natalii i Walerego Eljaszów z okazji narodzin Zdzisława Kotiersa, 27 I 1879. Zbiory Archiwalne MT

XXIV. Władysław Hasior, z cyklu *Poezja przydrożna*. Archiwum Galerii Władysława Hasiora

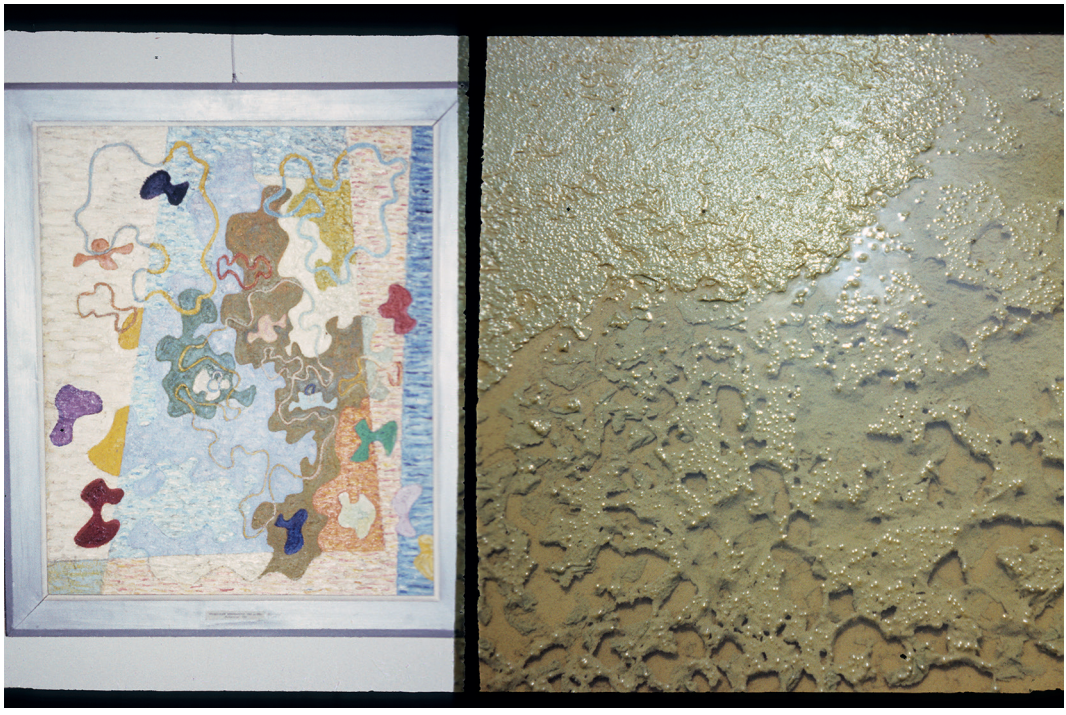

XXV. Władysław Hasior, z cyklu *Woda–Kamień*. Archiwum Galerii Władysława Hasiora

XXVI. Anna Zagrodzka, z cyklu *Kolekcje*, 2017. Własność artystki

Vol. 1

Notatnik Fotograficzny
Władysława Hasiora

Wydawnictwo
Muzeum
Tatrzańskiego

Władysław Hasior's
Photo Notebook

NOT. FOT.

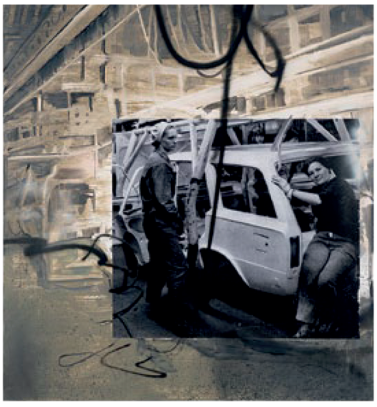

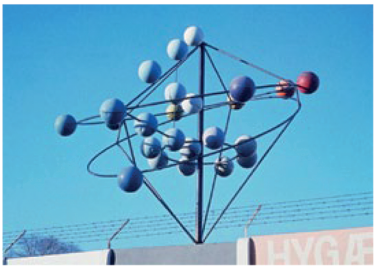

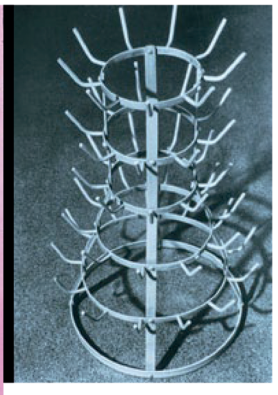

KINO HASIORA

MONTAŻE

ATLAS SZTUKI PLEBEJSKIEJ

- Hasior's Cinema
- Atlas of Plebeian Art
- Montages

XXVII. *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*, vol 1.
Proj. okładki Błażej Pindor

Vol. 2

Notatnik Fotograficzny
Władysława Hasiora

Wydawnictwo
Muzeum
Tatrzańskiego

NOT. FOT.

Władysław Hasior's
Photo Notebook

POEZJA PRZYDROŻNA

Roadside Poetry

XXVIII. *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*, vol 2.
Proj. okładki B. Pindor

Vol. 3

Notatnik Fotograficzny
Władysława Hasiora

Władysław Hasior's
Photo Notebook

Wydawnictwo
Muzeum
Tatrzańskiego

ZIEMIA • MATERIA • RYTM

NOT. FOT.

Earth • Matter • Rhythm

XXIX. *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*, vol 3.
Proj. okładki B. Pindor

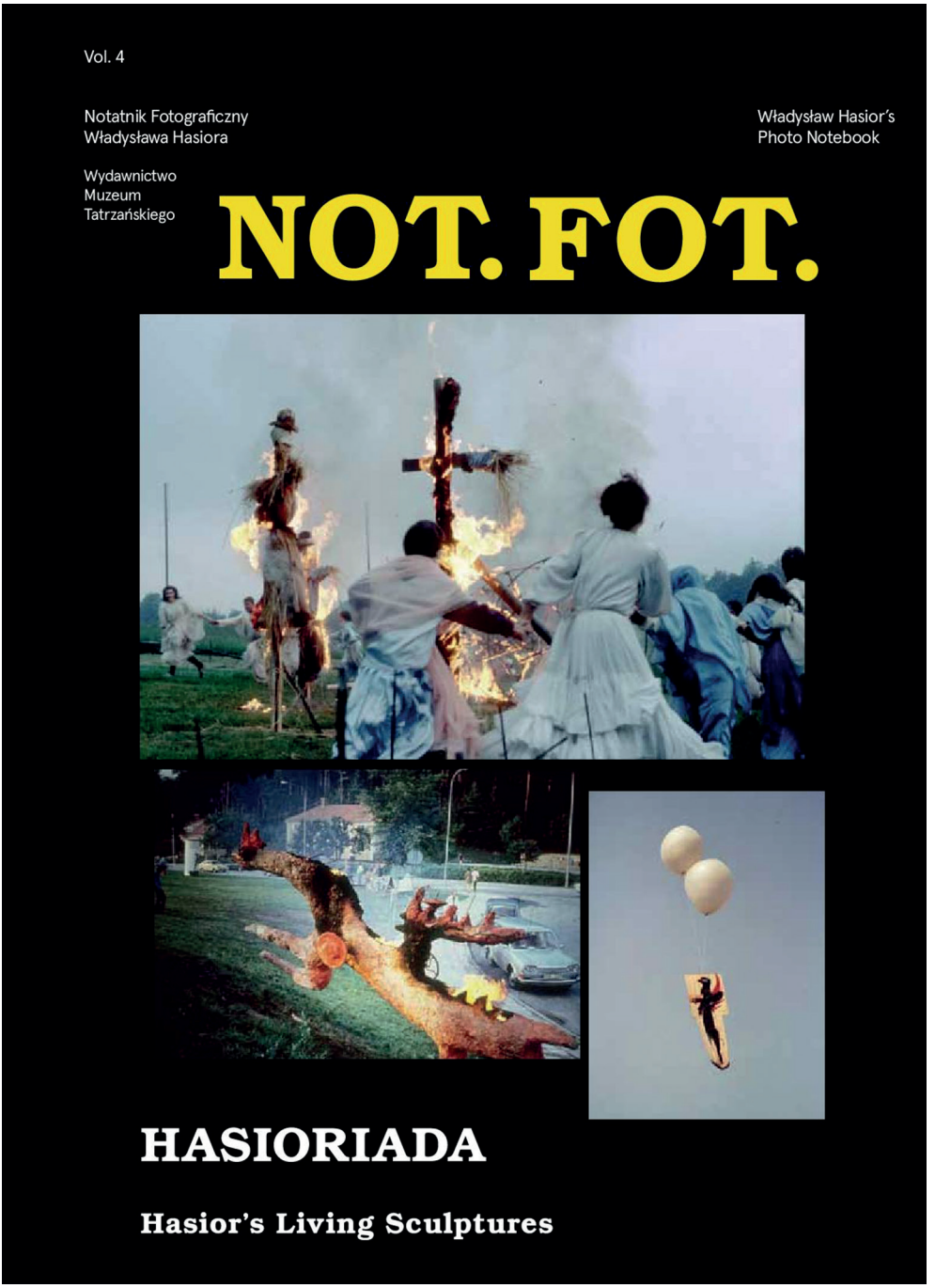

XXX. *NOT. FOT. Notatnik Fotograficzny Władysława Hasiora*, vol 4.
Proj. okładki B. Pindor

XXXI. Wystawa *Magia Tatr* w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. Rafał Jabłoński-Zelek, 2015

XXXII. Wystawa *Magia Tatr* w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 2015

XXXIII. Wystawa *Magia Tatr* w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 2015

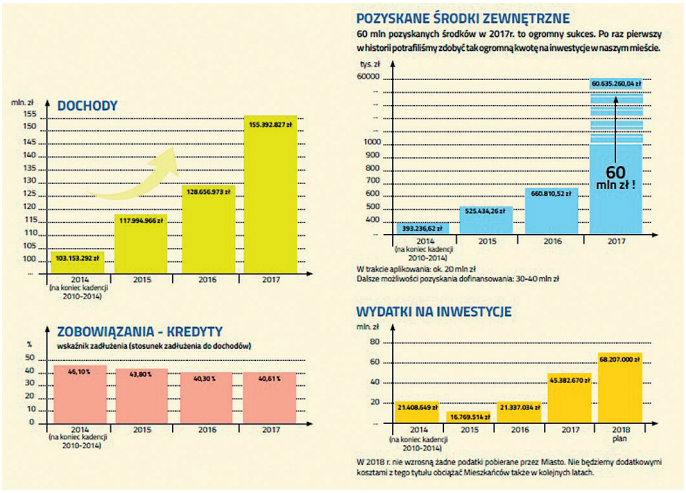

XXXIV. Wykresy ilustrujące dochody, zobowiązania–kredyty, pozyskane środki zewnętrzne oraz wydatki na inwestycje

XXXV. Zmiany po utworzeniu Parku Kulturowego „Krupówki”

XXXVI. Projekt kompleksowej rewitalizacji budynków dworca PKP i budowa Centrum Komunikacyjnego

XXXVII. Projekt przebudowy placu w Kuźnicach

XXXVIII. „Dzień Narciarza" w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 29 IV 2017

XXXIX. „Dzień Narciarza" w Galerii Sztuki XX wieku w willi „Oksza". Fot. R. Jabłoński-Zelek, 29 IV 2017

XL. Prezentacja W. Szatkowskiego *Narciarstwo Wolności* w gmachu głównym Muzeum Tatrzańskiego. Fot. R. Jabłoński-Zelek, 9 XI 2017

XLI. Prezentacja W. Szatkowskiego *Narciarstwo Wolności* w gmachu głównym Muzeum Tatrzańskiego. Fot. R. Jabłoński-Zelek, 9 XI 2017

XLII. Promocja doktorów i doktorów habilitowanych na Politechnice Krakowskiej – pasowanie na dr hab. pracownika Muzeum Tatrzańskiego Zbigniewa Moździerza. Fot. Jan Zych, 29 XI 2017

XLIII. Promocja doktorów i doktorów habilitowanych na Politechnice Krakowskiej – od prawej: Anna Wende-Surmiak, Michał Murzyn, Anna Kozak, Zbigniew Moździerz. Fot. Danuta Węgłowska-Moździerz, 29 XI 2017

MAŁOPOLSKA

Wydawca

Muzeum Tatrzańskie

INSTYTUCJA KULTURY
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

Partner wydania

ZAKOPANE

ISBN: 978-83-60982-53-2
ISSN: 0208-4155